

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

XLVII. • 2018/3.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(3)
Tudománytörténet	(10)
Kutatások	(14)
Fórum	(20)
Néprajzi muzeológia	(33)
Köszöntések	(53)
In memoriam	(64)
Mindenféle	(85)

NEGYVENHETEDIK ÉVFOLYAM

2018/3.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)

Máté György

A kiadást támogatta a

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Bodó Sándor

Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:

Kapitális Nyomda

Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL	3
Paál Zsuzsanna: A VI. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat, 2018	3
Paál Zsuzsanna–Vasvári Zoltán: Tradíció Néprajzi Tábor Szántódon	7
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	10
H. Csukás Györgyi: Megemlékezések a 115 éve született Vajkai Aurélról ..	10
KUTATÁSOK	14
Szilágyi Zsolt: Új bázis a Mongóliával foglalkozó hazai kutatások számára. Létrejött a Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap	14
FÓRUM	20
Pócs Éva: Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán: folyamatoság, változások és kölcsönhatások (Budapest, 2018. május 4–6.)	20
Néptánc-konferenciák	23
Péterbencze Anikó: Tánc és szakralitás (Jászberény, 2018. május 11–12.)	23
Pál-Kovács Dóra: Tánc és politika – Tánc és kor (Szeged, 2018. július 28.–augusztus 4.)	30
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	33
Knézy Judit: „Somogyi kincsestár”. Néprajzi látványraktár – állandó néprajzi kiállítás (Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár) Megnyitóbeszéd	33
Egy kiállítás magyar és szerb szemmel. Bukovinai székelyek Bácskában (Szabadkai Városi Múzeum, Szabadka, 2018. április 19.–június 30.)	41
Kemecsi Lajos: A „Bukovinai székelyek Bácskában” című kiállítás megnyitóbeszéde	41
Nimčević, Vladimir: Szabadka antifasiszta város?	45
Papp Árpád: Válasz a kérdésre: Szabadka antifasiszta város?	47
Békési Tímea: „Drága Péter bácsi – nyugodjon békében...” Az emlékezet kapujában: Domokos Pál Péter (Kegyeleti Múzeum, Budapest, 2018. június 2. –) Megnyitóbeszéd	49
KÖSZÖNTÉSEK	53
Szulovszky János: A 90 éves Domonkos Ottó köszöntése	53
Kemecsi Lajos: Köszöntjük a 75 éves Bodó Sándort	58
Voigt Vilmos: Hetvenéves (a nemcsak finnugrista és nyelvész) Pusztay János	62

IN MEMORIAM	64
Flórián Mária: Búcsú Varga Mariannától (Budapest, 1926. január 14.–Budapest, 2017. július 6.)	64
Ament-Kovács Bence: Elhunyt Borbély Jolán (Hajdúszoboszló, 1928. május 21.–Budapest, 2018. március 21.)	79
MINDENFÉLE	85
Lukács László: Húsz éve történt. A székesfehérvári néprajz szakos hallgatók kirándulása Fejér megyében	85
Hála József–Máté György (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	88

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

A VI. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat, 2018

A Néprajzi Gyűjtő Szakosztály VI. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatát 2017. augusztus 20-án hirdette meg és a pályamunkák 2018. február elejére érkeztek be. Az előző évben a pályázat meghirdetése megcsúszott a szakosztályban tevékenykedők egyéb társasági elfoglaltságaira tekintettel. Továbbá a forráshiány is közrejátszott a 2016–2017 évben. A 2017-es pályamunkák nyár végére érkeztek be, az értékelési folyamat 2017 őszére esett, így az V. Tradíció Eredményhirdető Konferenciát önerőből, 10–12 önkéntes szakember és amatőr gyűjtő segítségével szervezte meg a szakosztály – utoljára még a Néprajzi Múzeum Kossuth téri épületében. Ebből következően a Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat eredményhirdetőjéhez szorosán kapcsolódó, immáron hagyománnyá vált nyári intenzív továbbképzés, a Tradíció Tábor 2017-ben elmaradt. A 2018-as esztendőben a szakosztály visszatért a régi ritmushoz, amelyet a pályázók is megszoktak. Megrendezte a pályázati zsűrizést, az eredményhirdető konferenciát és a tábort is, mind az NKA-támogatásokból, amelyekre sikerrel pályáztak a szakosztályi vezetők.

Az a 2017-es V. és a 2018-as VI. tradíció pályázatra összesen 40, illetve 22 pályamunka érkezett be. A zsűrizés eredményeként a pályamunkák értékelése, a pályázók jutalmazása novemberben és májusban megrendezett eredményhirdető konferenciákon zajlott.

2017-ben a kiemelt fő gyűjtési téma 1956 emlékezete volt. A fő témában benyújtott pályamunkák száma 5, népművészeti témájú 2, visszaemlékezés 13, szabadon választott témájú 20 pályamű volt. Az önbesorolás nem minden esetben volt megfelelő, ezért a zsűri korrekciója által a számok a következőképpen változtak: 1956 emlékezete: 7, Emlékezünk: 7, a folklór különböző ágai, a népszokások nélkül: 8, népszokások: 5, kézművesség: 7, anyagi kultúra: 5, a folklór hatása képzőművész alkotására: 1. Továbbra is a legnépszerűbb kategória a történelmi és közösségi emlékezet vizsgálata (7 + 7 = 14 pályamű), ezt követi a folklór különböző területeinek feldolgozása (8 + 5 = 13 pályamű). Viszonylag kevesebb (7) pályamű foglalkozott a kézművesség különféle ágazataival. A pályamunkákat olvasva újfent megerősödött a szakosztály vezetésben és a zsűriben, hogy a benyújtott visszaemlékezések nagy hányada fontos és jó forrásai lesznek szaktudományunknak és a jövő kutatóinak. A fő téma és az Emlékezünk-pályamunkák értékelési pontszáma volt átlagosan a legmagasabb, e kategóriában kiváló és nagyon jó minőségű munkákat olvashatunk. Az egyes szám első személyű nézőpont hozzásegíthet minket ahhoz, hogy jobban megértsük az emberi tapasztalatokat és emberi indítékokat egy meghatározó, egyéni és személyes sorstragédiákat is indukáló törté-

nelmi esemény idején. Vasvári Zoltán értékelő előadásában elmondta, hogy a beérkezett pályaművekben szemléletesen jelennek meg azok a különféle „hangok”, amelyek révén a visszaemlékezők elbeszélik saját szubjektív élményeiket, azaz ahogyan saját történetük megörökítőiként lépnek fel, és dokumentálják életüket a számukra meghatározóan fontos, kritikus történelmi körülmények közepette.

2018-ban a kiemelt fő kutatási téma a vallási néprajz gyűjtése volt. 30 regisztráció történt, végül 25 pályamű érkezett be. Ezek megoszlása: kiemelt kategória – vallási néprajz: 4, anyagi kultúra a népművészettel együtt: 8 (6 + 2), Emlékezünk: 4, népszokások: 4, társadalomnéprajz: 2 (érdekes módon mindkettő a tanyai társadalommal foglalkozott), népnyelv: 2, néprajzoktatás, hagyományörzés: 1. A 25 pályaművet 22 pályázó készítette. Hárman (Kovács László, Kovácsné Mucza Judit, Kiss Imréné Mikes Éva) 2–2 pályaművel jelentkeztek ebben az évben. Tisztában vagyunk azzal, hogy önkéntes gyűjtőink számára sokszor problémát jelent az egy-egy gyűjtés során összegyűlt anyag néprajzi, folklorisztikai tartalmának felismerése és kiemelése. Így fordult elő nemegyszer, hogy helytörténeti, falu-, család-, iskola- és egyéb intézménytörténeti gyűjtésekkel, leírásokkal, adatközlésekkel is találkoztunk.

Röviden az egyes témakategóriákban 2018-ban beérkezett pályamunkákról. Kiemelt kategóriánk a vallási néprajz volt. A jelen és a közelmúlt népi vallási jelenségeiről, szokásairól, intézményeiről vártunk pályamunkákat. Rendkívül értékesek a napjainkban reneszánszát élő zarándoklatokról készült pályamunkák, amelyek a néprajzos szakma számára is felszólítással szolgálhatnak a téma átfogó vizsgálatára. Pályamunka érkezett a budaörsi úrnapi körmenethez kapcsolódó virágszőnyeg-készítésről, a tekiai kegyhelyről és a vasvári búcsúról. Értékes dolgozatok érkeztek az anyagi kultúra és a népművészet, mesterkedés különböző területeiről, így: Ózd és környéke népi építkezéséről, a solymári telekformákról, a sertéstartásról és disznóölésről, a háztartásvezetésről, a bihari Berettyó menti viseletről, egy fafaragó és egy szőnyegszövő munkásságáról.

Az Emlékezünk-témakör mindig is a legkedveltebb pályázóink körében. 2018-ban két levélhagyatékot közreadó és részben értelmező pályamű érkezett az I. és a II. világháborúból. Továbbá egy nagyobb részt oral history-típusú visszaemlékezés folklórmozzanatokkal az egri 1956-os eseményekről és egy kispesti családtörténet. A szokásanyagot az emberi élet fordulóiról, a temetkezési szokásokról született és a huszár hatvágás és a botoló kapcsolatát vizsgáló, nagyjából inkább művelődés- és hadtörténeti munka képviselte.

Két kiváló népnyelvi dolgozat született. Az egyik valóságos monográfia, amely Tar község kül- és belterületének teljes névanyagát adja közre nyelvészeti, tájnyelvi, művelődéstörténeti és folklóradatok felsorakoztatásával. Szerzője, Csépe Attila az eredményhirdető konferencián lehetőséget kapott arra, hogy személyesen is bemutassa a gyűjteményét és kiderült szavaiból, hogy

számos néprajzi témában gyűjtött, és az anyagot szisztematikus rendben tervezi a gyűjtőpályázatokon bemutatni.

A társadalomnéprajzot két, a tanyai társadalommal, életmóddal és azok elmúló emlékeivel foglalkozó pályamunka képviselte a Hangony völgyéből és Földeákról. Mindkét pályamunkát rendszeresen pályázó készítette, az elsőt Kovács László Ózdról, a másodikat Mészáros Erik. Végül a néprajz pedagógiai felhasználhatóságának lehetőségeit mutatta be az egyéki nyári napközis néprajzi táborról született pályamunka, amelynek szerzője Kovácsné Mucza Judit, aki szintén bemutatta gyűjtését az eredményhirdető alkalmával.

2013-tól kezdve a díjkiosztó konferencián elmaradhatatlan, hagyományos esemény, hogy kiváló pályázók közül többen minikiállítás keretében is lehetőséget kapnak bemutatkozásra. 2018-ban a következők. Benyhe Zsuzsanna: *Három testvér a Nagy Háborúban egy hódmezővásárhelyi tanyáról* (Budapest), Kiss Imréné Mikes Éva: *Kupai Sándor, a tanyasi fafaragó* (Mezőtúr), Rózsás Csabáné: *Úrnapi körmenet Budaörsön* (Budapest), Szabó Ferencné Tóth Ildikó: *A sertéstartás, disznóölés szokása Bodroghalomban* (Miskolc), Turzó Renáta Erika: *Bihari Berettyó menti népviseletek* (Debrecen).

A díjkiosztó konferencia résztvevői
(Fotó: Paál Zsuzsanna)

A pályamunkák az Etnológiai Archívumban elektronikus formában megtekinthetők értékelőlapjaikkal együtt és bárki által hozzáférhetők, a társasági honlapról is elérhetők. A tradicio.weebly.com weboldalon minden eddigi pá-

lyázat címe, szerzőjének neve olvasható, továbbá a rendezvényekről kép, beszámoló és előadás tekinthető meg, a gyűjtőknek pedig a szakosztály interaktív bemutatkozási lehetőséget biztosít. E webfelület kommunikációs csatorna is a gyűjtők és szakemberek között. A pályázók sokszor küzdenek az összegyűjtött anyag bőségével, amiből nem könnyű tematikusan szelektálni, egy-egy néprajzi jelenségre, folklórtémára fókuszálni. Ezt látva, a szakosztály vezetése a pályázóknak továbbra is több úton juttatja el a segítő anyagokat a gyűjtőmunka minőségi fejlesztésére és plusz információ átadására. A *Tradíció Magazin* első számában közreadott módszertani útmutatókon túlmenően az aktuális gyűjtésekkel kapcsolatos néprajzi szak- és ismeretterjesztő irodalom és tematikus bibliográfia is internetes felületeken jut el a gyűjtőkhöz: facebook-oldal, Néprajzi Társaság honlap, tradicio.weebly.com, levelezőrendszer. A témakijelölésben is támogatást kapnak a gyűjtők. A pályázatra felhívó kiírásokban mindig hangot ad a szakosztály vezetése annak, hogy elsősorban recens, a jelenre és a közelmúltra vonatkozó forrásközlő gyűjtéseket, saját élettörténeti visszaemlékezéseket vár a gyűjtőpályázatra. Évente azért van pár olyan pályamunka is, amely nem tekinthető pusztán forrásközlésnek, hanem annál több, inkább jól kivitelezett ismeretterjesztő néprajzi munka.

A szakosztály minden tevékenységet lelkes önkéntes segítőkkel végzi és az NKA támogatását veszi igénybe. Állandó zsűrivel dolgozik, a néprajzi gyűjtők munkáját értékeli, őket összefogó és szakmailag segítő csapat tagjai: Landgraf Ildikó, Granasztói Péter, Máté György, Tátrai Zsuzsanna, Szulovszky János, Birinyi József, Baksa Brigitta és idén bekapcsolódott Tasnádi Zsuzsanna is, valamint a szakosztály elnökségének tagjai: Barsi Gizella, Vasvári Zoltán titkárok és Paál Zsuzsanna elnök. A szakmai vezetés tevékenységét határozottan segíti Kalina Veronika szakmai és szervezési munkával, szervezési feladatokat Devecsei Gáborné Ildikó, Benyhe Istvánné Zsuzsanna látnak el, informatikai támogatást Maróthi Csabától kap a Tradíció csapata. A zsűri munkáját az értékelésre felkért szakemberek egészítik ki, 2018-ban a zsűrizést végzőkön kívül Barna Gábor, Vargha Katalin, Bági Anikó, Iancu Laura, Ispán Ágota, Tamás Ildikó, Erdei T. Lilla, Novák László írtak építő bírálatot és látták el tanácsokkal a gyűjtőket.

A Tradíció-gyűjtőmozgalom népszerűsítését legalább olyan fontos feladatának tekinti a szakosztály vezetése, mint a gyűjtőpályázat rendszeres meghirdetését és a hozzá kapcsolódó továbbképzést, szakmai támogatási formákat (kiadvány, cikk, irodalomajánlás, személyes konzultációk). Éppen ezért, felmérve a lehetőségeket és kapacitásokat, egy új népszerűsítő programcsomagot vezetett be. Az új ismeretterjesztő forma a szakosztályi tisztségviselők és néprajzi gyűjtők kapcsolatából indul ki és arra építkezik. Az Országjáró Tradíció Találkozások sorozat kezdeményezés módot ad a helyi közösségeknek arra, hogy felismerhessék saját néprajzi értékeiket, a néprajzos szakemberek pedig gyűjtések készítésére ösztönöznek előadásaikban. Az a tapasztalat ugyanis, hogy a gyűjtőt a saját közössége sokszor nem ismeri,

vagy nem sokat tud tevékenységéről. A rendezvény lehetőséget biztosít a gyűjtőnek, hogy az ismeretlenség homályából kilépjön saját közössége elé. A szakosztály részéről delegált szakmai előadó ezzel egyidejűleg a helyi közönség előtt tájékoztatást nyújt és beszélgetést, fórumot kezdeményez a néprajzi gyűjtésről.

Az Országjáró Tradíció Találkozások sorozat nyitórendezvénye 2017. november 24-én délután valósult meg Fonyódon a Kulturális Központban. A helyi intézmények vezetői, az érdeklődő közönség és a polgármester, valamint a helyi televízió is képviseltette magát a rendezvényen. Paál Zsuzsanna, az MNT Néprajzi Gyűjtő Szakosztályának elnöke bemutatta a Tradíció-pályázatot és a Tradíció-kiadványokat, ismertette a továbbképzések céljait, témáit, továbbá a néprajzi gyűjtés lehetőségeiről beszélt. Buzsáki néprajzi gyűjtéseiről Madarászné Proity Marianna tartott bemutatót. A fonyódi óvónőt, a Tradíció-pályázat díjazottját Tátrai Zsuzsanna, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének ny. főmunkatársa mutatta be. Kötetlen beszélgetés és eszmecsere bontakozott ki a közönség és az előadók között a hagyományörzés és néprajzi gyűjtés témáiról és módjairól. A programot vetítések kísérték. Az esti előadást Birinyi József, a Hungarikum Szövetség elnöke tartotta filmvetítéssel a néprajzi értékek felfedezésének módszereiről, a Magyar Értéktárról és a „helyi értéktárba” kerülés útjáról. A rendezvénysorozat következő állomását a szakosztály egy másik néprajzi gyűjtő városában/településén tervezi megrendezni, terveik szerint 2018 őszén. Évente 1–2 országjáró rendezvény megrendezése lenne ajánlatos ezzel a felépítéssel. A rendezvények gyakoriságát egyrészt a szakosztályi szervezőerő rendelkezésre állása korlátozza, másrészt a fogadó-készség befolyásolja.

PAÁL ZSUZSANNA

Tradíció Néprajzi Tábor Szántódon

Hatodik alkalommal rendezte meg a Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztálya immár hagyományossá vált néprajzi táborát és továbbképzését önkéntes gyűjtői számára Szántódon 2018. június 15. és 19. között.

A tábor céljaként idén a Dél-Balaton népi kultúrájának felfedezését, mélyebb megismerését tűzték ki. A helyszín kiválasztásának több apropója is volt: idén ünnepeljük a Balaton első, nagy néprajzi kutatója, Jankó János születésének 150. évfordulóját, továbbá a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály tavaly novemberben indította útjára új ismeretterjesztő, gyűjtést népszerűsítő prog-

ramsorozatát, az Országjáró Tradíció Találkozókat, amelynek első helyszíne Fonyód volt.

A táborban több mint harminc önkéntes gyűjtő ismerkedhetett egymással, gyűjtőtársai eddigi munkásságával, Szántód és a Dél-Balaton, tágabban az egész balatoni régió népi kultúrájával, folklórájával, és a következő évi, a 2019-es Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat két kiemelt kategóriájának témájával: a női sorsok, asszonysorsok gyűjtésének és bemutatásának lehetőségeivel, és kapott újabb, igen részletes ismereteket a vallási néprajz vizsgálatához az Oltáriszentség tisztelete kapcsán.

A tábor első napján, június 15-én, pénteken egymással és a helyszínnel ismerkedtek a résztvevők, majd megalakult a tábor három szekciója: a folklór, a kézműves és a néprajz pedagógiai, amelyekben a további napokon Paál Zsuzsanna vezetésével és etnográfus szakemberek támogatásával tevékenykedtek az önkéntes gyűjtők.

Június 16-án, szombaton neves etnográfusok, folkloristák előadásait hallgatták meg a tábor résztvevői. Vasvári Zoltán a Balaton néprajzi irodalmáról, Barna Gábor az Oltáriszentség tiszteletéről, Landgraf Ildikó a folklórműfajok gyűjtéséről, Tasnádi Zsuzsanna a Néprajzi Múzeum rajzgyűjteményéről, Tátrai Zsuzsanna a nők szerepéről a hagyományos paraszti életben és Erdei Lilla a 20. század eleji csipkekészítésről tartott előadást. Levy, azaz Bihari Puhl Levente siófoki festőművész népi építészeti emlékeinkről készült olajképeit hozta el, és beszélt azok keletkezéséről. A kézművescsoport tagjai a vert- és a varrottcsipke-készítéssel ismerkedtek a Devecsei Ildikó vezetésével. Este Birinyi József fergeteges, hangszerbemutatóval egybekötött népzenei előadását élvezhették a tábor résztvevői.

Vasárnap egész napos buszkiránduláson vettek részt a táborozók. Megtekintették Szántódpusztá néprajzi értékeit, majd Balatonföldváron a hajózástörténeti kiállítást, végül Szárszón a régi temetőben József Attila első sírhelyét, az Emlékházat, Rónay György nyaralóját, és megemlékeztek az 1943. évi Szárszói Találkozóról.

Hétfő délelőtt az önkéntes gyűjtők számoltak be eddigi gyűjtéseikről, pályaműveikről és további terveikről, délután pedig látogatást tettek a szántódi Tüskés Tibor Községi Könyvtárba, ahol Maurer Teodóra könyvtáros igen gazdag programmal és néprajzi kamarakiállítással fogadta a táborozókat. Paál Zsuzsanna, a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály elnöke a szakosztály és a táborozók nevében koszorút helyezett el Tüskés Tibor emléktáblájánál.

A tábor június 19-én, kedden zárult. A délelőtt folyamán a táborozók a következő pályázati kiírás két kiemelt kategóriájáról kaptak bővebb tájékoztatást Barsi Gizella, a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály titkára moderálásával és beszélték meg a pályázási lehetőségeket.

*A Tradíció Néprajzi Tábor résztvevői, táborozók, szervező szakemberek
és a balatonföldvári néptáncos gyerekek*

A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztályának önkéntes gyűjtői és etnográfus vezetői öt, felejthetetlenül szép és új ismeretekben gazdag napot tölthettek el Szántódon és környékén. Köszönet a szervezőknek, a nagyszerű előadóknak, és azoknak a szántódiaknak, földváriaknak, endrédieknek, kőröshegyieknek, akik a programok létrejöttében dolgoztak, szerepeltek, mások mellett és a korábban említetteken kívül Várszegi Balázs néptáncpedagógusnak és intézményvezető-helyettesnek, a balatonföldvári néptánc-csoport kisdíák és fiatal táncosainak, a kőröshegyi Borkút Néptánc Együttesnek, a Balatonendrédi Általános Iskola fiatal csipkéseinek, a nemeshanyi csipkézőknek, Huszár László endrédi fafaragóművésznek, Vári Katalin néptáncosnak és a kőröshegyi Babárium tulajdonosának.

PAÁL ZSUZSANNA
VASVÁRI ZOLTÁN

* * *

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Megemlékezések a 115 éve született Vajkai Aurélról

Születésének 115. évfordulóján három olyan Veszprém, illetve Zala megyei településen is megemlékeztek Vajkai Aurél néprajztudósról, ahol hosszú ideig élt és alkotott.

2018. május 12-én Balatonalmádiban vette kezdetét az ünnepségsorozat: leszármazottai és tisztelői körében Keszey János polgármester megkoszorúzta Vajkai Aurél emléktábláját, amelyet 2008-ban helyeztek el Balatonalmádi hagyományőrző polgárai azon a házban, amely 1950-től 1987-ig a tudós otthona volt. A koszorúzás után a Pannonia Kulturális Központban folytatódott a megemlékezés, ahol ez alkalomból a könyvtár munkatársai egy Vajkai Aurél írásaiból és fotóiból rendezett kamarakiállítással is tiszteltek a tudós emléke előtt.

Az olvasóteremben szép számú érdeklődő jelenlétében a Balatonalmádi Értéktár vezetője, Gráfik Imre néprajzkutató felvázolta Vajkai Aurél életútját, kiemelve azt a szerteágazó érdeklődést, tevékenységet, ami miatt őt tisztelői gyakran polihisztorként, vagy reneszánsz emberként emlegették.

Vajkai Aurél 1903-ban született Kolozsváron. 1927-ben orvosi diplomát szerzett, s rövid ideig elmeorvosként működött. Miután a népi orvoslás felkeltette figyelmét, érdeklődése egyre inkább a néprajztudomány felé fordult. Kiváló fotósként az ország legkülönbözőbb területein készített néprajzi tárgyú fényképeket, végzett néprajzi gyűjtést. Az 1930-as években élete végleg összefonódott Veszprém megyével, a Bakonnyal, a Balaton-felvidékkel. Gyűjtései, néprajzi kutatásai is egyre inkább erre a területre koncentráálódtak. 1949-től a Veszprémi Múzeum igazgatója, majd 1965-ben történt nyugdíjba vonulásáig tudományos főmunkatársa volt. Balatonalmádiban lakott, onnan utazott Veszprémbe és gyűjtőútjaira. A nyarakat többnyire Cserszegtomajon, felesége szülőfalujában töltötte. Néprajzsként is a szerteágazó érdeklődés, változatos tematika jellemzi munkásságát: a népi orvoslás mellett az építkezéssel, szőlőműveléssel, néphittel, hiedelmekkel, népmesékkal egyaránt foglalkozott. Működése alatt a Bakonyi Múzeum (az elnevezés is tőle származik) néprajzi tárgyi állománya, fotótára hatalmas gyarapodást ért el. Mindez annak is köszönhető, hogy gyűjtőútjaira fiatalabb éveiben motorral, vagy kerékpárral járt.

Vajkai Aurél nemcsak jó fotós, rajzoló volt, de élvezetes stílusú író is, amiről Balaton-útikönyve tanúskodik. Néprajzi munkássága mellett nem mondott le művészi hajlamainak kibontakoztatásáról sem. Hegedült, rendszeres hangverseny-látogató volt, ifjúkorában rendszeresen írt zenei kritikákat. Az irodalom, képzőművészet ugyancsak érdekelte, számos, a Balatonnál meg-

forduló íróval, művésszel baráti kapcsolatban állt, pályakezdő művészeket segített indulásukban. Tárlatokról, kiállításokról gyakran tudósított a *Veszprémi Naplóban*, és a *Balatoni Híradóban*.

Gráfik Imre előadását követően Szentirmai Edit, Szöllös Péter, Mosonyi Emese és Fábiánné Sáray Anna szemelvényeket olvastak fel Vajkai Aurél írásaiból ennek a sokrétű életműnek a felvillantására. Több nyelven is megjelent Balaton-útikönyvéből Balatonalmádi ismertetését, a népi orvoslás témakörből a falusi foghúzókról írt cikkét hallhattuk. Több tanulmányt is szentelt az olajütésnek, olajütőknek. Ennek kapcsán került szakmai levélváltásba Antall Józseffel, aki a családjában előforduló „*Olajos*” ragadványnév eredetéről kért információkat Vajkai Auréltól (aki sokáig az Orvostörténeti Társaság Népi Gyógyászati Szakosztályának az elnöke volt). A zenei érdeklődését illusztráló szemelvények között különösen érdekes volt az 1940-es évek operaelőadásairól és hangversenyekről írt kritikák születésének ismertetése: a koncertet vagy operaelőadást követően egyenesen a szerkesztőségbe siettek a szerzők, ahol egy számukra biztosított szobában azon frissiben megírták benyomásaikat, ugyanis a kritikának már a másnapi lapban meg kellett jelennie. Ízelítőül egy pozitív és egy negatív értékelésű kritikát is hallhattunk Vajkai Aurél tollából. A szemelvények felolvasása közben a háttérben kivetített fotók felidéztek, emberközelbe hozták Vajkai Aurélt a tudóst, az embert, a gyűjtőt, a fotóst azok számára is, akik őt már személyesen nem ismerhették.

A megemlékezés végén Gulyás Anna, a HolddalaNap zenekar énekes-pünkösdi énekekkel emlékezett nagyapjára.

2018. május 13-án életének másik kiemelkedő helyszínén, Cserszegtomajon folytatódott a megemlékezés. Vajkai Aurél az 1930-as évektől rendszeresen gyűjtött Cserszegtomajon. Itt ismerte meg feleségét, Mosdósi Teréziát is, akinek családi birtokán épült házukban a család a nyarakat rendszeresen töltötte. Vajkai Aurél számos tanulmányt szentelt a hegyközség lakói életének, mindennapjainak leírására. Több közülük szemléletében is úttörő a mindennapok, az életmód aprólékos, valóság-hű megörökítésében, amit csakis a falubeliekkel való hosszú együttélés, azonosulás, a „résztvevő megfigyelés” tett lehetővé. Akarata szerint végső nyughelye is a cserszegi temető lett. Cserszegtomaj is hálás maradt neves lakója iránt: az utcát, ahol házuk állt, róla nevezték el. Az évfordulón most emlékkövet avattak fel a tudós egykori háza közelében. A Major Janka szobrászművész által készített bronz domborműves portréval díszített emlékkövet Bartha Gábor polgármester leplezte le, majd Vajkai Zsófia néprajzkutató mondott rövid beszédet édesapja életútjáról, kiemelve Cserszegtomaj szerepét személyes és tudományos életében. A kultúrházban az évfordulóra kiállítást rendeztek. A Vajkai Aurél által gyűjtött tárgyak mellett elsősorban az általa készített cserszegtomaji fotók és rajzok, a Mosdósi családra vonatkozó emlékek, s az általa felkarolt naív festők képei alkották a kiállítás gerincét. A megemlékezés a temetőben zárult, ahol az unokák és a dédunokák énekekkel emlékeztek rá.

*Emlékkő Vajkai Aurél bronz domborműves portréjával Cserszegtomajon
(Fotó: Vajkai Zsófia)*

Május 14-én a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban emlékeztek meg a múzeum egykori igazgatójáról, tudományos főmunkatársáról. Ez alkalomból nyílt meg a *Vajkai világa* című interaktív kiállítás (kurátor: L. Karsai Henriett) Vajkai Aurél fotóiból, az általa gyűjtött tárgyakból és személyes tárgyaiból. Meglepetéssel szolgáltak azok a neves írók által Vajkai Aurélnak írt levelek, amelyeket íróasztalának restaurálásakor találtak meg a múzeum restaurátorai. A kiállítás megtekintése után kerekasztal-beszélgetésen idézte fel személyiségét, érdemeit, kutatási, gyűjtési módszereit leánya, a szintén néprajzos Vajkai Zsófia, valamint Lackovits Emőke, a Laczkó Dezső Múzeum Néprajzi Osztályának nyugalmazott vezetője és Gráfik Imre, aki almádi lakosként gyerekkorától ismerte, majd kezdő néprajzkutatóként munkakapcsolatba is került Vajkai Auréllal. Lackovits Emőke, aki hosszú interjút is készített elődjével, kiemelte hatalmas munkabírását, mozgékonyágát, amelyről a Néprajzi Osztály tárgyi anyagának és fotótárának a gyarapodása tanúskodik. Vajkai Zsófia arról beszélt, hogy milyen indítást kapott édesapjától ahhoz, hogy maga is a néprajzot válassza élethivatásául. A beszélgetés során számos olyan történetről, személyes élményről is hallhattak a megjelentek, amelyek a tudós személyiségére, gyűjtési módszereire világítottak rá. Szóba került K. Kovács László néprajzkutató is, aki barátját a népi orvoslás iránti kitüntetett érdeklődése mi-

att *Vajákos Vajkainak* nevezte. A közönség soraiban a múzeum munkatársai és veszprémi érdeklődők mellett szentgáli önkéntes gyűjtők is képviseltették magukat, akiknél Vajkai Aurél gyűjtései és Szentgál-monográfiája indította el az intenzív helytörténeti, néprajzi kutatásokat.

A háromnapos megemlékezésorozat öröndetesen bizonyította, hogy azok a települések, amelyeket Vajkai Aurél munkássága maradandóan gazdagított, ma is őrzik, megbecsülik a tudós emlékét.

H. CSUKÁS GYÖRGYI

* * *

KUTATÁSOK

Új bázis a Mongóliával foglalkozó hazai kutatások számára Létrejött a Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap

A magyar orientalisztikai kutatások korai időszakában gyakran egyéni kezdeményezések, támogatások tették lehetővé, hogy bővítsük ismereteinket a Kelettel kapcsolatban, amely a magyarok számára jóval több, mint egyszerű földrajzi fogalom. Bár az MTA és más magyar tudós testületek hamar e kutatások mellé álltak, az egyéni érdeklődés, a gazdag mecénások mindig is – és gyakran az egyetlen – lendítő erőt adták a munka folytatásához. Így születhettek olyan eredmények, amelyek az egész magyar – de a nemzetközi – keletkutatás számára is fókuszpontot jelentettek, gondoljunk Kőrösi Csoma, Vámbéry Ármin, vagy Szentkatolnai Bálint Gábor munkáira. Ugyanakkor az egyéni támogatások, adományok, fontos magyar közgyűjtemények alapjait is jelentették, ahogyan ezt például a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum tekintetében is láthatjuk.

Később ezek az egyéni kezdeményezések már háttérbe szorultak, az orientalisztikai kutatás támogatása, irányítása az MTA és az egyetemek keretein belülre került, így jórészt már az állami támogatásoktól függött. Az utóbbi évtizedekben gyakran a saját anyagi lehetőségeiket meghaladóan is elkötelezett, terepre vágyó fiatal kutatók erőfeszítésein kívül ritkán hallottunk olyan esetről, hogy valaki anyagi erőforrásait ajánlotta volna fel a magyar Belső-Ázsia-kutatás oltárán.

Ezért is rendkívüli esemény, hogy az elmúlt évben egy magánkezdeményezés alapjain és támogatásával a Magyar Néprajzi Társaságon belül létrejöhett a Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap, amelynek alapvető célkitűzése, hogy az alapító által biztosított támogatás felhasználásával segítse a mongol kultúrával, Mongólia történetével kapcsolatos magyar kutatásokat. Az alap kuratóriuma elhivatott abban, hogy a támogató által meghatározott irányelvek alapján segítse a fiatal, pályakezdő kutatók munkáját, és egy kis hajtóerőt adjon ahhoz, hogy a 20. század ötvenes éveinek végén fiatal, de ma már akadémikus kutatók terepmunkáival új lendületet kapó, és az akkori magyar orientalisztika vezetői által támogatott „újkori” magyar mongolisztikai kutatás a hagyományoknak megfelelő szinten tovább folytatódhasson. Hasonló példát a magyar Belső-Ázsia-kutatás történetében keveset tudunk, ezért is kiemelten fontos, hogy e magánkezdeményezés elérhesse célját.

Néhány szót az alapítóról. Kádár László, akinek nevét az alapítvány viseli, és akinek felajánlása most lehetővé teszi munkánkat, már sajnos nem érhet meg terveinek megvalósulását. 1939. július 3-án született Szentesen és Ba-

latonfüreden halt meg 2015. december 5-én. A középiskola elvégzése után az Eötvös Loránd Tudományegyetemre került, ahol a Bölcsészettudományi Karon 1963-ban szerzett történelem szakos tanári diplomát. Itt ismerkedett meg a mongol kultúrával, történelemmel is, hiszen mongolista képesítést is szerzett a Ligeti Lajos által alapított Belső-ázsiai Tanszéken.

Régész szeretett volna lenni, s ezt az álmát még nyugdíjas éveiben is dédelgette. A tudomány iránti szakadatlan érdeklődése vezette végül kacskarin-gós utakon oda, hogy mongolista váljon belőle. Saját elmondása alapján, már ELTE-hallgatóként, egy sikertelen átjelentkezési kísérlet után Lőrincz László mongolista, a későbbi sikeres regényíró, még mongol szakos hallgatóként javasolta neki, hogy pályázzon a Belső-ázsiai Tanszékre a tatárjárás keleti, mongol forrásainak feldolgozásával. Kádár László megfogadta a tanácsot, ami igazán sikeresnek bizonyult, hiszen felvették a mongol szakra és ő egy életre elkötelezte magát Mongólia, a mongolok, a mongol kultúra és a mongolisztikai kutatás iránt. Az ELTE Belső-ázsiai Tanszékén Ligeti Lajostól tanulhatott, és mongóliai egyetemi ösztöndíja idején is olyan neves tudósok egyengették pályáját, mint Bjamba Rinčen professzor, a modern kori mongol tudományos élet kiemelkedő alakja. Végül történelem és mongol szakos diplomával hagyta el az egyetemet 1963-ban.

Az élet azonban úgy hozta, hogy Kádár László mégsem tanárként, vagy kutatóként helyezkedett el. Aktív éveinek jelentős részét diplomataként élte és dolgozta végig, azt azonban sohasem titkolta, hogy nem erre a pályára készült. Kádár László egy életre elkötelezte magát a tudomány mellett, arra mégis hosszú éveket kellett várnia, hogy kedvére foglalkozhasson vele. Az egyetem elvégzése után hamarosan kiderült, hogy a külügyben számítanak a mongóliai tartózkodása alatt szerzett tapasztalataira, helyismeretére. Ritkának számító mongol nyelvtudása mellett orosz és angol nyelvismeretére is nagy szüksége volt a magyar diplomáciai misszióknak, ahol rövid hezitálás után végül munkát vállalt, így hamarosan a Külügyminisztérium kötelékében találta magát, ahonnan nemsokára külszolgálatra is küldték. A ranglétrát alulról kezdte végigjárni, de rövid időn belül egyre magasabb beosztásokba került. 1963–1965 között az ulánbátori nagykövetségen már irodafőtiszt és attasé, ezt követően 1969-ig beosztott diplomata volt. Hazatérése után a Külügyminisztériumban is fontos beosztásokat töltött be, 1973–1974-ben a IV. Területi Osztály, majd 1974–1976 között a Gazdaságpolitikai Osztály vezetője volt. A külszolgálatot a kairói nagykövetségen tanácsosként, majd egy rövid ideig rendkívüli és meghatalmazott nagykövetként folytatta 1984-ig. Még ebben az évben került vissza Mongóliába, ahol 1984–1988 között a magyar misszió vezetője volt, majd egy kétéves magyarországi időszak, és az V. Területi Főosztály vezetése után 1990–1994 között a damaszkuszi magyar külképviseletet irányította. Hazatérte után a Külügyminisztérium helyettes államtitkári pozícióját töltötte be. Innen vonult nyugdíjba 1998-ban.

Nyugdíjas évei hozták meg a lehetőséget Kádár Lászlónak arra, hogy ismét visszatérhessen a tudomány világába. Egykori egyetemi tanulmányai helyszínén, az ELTE Belső-ázsiai Tanszékén megbízott előadóként foglalkozott a graduális hallgatókkal, doktoranduszokkal. Rendkívül jó nyelvismerete, tapasztalatai nem csak az ezredforduló éveiben Mongóliában bekövetkező események megértésében segítettek, de speciális ismereteinek, gazdag szókincsének köszönhetően a nyelvoktatásban is igen hatékonyan tudta segíteni az egyetemi hallgatókat. Oktatói munkája során találkozott B. Katū-val, aki a Mongol Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársaként épp ezekben az években nyelvi lektorként oktatta a mongol szakos hallgatókat a tanszéken. Később ez a találkozás adta a végső lökést ahhoz, hogy Kádár László, visszatérve fiatalkori terveéhez, hozzálásson annak a három mongol eposznak a feldolgozásához, amelyeket még egyetemista korában gyűjtött Ulánbátorban.

1962-ben ösztöndíjas egyetemi hallgatóként szinte páratlan lehetősége adódott, hogy szabadon kutathasson a Mongol Tudományos Akadémia, illetve a Gandan Kolostor könyvtárában is. Hosszú idő óta ő volt az első, aki régen elzárt és hosszú ideig tiltott kéziratok és fanyomatok közelébe férközhetett, megtekinthette, tanulmányozhatta azokat. A Gandan könyvtárában dolgozó láma mutatta meg neki azt a 16. századból származó kéziratot, mely a *Čaγaan teüke – Fehér történet/krónika* – egyik, korábban elveszettnek hitt példánya volt. A magyar külszolgálaton Ulánbátorban tartózkodó attasé le is fényképezte Kádárnak a kéziratot, amely később az MTA mongol nyelvemlékeket feldolgozó sorozatában publikálásra is került.

Ekkor, 1962 decemberében, Kádár Ulánbátorban töltött éve alatt hívta fel a fiatal magyar mongolista figyelmét B. Rinčen akadémikus arra, hogy a korszak egyik legnagyobb és talán utolsó mongol eposzmesélője Uwxīn Bat a mongol fővárosban él családjával. Kádár László először Rinčen otthonában találkozott, majd később több alkalommal is felkereste a nyugat-mongol származású, mélyen buddhista, akkor 63 éves eposzmondót, és három mongol eposzt gyűjtött tőle, amelyekről hangfelvételt készített. A kalandos módon megszerzett magnóval, hosszú órákon át végzett munkával végül a *Bum erdene (Száz ezer kincs)*, *Dalain šar bodon (Óriás sárga vadkan)* és a *Tüšēt Mergen Xānā Kōwūn Kōlög Erdene (Tüset kán fia, Bátor Kincs)* című eposzokat sikerült megörökíteni az utókor számára.

Ötven évvel később ezeket a felvételeket kezdte feldolgozni Kádár László és B. Katuu az ELTE-n végzett közös oktatói munkájukkal párhuzamosan. Szerencsére az MTA Zenetudományi Intézetének munkatársai könnyedén képesek voltak digitalizálni az 1962-es felvételeket, így a szöveg lejegyzése, fordítása nem ütközött komolyabb akadályba. Az eposzok mongol nyelvű átírását, angol fordítását, a kapcsolódó elemzéseket, magyarázatokat közreadó kötet Szilágyi Zsolt és Birtalan Ágnes szerkesztésében 2012-ben jelent meg (*Awragdsan tūl's – Rescued Epics. Three Heroic Epics from the Repertoire of*

th eBayit Bard, Uwxīn Bat. L' Harmattan Kiadó–Könyvpont Kiadó, Budapest, 2012). Kádár László a leghosszabb eposzt magyar nyelven is megjelentette. Ez a kötet a Hoppál Mihály által indított *A világ eposzai* című sorozat 8. darabjaként látta meg a napvilágot az Európai Folklór Intézet gondozásában (*Bum erdene*. Ford. és jegyzetekkel ellátta Kádár László. Európai Folklór Intézet–L' Harmattan Kiadó, 2012).

Kádár László az eredeti hangfelvételek digitalizált változatát ünnepélyes keretek között, egy erre az alkalomra szervezett tudományos konferencia keretében adta át a Mongol Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének. A mongol kollégák rendkívül hálásak voltak ezért a gesztusért, a tudományos közéletben számos alkalommal köszönetüket fejezték ki, és a „*mongol nemzet kulturális örökségének ritka, becses értékeként*” emlegették a gyűjtött anyagot. 2014-ben a Mongol Tudományos Akadémia akkori elnöke, B. Enxtüwšin magyarországi látogatása idején az akadémia legmagasabb tudományos kitüntetését, *Kubiláj-érdemérmét* adományozta Kádár Lászlónak.

Kádár László tehát életének ebben a szakaszában visszatérhetett kedves témáihoz, fiatalkori gyűjtéseihez, de nem csak ezzel a tudományos munkával segítette a magyar mongolisztikai kutatásokat. Ezekben az években határozta el, hogy nem csekély anyagai ráfordítással alapítványt hoz létre a magyar mongolisztikai kutatások támogatására, elsősorban a következő generáció munkájának segítése érdekében. Hosszú egyeztetés kezdődött a terv megvalósításának mikéntjéről, a megfelelő adminisztratív háttér kialakításáról, és ez az előkészítés sajnos túl hosszúra nyúlt. Az alapító terveinek megvalósulását sajnos már nem érthette meg, de elképzeléseit végül özvegye, Kádár Lászlóné Vecsey Márta váltotta valóra, amikor jelentős támogatást biztosított az örök-hagyó elképzelései alapján. Így jöhetett létre a Kádár László Mongolisztikai Kutatásokért Alap, amelyet a Magyar Néprajzi Társaság fogadott be és biztosította az adminisztratív háttérrel.

Az előkészítő egyeztetések egyik sarkalatos pontja volt, hogy az alap hogyan valósítsa meg az elképzeléseket, milyen pályázatok keretében ítélje meg a támogatásokat, hogyan jelölje ki a támogatásra érdemesnek tartott kutatási irányokat. Kádár László és az alapító özvegy elképzelései alapján végül egy öt fős kuratórium jött létre, amelynek döntése alapján a Magyar Néprajzi Társaság folyósítja a támogatásokat az arra érdemesnek tartott pályázatokra. A kuratórium elnöke: Szilágyi Zsolt mongolista, történész, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Tagjai: Sárközi Alice mongolista, az MTA nyugalmazott tudományos főmunkatársa, Balogh Balázs, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének igazgatója, a Magyar Néprajzi Társaság választmányának tagja, Kemecsi Lajos, a Társaság főtitkára és a Néprajzi Múzeum főigazgatója, illetve Avar Ákos mongolista.

A kuratórium 2017-ben kezdte meg munkáját, és az alap célkitűzéseinek megvalósítása felé tett első lépésként 2018 tavaszán írt ki pályázatot fiatal kutatók, doktoranduszok és kutatói pályájukat kezdő fiatal diplomások számá-

ra a mongol történelemmel, kultúrtörténettel, folklórral kapcsolatos kutatások támogatására. A pályázat célja volt, hogy anyagi forrásokkal, publikációs lehetőséggel segítse az új kutatói generáció képviselőinek munkáját. Az első évben szerzett tapasztalatok alapján a kuratórium a következő években is hasonló pályázati felhívásokon keresztül kívánja segíteni a tudományos munkát, de az alapító által tett bőkezű felajánlás lehetőséget biztosít hosszabb távú kutatási program támogatására is. Terveink szerint akár a nem túl hosszú távú, többéves programok támogatása is szóba kerülhet, hiszen így olyan forrásokat tudunk biztosítani, amelyek a pályázók, vagy a kuratórium által meghatározott kutatási témák mentén az egyes években megvalósuló terepmunkánál hosszabb kutatási periódus tervezését is lehetővé teszik.

A kuratórium döntése alapján 2018-ban négy pályázatot tudunk támogatni, amelyek a Mongóliával foglalkozó kutatások több területét is reprezentálják. A pályázat kiírójának kifejezett célja volt, hogy a programok támogatása mellett publikációs lehetőséget is biztosítson a pályázóknak, ezért a kiírás értelmében a pályázat egyik feltétele volt egy-egy cikk benyújtása is. Reményeink szerint ezek az írások hamarosan a tudományos közvélemény elé kerülhetnek. Ugyanakkor az alap támogatásával végzett terepmunkák lezárásaként, a kutatói beszámolók mellett, remélhetőleg a kutatást bemutató újabb publikációk is napvilágot látnak majd a fiatal kutatók tollából.

A 2018. évben támogatást nyert kutatási programok a Mongólia történetével, kultúrájával foglalkozó kutatások széles spektrumát ölelik fel.

Éliás Boglárka pályázatában a mai mongol nomádok életének változását, a hagyományos mongol nomadizmus továbbélésének körülményeit és lehetőségeit vizsgálja. Kitér a kultúraváltás folyamatára, egy neves szakemberek részvételével létrejött kutatócsoport keretében vizsgálódik a hagyományos mongol ökológiai tudás továbbélése és a nomádok életmódjának átalakulása tekintetében. Az idei évben támogatást nyert pályázók közül ő a legfiatalabb, és MA-s hallgatóként még kutatói pályájának elején jár, de már a fenti témával kapcsolatban is több teremunka áll a háta mögött.

Fahidi Csaba doktorandusz, szintén az ELTE Mongol és Belső-ázsiai Tanszékének mint a hazai mongolisztikai oktatás bázisának Mongolisztikai Doktori Programjában végzi tanulmányait. Kutatásai és doktori disszertációja a nyugat-mongol ojrátokhoz tartozó dzahcsin (zaxčín) népcsoportra fókuszál. A pályázatra beadott kutatási programja és a tervezett publikáció is e téma egyik aspektusát dolgozza fel. A dzahcsinok hagyományosan Mongólia nyugati területein, Hovd (Xowd) megyében élnek, de egyik kisebb csoportjuk Kína legnyugatibb területén, Xinjiangban is megtalálható. Hozzájuk szeretne eljutni a pályázó, ahol nem csak a Kínában élő mongol kisebbség e speciális csoportjának kultúráját vizsgálja, hanem korábbi vizsgálódásai alapján komparatív kutatást is végez a mongóliai és kínai dzahcsin népesség kultúrájának tekintetében.

Gecse Adrienn 2016-ban védte meg doktori disszertációját az ELTE Mongolisztikai doktori programjában. Értekezésének témája a mongol és a tibeti szobrász hagyományok modern kori továbbélése volt. Pályázatában e kutatási téma további részletes vizsgálatát, az ulánbátori kézművesműhelyek, elsősorban az ötvösök, arany- és ezüstművesek tevékenységének vizsgálatára fókuszál. Mivel aranyműves szakképzettséggel és gyakorlattal is rendelkezik, nem csak a hagyományos kutatói megközelítéssel tudja vizsgálni e tevékenység kereteit, hagyományos kulturális hátterét, az alkalmazott technológiákat, eszközöket és alapanyagokat. Sajátos aspektusból végzett vizsgálatait részletesen dokumentálja, fotózza, így a leírások mellett nagyon gazdag és ezidáig ilyen mélységekben még nem megjelenített technológiai folyamatokat is rögzíteni tud.

Tolnai Katalin nem csak mongol szakos, de régész és földmérői végzettséggel is rendelkezik, e sokszínű, sokrétű tudás kiváló alapot biztosít a benyújtott kutatási tervéhez is. Tájrégészeti kutatási programjában Mongólia történetének egy korábbi időszakára, a kitan korszakra fókuszál, a Liao dinasztia idején itt kialakult településhálózat vizsgálatával foglalkozik. E tájrégészeti kutatás nem csak a hazai pre-mongol kori kutatásban újszerű, de elsősorban a kutatómódszertan területén villant fel olyan elemeket, amelyeket a mongol kollégák is érdeklődéssel fogadnak. Az UAV-val (vezető nélküli légi jármű) készített légifelvételek rögzítése, ezek orthofotóvá illesztése, majd digitális terepmodell létrehozása a tájrégészeti kutatásokban a mongol kutatók között már ismert, de ritkán alkalmazott módszer, amellyel a mongol régészek számára is új példákat mutathat.

Katalin és Boglárka kutatásaival egy-egy mongol–magyar együttműködésben folyó projekthez kapcsolódott, mindketten mongol kollégákkal is együtt dolgoznak, így tevékenységük az évtizedek óta a két ország kutatói között megvalósuló tudományos együttműködésnek is újabb példája lehet.

A Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap határozott célkitűzése, hogy a 2017-ben megkezdett úton haladva a lehető legsikeresebben és legsokegyelőbben használja fel azt a támogatást, amellyel az alapító hozzájárult a hazai mongolisztikai kutatások folytatásához. A jövőben több szakmai fórumon is meg kívánunk jelenni, ezt a cél szolgálja az a törekvésünk is, hogy pályázóinknak a rendelkezésre álló eszközeinkkel megpróbálunk publikációs lehetőségeket is biztosítani. Terveink szerint a későbbiekben az alap által támogatott pályázók egy közös workshopon is bemutatathatják majd terepmunkáik eredményeit.

E rövid ismertető végén mindenképp meg kell köszönni a Magyar Néprajzi Társaság tisztségviselőinek munkáját, amely nélkülözhetetlen volt az alap tevékenységének elindításában. Köszönjük, hogy a Társaság biztosítja az adminisztratív hátteret, amely elengedhetetlen céljaink megvalósításához!

SZILÁGYI ZSOLT

FÓRUM

Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán: folyamatosság, változások és kölcsönhatások (Budapest, 2018. május 4–6.)

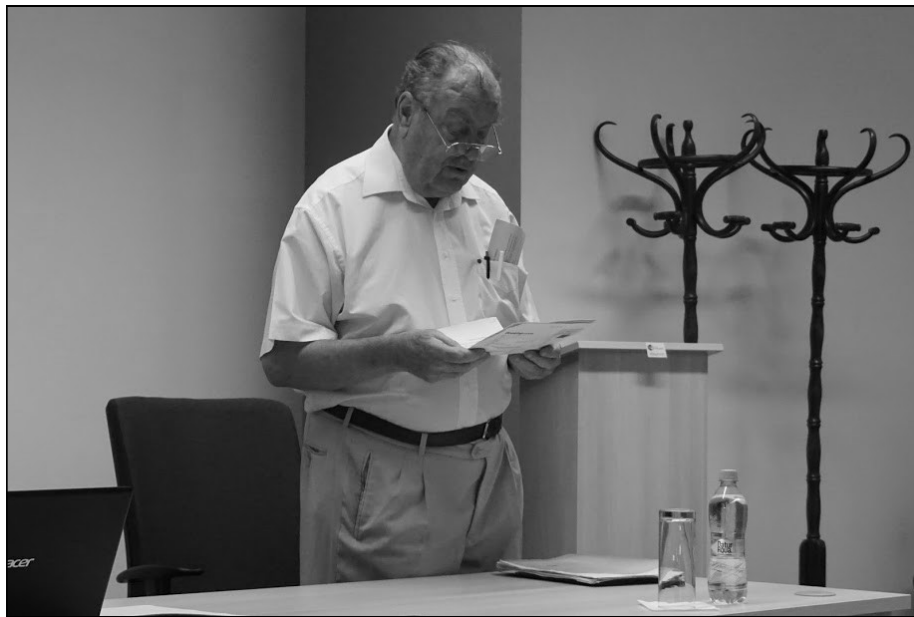

Vallásantropológiai konferencia zajlott e címen 2018. május 4. és 6. között az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetében. A konferencia rendezője a két éve az intézetben helyet kapott „Kelet–Nyugat” Vallásetnológiai Kutatócsoport volt, a résztvevők nagyobb része a csoport tagjai közül került ki. Az összejövétel fő rendeltetése az volt, hogy a kutatócsoport jelenlegi és volt tagjai a *Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán: folyamatosság, változások és kölcsönhatások* című, az Európai Kutatási Tanács által finanszírozott, 2018. augusztus 30-án lezáruló ötéves projektje keretében végzett munkájuk eredményeit bemutassák, megvitassák, értékeljék, egyben tevékenységükről az intézet, illetve a tágabb szakmai közönség számára is számot adjanak.¹ A rendezők ezen túlmenően meghívták a konferenciára a vallásantropológia és a népi vallás, vallásos folklór néhány, köreiben kívül eső szakértőjét is, hogy rokon tematikájú előadások tartásával, vagy legalább hozzászólásaikkal segítsenek megvitatni és értékelni kutatási eredményeiket, elhelyezni azokat a hazai valláskutatás egészében. Sajnos csak

¹ A konferencia anyagi támogatója ugyancsak az „East-West” – *Vernacular religion on the boundary of Eastern and Western Christianity: continuity, changes and interactions* (Nº 324214) című ERC-projekt volt.

viszonylag kevés „külső” meghívott tudta vállalni a részvételt, a konferencia mégis magas szakmai színvonalon, élénk eszmecserevel, vitákkal tarkítva zajlott (egy félnapos szekció erejéig, a csoport román és szlovén tagjainak kedvéért, angol nyelven is).

A három napon át tartó ülések tematikája hű volt a csoport tevékenységét vezérlő, hat éve megfogalmazott kutatási tervhez, amely szerint a csoport fő célja volt a felekezetek és etnikumok közti kapcsolatokat, ellentéteket és változásokat vizsgálni a keleti és nyugati kereszténység érintkezési zónájában, több felekezet és nyelv érintkezési területén. A népi vallás megnyilvánulásait tág időintervallumban, a bizánci kereszténységtől napjainkig, interdiszciplináris megközelítésben, történészek, klasszika-filológusok, vallástörténészek bevonásával kutatták, a vallás normatív és identitásformáló szerepére, változásaira, modernizációjára és globalizációjára vonatkozó kérdéseiket néhány kulcsfontos téma (szentkultusz, demonológia, boszorkányság, szakrális kommunikáció, gyógyítás) köré rendezve.

Voigt Vilmos az előadását tartja

A Borsos Balázs igazgatóhelyettes megnyitója után elhangzó kutatási beszámolókat tematikája megfelelt ezeknek a célkitűzéseknek. Több előadást szenteltek az előadók az interetnikus és interkonfesszionális viszonyok elemzésének: Balatonyi Judit a gyimesi magyar és román pünkösdi ünnepekről, Gyórfy Eszter a kosteleki (Bákó megyei) római katolikusok és volt görög katolikus ortodoxok együttéléséről, vallási és etnikai kötődéseiről értekezett, Komáromi Tünde egy mezőségi falu református magyar és ortodox román

lakosainak vallásgyakorlatáról, Czégényi Dóra szilágysági mágikus specialisták kapcsán a magyar népi gyógyászat és az ortodox egészségpasztoráció kölcsönhatásairól; egyik vendég előadónk, Voigt Vilmos, a lappok csüdokról alkotott véleményének folklorisztikus megnyilvánulásairól beszélt.

A történeti aspektusú vizsgálatokról szóló beszámolók sorát Tóth Anna Judit késő ókori ünnepek szekularizálódásának kérdését felvető előadása nyitotta meg, a történeti folklorisztikát Nagy Ilona ószövetségi teremtéstörténe-tekről szóló, az apokrif folklór és irodalom kölcsönhatásait elemző értekezése képviselte. A kutatócsoport azon törekvése, hogy egyazon téma antropológiai elemzéseit történeti aspektusú kutatásokkal is összekösse, leginkább a boszorkányságról, boszorkányüldözésről és demonológiáról szóló előadásokban nyilvánult meg. Tóth G. Péter a magyarországi boszorkányüldözés forrásainak problematikájáról, Klaniczay Gábor a boszorkányüldözés és az érzelmek történetéről adott elő. Brandl Gergely az 1728-ban kezdődő nagy szegedi boszorkányper demonológiai forrásait és laikus hiedelmeit hasonlította össze, míg Mézes Ádám a boszorkányüldözést követő „vámprüldözés” indítókairól tartott saját forrásfeltárásain is alapuló előadást. Mindezt jól kiegészítették a jelenkori boszorkányság változatos problematikájáról szóló beszámolók. Ilyefalvi Emese a különböző diszciplínák boszorkányságértelmezéséről beszélt, Hesz Ágnes pedig – hosszú terepmunkájának tanulságai alapján – a pletyka szerepéről szolt a rontás mint társadalmi csapásmagyarázó intézmény működésében. Kis-Halas Judit előadása is csatlakozott részben a boszorkányság történeti aspektusú elemzéséhez, amennyiben ő egy dél-baranyai térség múltbeli mágikus piacát elemezte, amelyben a rontó boszorkányok és a bűbájos gyógyítók, valamint a máriagyüdi kegyhely mint szent gyógyulások színhelye egyaránt szerepet kaptak. Kristóf Ildikó vendég előadónk a demonológiával és boszorkánysággal kapcsolatos témák kutatásának önéletrajzi vonatkozásairól beszélt.

A szakrális vonatkozású vizsgálatok (szentkultusz, szent helyek, szakrális kommunikáció) történeti és jelenkori vonatkozásai egyaránt bemutatásra kerültek: Csepregi Ildikó a korabeli mindennapi élet forrásaként elemezte Árpád-házi Szent Margit szentté avatási jegyzőkönyvét; Bárh Dániel a 18–19. századi bácskai vallási mozgalmak kontinuitáskérdéséhez szolt hozzá. A jelenkutatók közül Vidacs Bea a sükösdí látó karizmatikus szerepéről tartott előadást, Laura Jiga Iliescu a Déli-Kárpátok egy pászorközössége által használt szükségtemplomról értekezett, Mirjam Mencej Bosznia-Hercegovina multikonfesszionális és multietnikus közösségeiben végzett terepmunkája alapján a „természetfeletti” szociális és etnikai dimenzióit elemezte. Pócs Éva a hiedelmek történeti elemzésének problematikáját mutatta be egy jelenkori faluközösségben végzett, szentkultuszra, demonológiára és szakrális kommunikációra vonatkozó vizsgálatai alapján.

Nagy Ilona az előadását tarja

A kutatócsoport egyik központi „tervmunkájáról” szólt Tóth G. Péter és Zombory Andrea beszámolója a hosszú évek óta épített, a múlt és a jelen kutatását egyformán szolgáló történeti, illetve hiedelemarchívumról és elektronikus adatbázisról, különösen az ERC-projekt öt évében végzett nagy munkáról: az eredetileg csak a papíralap-archívum kódolt szövegeit tartalmazó adatbázis több mint 100 000 teljes szövegének digitalizálásáról.

A magas szakmai színvonalú szekcióüléseket a negyedik napon egy, a dunántúli szent helyekre, az ösküi kerek templomhoz és a tihanyi apátságba tett kirándulás követte; ezzel zárult a „Kelet–Nyugat” kutatócsoport utolsó, sikeres konferenciája.

PÓCS ÉVA

Néptánc-konferenciák

Tánc és szakralitás (Jászberény, 2018. május 11–12.)

Az ELTE Folklore Tanszéke, a Magyar Etnokoreológiai Társaság, valamint a Csángó Fesztivál Alapítvány szervezésében hagyományteremtő konferenciát rendeztek Jászberényben. A vidéki helyszín éppen azért is találó, mert a Jász-

ság központját, Jászberényt sokan a néptánc fővárosának tartják, és talán nem is ok nélkül, hiszen – ahogyan dr. Szabó Tamás, a város polgármestere köszöntőjében kifejtette – ez a település ad otthont immár 30 esztendeje a Kárpát-medencei magyar énekes, zenei és tánc hagyomány bemutatását és népszerűsítését szolgáló Nemzetközi Tánc- és Zenész Tábornak, valamint az ebben az évben 28. alkalommal megrendezésre kerülő Csángó Fesztiválnak. Természetesen nem maradhat ki a sorból a táncos generációkat kinevelő, kiváló szakmai munkát végző Jászság Népi Együttes sem. Jászberény ugyanakkor a néprajzi tudományos életben is számottevő szerepet játszik, hiszen a Jász Múzeum számos tudományos konferencia rendezője és aktív néprajzi programjaival szervesen járul hozzá a tudományág népszerűsítéséhez – emelte ki dr. Szabó Tamás.

A konferencia alap gondolatát az szolgáltatta, hogy a társas közösségekben formálódó szakrális jelenségeknek sok esetben táncos megnyilvánulásai, illetve táncmozdulatokhoz köthető elemei is megfigyelhetők. Ezeknek a táncos rituáléknak a néprajzi szakirodalomban történő feldolgozása – mondhatjuk – elnagyolt, illetve kevés figyelmet kapott korábban. A konferencia célja éppen az volt, hogy a különféle területeken, különböző korokban megnyilvánuló táncos rítusokról adatokat szolgáltatassanak az előadók.

A bevezető előadást Hoppál Mihály *Jegyzetek a sámántáncról* címmel tartotta. Elemzésében a sziklarajzokon látható táncos jeleneteket mint közösségi rítusokat, *emberi univerzálék*at írta le. A filmrészletekkel és fotókkal gazdagított előadásban, saját gyűjtési élményeinek felhasználásával fejtette ki, hogy az ének, valamint az európai fülnek talán kicsit egzotikusnak ható dobok és éles hangot adó réztányérok összeállításával előállított zenei effektusok mellett a tánc a harmadik legfontosabb eleme a sámánszertartásnak, amellyel felkeltik a segítő szellemek érdeklődését. A szibériai sziklarajzokon, pontosabban sziklavéseteken látható együttesen táncoló embercsoportok a korai táncos rituálék bizonyítékai. Az összefogódzásból és az ábrázolás vizuális élményéből Hoppál szerint érezhető a tánc szertartásos jellege, a tánc által kiváltott extatikus állapot megléte. A sámántánc – szerinte – tehát a megváltozott tudatállapot előidézésének egyik fontos eszköze.

Hasonló megállapításokra jutott *Szimbolikus (teátrális) elemek a közép-ázsiai szellemhívó szertartásokban* című előadásában Somfai Kara Dávid is. Kazah és kirgiz nomádok körében végzett kutatásai bizonyították, hogy a tánc (bíy) szakrális tartalmú, ennek lehet a következménye, hogy más alkalmakkor, tehát profán környezetben az általa gyűjtött területeken hagyományosan nem táncolnak, ami fontos adat a keresztény európai tánc kultúra szempontjából. A tánc tehát tabu, csak a sámán privilegizált attribútuma lehet. Somfai Kara is hangsúlyozta, hogy a tánc fontos része a szellemhívó szertartásoknak, és egyben szimbolikus jelentést is hordoz. Előadása további részében az 1994 és 2013 között végzett terepmunkája tapasztalatait tárta a hallgatóság elé. A terepen forgatott dokumentumfilm alapján mutatta be a közép-ázsiai szellemhí-

vó (sámánisztikus) szertartások jelentésével kapcsolatos elemzését. 2004-ben a Kína területén lévő Tien-san hegységben élő kirgizek körében a transzba esett sámán tánc közben, a szellemhívó szertartás tetőpontján felkapaszkodott a nemezház füstnyílásába és kimászott a résztvevők szeme láttára a nemezház érinthetetlennek tartott szent helyén, amellyel a természetfeletti erőkkel történt kapcsolat létrejöttét reprezentálta. A továbbiakban a Kara-kum sivatagban élő kazakok között eltöltött időről és tereptapasztalatairól beszélt. A rítusokban – megállapítása szerint – erősen keveredik az ősi sámánisztikus spirituális kommunikáció és az iszlám hagyomány, azaz az arab hódításokkal a 8. századtól az arab népek közvetítésével terjedő, a 14. századtól pedig a *sufi* szertartások elemeivel ötvözött vallási eszmekör, s így a pogány elemekkel összeolvadva egy igen összetett rituális kultúrkör tárul elénk.

Tóth Anna Judit a táncos szertartások ókori dokumentumairól beszélt. Az ókori görög és római társadalmakban lezajlott ünnepekről szóló, korabeli írásos emlékekkel alátámasztott előadásában az álarcos, jelmezes táncokat elemezte és kifejtette, hogy *„az ókor jelmezes, álarcos felvonulásai közel sem voltak annyira gyakoriak az antikvitásban, mint azt hinnénk, és még ritkábban adatoltak a forrásokban, és csak az ókor végén öltenek a középkori és az újkori népi kultúrából ismert formát. Ennek oka, hogy míg a pogány ókor rítusaiiban egyértelmű határvonalat tudunk húzni az ünnepélyes és a komikus között, de nem különíthetők el elit és népi rítusok – ez pedig azt jelenti, hogy a legtöbb esetben a szabályok megalkotásának joga az elit kezében volt”*. Az előadásban tipológiai csoportosításban mutatta be a klasszikus Görögország komikus felvonulásait, a Rómából és Bizáncból ismert jelmezbálszerű felvonulásokat, illetve a késő ókor szörnymaszkos, kosztümként állati bundát viselő alakoskodóinak felvonulásait. Gondolatait kiegészítette azzal is, hogy néhány bizánci kori forrásban megjelenik a medvével történő gyógyítás. Még 1000 előttről, az ókori, de már keresztény időkben a korai források megemlékeznek arról, hogy az egyház tiltotta a medvetáncoltatást: *„Tilos medvetáncoltatóhoz járni, asztrológushoz járni...”*

A következő előadásokban a mitikus, szakrális állatutánzó és dramatikus táncos elemek bemutatására került sor. Pozsony Ferenc a *Medvejátékok Moldvában* című előadásában a dramatikus gyógyító és a szórakoztató motívumokat elemezte. Moldvában a magyarság évszázadokon át görögkeleti vallású román közösségek szomszédságában élt. A római katolikus csángók kultúrája számos nyugat- és kelet-európai elemet fogadott be, őrzött meg egészen napjainkig. Előadásában az újesztendő köszöntéséhez kapcsolódó medvejátékok alapjelentéseit és mai funkcióit elemezte. Pozsony Ferenc arról is beszélt, hogy Mircea Eliade írta le először, hogy a román közösségekben sámánisztikus hagyományok nyomait lehet felfedezni és felvetette, hogy ennek a moldvai csángók körében is dokumentálható megjelenési formái lehetnek. Eliade állította ugyanis: a moldvai csángóknak szerepük volt abban, hogy az ott élő románság körében bizonyos sámánisztikus elemek meghonosodtak. Pozsony

2005-ben *Sámánizmus Moldvában?* című tanulmányában már foglalkozott a kérdéssel. Előadásában ennek gyökereit a moldvai újévi szokásanyagban véli felfedezni.

A konferencia további részében két téma szintén a moldvai csángóság körében végzett kutatásokkal foglalkozott. Jelen sorok írójaként (Péterbencez Anikó) *A moldvai csángó magyar lakodalom rituális táncai Bákó (Bacau) környékén* címmel tartottam előadást. A moldvai csángó magyar lakodalmi táncok elemzésével korábban nem foglalkozott a szakirodalom. A Bákó környéki táncanyagban egyértelműen elkülöníthetünk három olyan táncot, amelyek kifejezetten és kizárólag a lakodalom szertartásához kapcsolódnak és más alkalmakkor nem kerültek elő. Azt próbáltam igazolni, hogy ezek a táncok rokonságot mutatnak egyrészt a sámánisztikus táncos szertartásokkal, de egyben az ókori gyökerű, tehát a pogányság és a kereszténység egymásra rétegzett, szakralitáshoz fűződő rítusainak táncos megjelenési formáinak is tekinthetőek, mint például a kevésbé adatolt menyasszonyi beavatási rítushoz, a *burkozás*hoz kapcsolódó *burkozó fátyoltánc*, valamint a *bulgareaszka* rituális lakodalmi tánc és a *cigányos* vagy *bakkana*. A *burkozó fátyoltánc* szövegében előadott, zenei kíséret nélküli, erősen improvizatív jellegű dramatikus tánc. A *cigányos* vagy *bakkana* szintén improvizatív, szolisztikus, míg a *bulgareaszka* egy azonos lépéssorú, kötött formájú közösségi tánc. E két utóbbi sajátos motívumokkal előadott rituális táncforma és mindkettő dallamát és motívumait figyelembe véve a Kárpát-medencei táncréteghez tartozik. Ez egyben azt is jelentheti, hogy a hozzájuk fűződő rítusok, bár a régebbi kulturális rétegekből táplálkoztak, de az ehhez kapcsolódó táncanyag újabb – akár nyugat-európai – hatásokat is magába ötvözhetett. Míg a *burkozó fátyoltánc* nem nevezhető önálló tánc típusnak, mert benne elsősorban maga a rítus dramaturgiája dominál, addig e két utóbbi tánc önálló tánc típusot alkot. A moldvai csángó magyarok vallási életének rítusait dobjátékkal pezsdítő előadásban élvezhette a hallgatóság Petrás Mária diószéni születésű keramikus és énekművész előadásában. A nem mindennapi és nem szokványos előadás hangulata magával ragadta a szakmai közönséget. („*A szakrális művészetnek az időtlenség vagy éppen az örök jelen idő a jellemzője. Minden, ami az emberiség kultúráiból fennmaradt, legyőzte az időt. Mint csángó magyarok szülötte, belső szemlélője, megélője vagyok annak, hogy az ottani ember hogyan kereste és találta meg mindig az utat a hitén keresztül a teremtőhöz. Az ösztöne és a képzelete meg tudta teremteni azt a kis világot, amely alkalmas volt arra, hogy behívja az Isteni Erőt az életében és egyben fel tudjon emelkedni. Ezt a mindennapi hitet gyakorlással tudta megteremteni. A napot úgy kezdte, hogy jelképesen egy marék vizvel a testét megtisztítva fordult kelet felé, keresztet vetett: »Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek, Ámen.« »Köszönöm Jóistenem, hogy megértem ezt a napot és adj erőt ere a napra es, hogy tudjam elvégezni e teendőimet. Szűz Márja, segíts meg és légy mellettem Jézussal és az összes szentvel.« Ilyenkor törekedett arra, hogy minél több jót tegyen és a rosszat, ha lehet elkerülje,*

legalább is ezt a fogadalmat magába megtette, és ez adott egy nagyon jó indulást a napnak. A SZAKRÁLITÁS SZELLEMI HATÁSA ALATT VAGYUNK, amelyet nem lehet, de nem is kell megmagyarázni. Visszavágyódunk mindig. A XXI. század Embere ki van éhezve és szomjazva, erre az Allapotra, amely ad megoldást sok kérdésre, az eltévelyedett utazónak, útkeresőnek, az emberiségnek.”)

Bárth Dániel *Táncoló papok – Norma és normaszegés a 18. századi néptáncadatok tükrében* című történeti antropológiai irányultságú előadásában a római katolikus egyházi rendelkezések és a köznépi tánc kapcsolatának kérdését járta körül eddig ismeretlen 18. századi, magyarországi, erdélyi, bácskai és horvát területekről származó adatok alapján. A normatív források körében a protestáns prédikációkban megjelenő táncra vonatkozó tiltásokat már 100 éve ismeri a szakirodalom. A katolikus tiltások sorában azonban van néhány, amelyet eddig nem publikáltak. Ezek közül ismertette azt az 1803-ból származó, udvarhelyszéki királybírói rendelkezést, amely részletesen tárgyalja a táncéltre vonatkozó szabályokat. A több mint 200 éves forrásban a tánc mint a bujaság szinonimája jelenik meg. A rendelkezés előírja a táncra vonatkozó normaszegés következményeit, a súlyos pénzbeli és tetteges büntetéseket (botütés). A szombat esti tánc tiltása mellett ugyanakkor megengedően rendelkezik a vasárnap délutántól *naphaladtáig* tartó úgynevezett *táncos kalákák* szervezéséről. Bárth Dániel kifejtette, hogy a kutatásai témájául szolgáló alsópapság vizsgálata korábban nem tartozott a népi kultúra elemzőinek látókörébe. Néhány éve azonban a néprajzi szakmában sikerült elfogadtatni, hogy kultúráközvetítő rétegeként az alsópapság kultúrája is beletartozik a néprajz tudomány kutatási körébe. A bácskai és horvát területeken a ferences közösségekben a lassú, szertartásos ún. *barát táncok* mint papi illő táncok jelennek meg. Am az illetlen papi megnyilvánulásokra is akad korabeli forrás, amely tiltja a kolostorok falain belül rendezett farsangi multságok keretében a papok maszkos alakoskodását.

Bathó Edit *A jáász viselet ékessége: a kerepélyes főköttő* című előadásában a Jáászág asszonybeavatási rítusainak jelképét, a főköttőt és annak rituális szerepét mutatta be. Az 1745-ben érvénybe lépett redemptio (megváltás, önmegváltás) által nyújtott előnyök teret engedtek a jáászági mezővárosok és a jáász *redemptusok* korai polgárosulásának, sajátos parasztpolgári fejlődésének, amely az élet minden területén, így az öltözködésben is éreztette hatását. A *cifra főköttő* a lakodalom alkalmával, a kontyoláskor került először a menyecske fejére mint új állapotának, asszonysorba kerülésének kifejezője. A lányt a szimbolikus kontyolás befogadó rítusával vették fel az asszonyok közösségébe. A konty, a főköttő és a kendő, valamint a felkontyolást követő első tánc szimbolikus jelentőséggel bírt, hiszen így vezették be, így lépett át új státuszába a leány és vált az asszonyok társadalmának tagjává. Bathó Edit arról is közölt adatokat, hogy a Jáászág bizonyos településein az asszonyavatás szertartását a templomban a pap közreműködésével végezték: „*A Jáászágban*

is a lakodalmat követő napon került sor az új menyecske asszonnyá avató szertartására a templomban, ahová virágos menyecskefőkötőben ment, rajta fehér fátyollal. Jászladyban a vőlegény keresztanya és a vőfény, Jánosidán pedig mind a négy (két vízretartó, két bérma) keresztanya elkísérte az új menyecskét a templomba. Az avatás a mise végeztével kezdődött. A pap hosszú, fehér gyertyát adott a menyecske kezébe, majd a keresztanyával, az ún. avató-asszonnyal együtt a Mária-szoborhoz vezették, ahol letérdelt. A pap itt megáldotta, és külön imádsággal az asszonyok sorába avatta. Avatás után a vőlegény keresztanya megvendégelte az új asszonyt.”

A továbbiakban európai és dél-amerikai népek körében megjelenő táncos rítusokról esett szó. Pető László *A tánc és a szakralitás viszonya az Inka Birodalomban a spanyol hódítás előtt* című előadásában spanyol nyelvű 16. és 17. századi források alapján az Inka Birodalomban gyakorolt táncokat mutatta be, amelyek tipikusan kötődtek az (állami) ünnepekhez, s amelyek többé vagy kevésbé tartalmaztak szakrális utalást, mozzanatot is. Közelebbről a késő 16. századi–kora 17. századi José de Acosta SJ, Cristóbal de Molina („el Cuzqueño”) és Waman Puma de Ayala egy-egy vallásantropológiailag jelentős, spanyol nyelvű szövegét dolgozta fel. José de Acosta (1539–1600) műve, az *Historia natural y moral de las Indias* (Sevilla, 1590) V. könyve foglalkozik az indiánok vallási szokásaival, köztük a táncokkal is. Az indiánok szakrális rítusairól szóló másik forrás Cristóbal de Molina (1529–1585) *Relación de las fábulas y ritos de los Incas* (1574–1575) című munkája, amelyben elszórta található utalások az indiánok táncaira. Waman Puma de Ayala *Nueva crónica y buen gobierno* (Új krónika és jó kormányzat, 1616; editio princeps: 1936) címet viselő műve pedig az egyik leginformatívabb vallástörténeti forrás a korszakból. Pető László előadásában a *huacon*, *huanca*, *cachapampa*, *huallina* nevű táncokat illusztrálta. A táncok arra szolgáltak, hogy rituálé keretében az isteneket az áldozatuk elfogadására készítsék, tehát igen fontos szakrális szerepük volt a birodalom életében, a gazdasági élet működésében, az esővárás, a termés és a hadiszerencse tekintetében.

A halotti rítus egy jelenkori szegedi környezetben – esettanulmány címmel tartott előadást Felföldi László, aki szerint a halotti rítusokhoz fűződő ideológiák és örökségelemek bőven találhatóak a magyar szokáshagyományban. Táncos elemeit és nemzetközi párhuzamait Felföldi korábban már számba vette és áttekintette azok formális, funkcionális és jelentésbeli sajátosságait. Ehhez felhasználta az ún. „halottas táncok” történeti forrásait is. Az előadó figyelme csak az utóbbi időben fordult újra a téma, mégpedig e táncok modern városi formái felé. Az apropót a Szegedi Egyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén folyó nemzetközi táncantropológiai kurzus hallgatóinak terepmunka-gyakorlata adta *Táncoló Szeged* címmel. A hallgatók feladata olyan közösségek, csoportok földerítése és megfigyelése volt, amelyek körében a tánc (bármely fajta tánc) van az érdeklődés középpontjában. Emma Perrin franciaországi hallgató a Pulzus Kávézó diszkóját választotta terep-

munkája helyszínéül, ahol fél éven át végzett rendszeres megfigyeléseket, videóval dokumentálta az eseményeket és interjúkat készített a résztvevőkkel. Egy alkalommal videóra vette, amint a résztvevők megemlékeztek 10 évvel korábban fiatalon, közlekedési balesetben elhunyt kedves DJ-jükről. A haláleset óta minden évben ezen a napon ugyanolyan módon emlékeztek rá zenével és tánccal, mintha ő is jelen lenne a diszkóban. A rítus megnyilvánulása-ként gyertyákat helyeztek el az elhunyt fényképe körül és ilyenformán a rítus az újkori halottkultuszok sorába illeszkedik.

Botezatu Izabella *Régi és új elemek a moldvai csángó kultúrában* címmel tartott előadást. „*Egy moldvai csángó hagyományt őrző és szerető családban nőtem fel, ahol a nők több generáción keresztül ápolták a csángó kultúrát.*” Izabella dédnagyanyja, Istók Anna Somoskán (Somousca) született, majd Klézseire (Cleja) ment férjhez. A szakirodalomban talán kevésbé ismert *siratózásról* volt ismert a faluban, ha baj érte, vagy bánata volt, órákig, sőt, napokig *siratózott* (könnyek nélküli, dalba foglalt panaszkodás volt ez). Ebből a műfajból kaptunk hangfelvételtől ízelítőt. A klézsei születésű Izabella szegedi egyetemistaként elhivatott hagyományőrző is egyben: „*A dédnagymamámtól, nagymamámtól, édesanyámtól és lánytestvéreimtől tanult táncokról, balladákról, szokásokról gyűjtök anyagot, és arról, hogy hogyan tudunk ezekre vigyázni a megváltozott körülmények között. Szeretnék számot adni arról is, hogyan próbáljuk a tanultakat egymásnak megmutatni és továbbadni hagyományőrző eseményeken, mint a trunki Tánc és Hujjogató Fesztivál és a Klézse-Budai Szályka Rózsa Ballada Éneklő Találkozó.*”

A konferencia befejező előadása az erdélyi Kalotaszegre kalauzolt el bennünket. Karácsony Zoltán *Figurás szemben* című elemzése a kalotaszegi legényes versenyszerű előadásával foglalkozott. Az előadó archív filmfelvételekkel is illusztrálta az elhangzottakat. A kalotaszegi legényest sokáig egyéni leg versengő táncműfajként határozta meg a táncfolklorisztika. „*Az újabb kutatások eredményei és a korábbi szempontok kiszélesítése viszont arra enged következtetni, hogy e tánc típusnak létezik egy mélyebb paradigmarendszere is, amit a csoportosan, illetve a szembe (kettes) táncolásokkal lehet megfigyelni.*” Karácsony Zoltán idézte a magyarvistai Mátyás István Mundruc fiatalkori visszaemlékezését, aki már táncos személyisége kibontakozásának tudatában egy 60 éves férfival szemben felállt táncolni, de ekkor „*az ember úgy hasba rúgott, hogy beestem az asszonyok közé*”. Utólag Mundruc teljesen jogosnak ítélte a férfi viselkedését. Felmerül a kérdés, vajon milyen belső szabályok szerint működött a faluközösség normarendszere? A táncok előadásakor nemcsak a szolisztikus előadási formákat kell figyelembe venni, hanem a tágabb kontextust is. Ezeket a kutatási szempontokat folyamatosan ütköztetnünk kell a táncosok verbális megjegyzéseivel, hogy a tánc mélyszerkezetét (emikus rendszerét) is meg tudjuk határozni – emelte ki Karácsony Zoltán.

A konferencia esti programjában a csángó néprajzi és videó-gyűjteménynek otthont adó Jászberényi Csángó Házban Petrás Mária és ze-

nész barátai idézték meg a régi moldvai zenés esték hangulatát. Csángó viseletbe öltözve bemutattuk a Bákó környéki táncagyomány jellegzetes táncait, majd pedig a rítusokhoz kapcsolódva a Fricska Táncegyüttes két tagja a szakrális *kaluser* virtuóz transztáncot elevenítette meg, majd tánc házi mulatsággal zárult az est.

PÉTERBENCZE ANIKÓ

**Tánc és politika – Tánc és kor
(Szeged, 2018. július 28.–augusztus 4.)**

Immáron 30. alkalommal rendezték meg az ICTM (International Council for Traditional Music, Nemzetközi Népzenei Tanács) Etnokoreológiai Munkacsoportjának (Study Group on Ethnochoreology) találkozóját, amelyre 2018. július 28. és augusztus 4. között került sor. A tudományos szimpóziumnak minden második évben a résztvevő országok egyike ad otthont, így a 2016-os ausztriai esemény után idén Magyarország, azon belül pedig Szeged városa látta vendégül a tanácskozás résztvevőit. A Magyar Etnokoreológiai Társaság, az SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke, valamint az MTA BTK Zenetudományi Intézet szervezésében megvalósult programon közel száz néptánckutató vett részt, kis túlzással a világ minden pontjáról érkeztek előadók (Anglia, Ausztria, Csehország, Egyesült Államok, Franciaország, Görögország, Írország, Litvánia, Kína, Macedónia, Magyarország, Mexikó, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Románia, Szerbia, Szlovénia, Thaiföld, Törökország stb.).

Az Etnokoreológiai Munkacsoport az ICTM legrégebbi, legtöbb tagot számláló munkacsoportja. A 2018-as szimpózium fő témája a tánc és politika, illetve a tánc és a kor kapcsolatának, valamint mindezen hívószavak különböző aspektusainak vizsgálata volt, a témákat érintő szakmai kérdések megválaszolása mellett.

A továbbiakban szükségszerűen a teljesség igénye nélkül néhány érdekesebb és/vagy fontosabb szekcióra és előadásra térek ki, hiszen a szimpózium teljes spektrumát bemutatni lehetetlenség volna e cikk keretein belül.

A tánc és a politika viszonya bizonyult kedveltebb témának, az előadók közel kétharmada ehhez csatlakozva ismertette kutatási eredményeit. A politikát sokan eltérően értelmezték, egyesek a politikai hatalom és a táncélet viszonyát ismertették előadásukban, míg mások ennél sokkal szűkebben, a tánclehetőség megválasztásának politikájaként értelmezték a fogalmat.

A szimpózium nyitányaként az első szekció legfőbb kérdése az volt, hogy tánckutatóként milyen tudást „állítunk elő”, vajon mindezen ismeretekre a

társadalomnak szüksége van-e, hasznos-e a közösség számára? A fent említett kérdéseket a művészetek, az oktatás, az intézmények, valamint a lokális közösségek oldaláról világította meg a Nyugat-, Dél-, és Közép-Európából érkező előadói csoport.

Néhány előadó az erdélyi néptáncot és népzenei örökséget érintő témák bemutatására vállalkozott. Könczei Csilla a romániai és magyarországi nemzeti politika történeti ideológiáját és intézményi hátterét elemezte napjainkig a néptánc és a népzene tükrében; Varga Sándor a magyar, illetve a román kultúrpolitikának, valamint a táncházturizmusnak két, az erdélyi Mezőségen használt tánc típusra gyakorolt hatásáról tartott előadást; Colin Quigley írországi népzene kutató két, napjainkban népszerű, diaszpórában (Kőrösi Csoma Sándor Program) és szórványban (Petőfi Sándor Program) élő magyarokat támogató ösztöndíjprogram elemzését adta.

Fügedi János a magyar és általában a kelet-közép-európai néptáncok mozdulatainak magas fokú összetettségét, valamint azok variábilis lehetőségeit mutatta be a szimpóziumon.

A Svédországból és Norvégiából érkező kutatók a helyi néptáncok politikai aspektusait vették górcső alá, míg a görögországi PhD-hallgatók három különböző terepkutatásból származó politikai interakcióit ismertették három eltérő aspektusból.

A tánc és politika nagy témának egy következő releváns alegysége a tánc és a testhasználat kérdésköre volt. Az indiai származású Urmimala Sarkar szociálintropológus a táncot terápiaként közelítette meg, amely az erőszakot átélt nőknek segítséget nyújthat a trauma feldolgozásában. Pál-Kovács Dóra doktoranda egy erdélyi falu páros táncában fellelhető, a mindennapi viselkedési normák határát átlépő mozdulat rövid ismertetésére vállalkozott.

A második nagy egységben, amelynek hívószavai a tánc és a kor voltak, az előadások többsége az adott táncos generációk, a generációk közötti különbségek problémáit próbálta körüljárni. Bepillantást nyerhettünk a török tánc kultúra változásába az emberi élet előrehaladtával, a New Yorkban létező balkáni táncok világába, amely szintén korosztályok szerint eltérő jegyekkel bír, valamint a csehországi báli táncok hagyományos és modern változataiba is. Felföldi László az erdélyi adatközlők táncolásának egy érzés/érzelem központú elemzését adta, mennyiben változik a táncolási vágy/szándék a különböző életkorokban.

Az egyhetes szimpóziumot két magyar doktoranda előadása zárta. Szónyi Vivien a moldvai csángó tánc kultúra egy szegmensét mutatta be, azt, miként változik az egyén tánca és változnak annak funkciói a különböző társadalmi státuszokkal. Székely Anna pedig a magyarországi néptánc revival mozgalmon belül a tánc tudás fontosságába, valamint az idősebb generáció szerepébe nyújtott bepillantást, mindezt az adatközlőket, valamint a magyarországi profi táncosokat és koreográfusokat érintve.

Az ókori görögök számára a „szimpózium” ünnepi találkozást jelentett italozással, beszélgetéssel, szellemi szórakozással. Ez a tanácskozás, ha nem is maradéktalanul, de igyekezett hű maradni a hellén mintához. A szegedi program kiváló lehetőséget biztosított a nemzetközi kapcsolatépítésre, a szakmai viták megtárgyalására, közös projektek indítására. Két év múlva Litvániában rendezik meg a szimpóziumot, amelyen remélhetőleg a hazai kutatók szintén szép számban képviselhetik Magyarországot, mutathatják be a magyar táncfolklorisztikai műhely újabb eredményeit. Már csak azért is, mert a szegedi műhely tudományos működése, bemutatott munkássága kivívta a nemzetközi szakmai elismerést.

A szimpózium, amely a külföldi résztvevők körében osztatlan elismerésre talált, nem valósulhatott volna meg Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Szegedért Alapítvány, a Szent-Györgyi Albert Agóra, valamint az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark támogatása nélkül.

PÁL-KOVÁCS DÓRA

* * *

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

**„Somogyi kincsestár”
Néprajzi látványraktár – állandó néprajzi kiállítás
(Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár)
Megnyitóbeszéd***

Szeretettel köszöntöm kedves Vendégeinket, akik a tegnap esti hatalmas esőzés után a mai gyönyörű, tiszta napsütéses délutánon ilyen szép számban jelentek meg a város központjában, az egykori vármegyeháza földszintjén, ahol a Somogyi Kincsestárt, azaz népművészeti látványtárt kívánjuk megnyitni!

Mi a látványtár? Somogy néprajzi kutatása és ennek legújabb közzététele új fejezethez érkezett. Az eddigi hagyományos módszerekkel bemutatott köznépi, azaz parasztok, pásztorok, cselédek, köznemesek és az ő igényeiket figyelembe vevő kisiparosok által készített tárgycsoportok, munkafolyamatok és színterek érzékeltetése helyett egy részben új módszert alkalmaztak a múzeum munkatársai a látványtár létrehozásával. Soroljuk fel őket! Rendező: Pisztor Zsófia néprajzos, grafika: Matucz Ferenc, restaurátorok: Horváth Péter és Varga Katalin, az építkezési részben részt vettek: Nagy Ildikó, Tamás János, Halász Imre, Horváth Péter, Ószi Zoltán és Ószi Ádám.

Négy teremben helyezték el a megye 200 helységéből, mintegy 100 év gyűjtőmunkájának eredményeként bekerült tárgyak bizonyos csoportjait. (A fontosabb bemutatott tárgykörök: faragások, faragott díszű tárgyak, kobakok, csontból, szaruból valók, szabatlan textilek, mángorlók-mosófák, rokkafák, vetélők, kendőtartók, fogasok, népi iparművészeti, fából és szaruból lévő tárgyak, német és horvát hímzések, szőttesek és ingek, mézesbábos ütőfák, képfestő nyomófák, szücs és szűrszabó munkák, csecsemőruhák, játékok, fa, csuta, kéreg stb. anyagú munkák, magyar férfi és női ingek, mellesek, ingmellek, kézelők, keszkenők, ferevetők, vállkendők, női fejfedők, kontyfélék.)

A mai ünnepen azokról kívánok megemlékezni, akik e tárgyi anyagnak a bekerülésében részt vettek, vagy ebben segítettek. Elsőként a tárgyakat eladó, esetleg készítő, róluk adatokat mondó emberekről, adatközlőimről essen szó, akik nemcsak a tárgyak történetének bemutatásával, de a saját és eleik életének ismertetésével is gazdagították ismereteimet.

Általában szívesen fogadtak és kialakult sokakkal olykor többéves kapcsolat, barátság, vagy munkatársi közösség. A kincsestárban járva felismertem néhány tárgyat, amelyekről eszembe jutottak eladói, vagy ajándékozóik, né-

* A 2017. november 30-án elhangzott beszéd némileg rövidített, szerkesztett változata. *A szerk.*

melyiknek szinte hallom a hangját is. Már Gönczi Ferenc is megállapította, hogy nem elég kérdőíveket szétküldeni kutatva múzeumba való műtárgyak, egy-egy témát jól ismerő személyek után, hanem a személyes jelenlét és az adatok ellenőrzése mindennél fontosabb. Természetesen más dolog most terepen gyűjteni, mint korábban.

Amikor én itt kezdtem a terepmunkát, még kitapintható volt az a korábbi falusi paraszti közösség, részben a puszták népének összetartozása is, ami már nem létezik. A 20. század első felének életmódját még az 1960-as évek második felében is aránylag könnyű volt kutatni, mert éltek a szemtanúk.

Amikor 1964 augusztusában Kaposvárra érkeztem, hivatalosan egyedül voltam néprajzos. Igazgatóm, Takáts Gyula költő, földrajz-történelemtanár végezte addig a néprajzi gyűjtőmunkát is, érkezésemmel ezzel felhagyott, de a kezdeti nehézségeken átsegített ő is és kollégáim is. Azonnal terepre kellett mennem, mert megbíztak Kálmánca és Kutas községek Néprajzi Atlasz-füzeteinek gyűjtésével, és Bükkösdön egy műemlék parasztház felmérésével. Egyúttal tárgyak beszerzése is a feladatomból volt. Mivel kevés volt Kaposváron a raktári felület, célszerű volt nem túl nagy méretű tárgyak beszerzése. Ennek eredményeként szerencsére sok olyan apró tárggyal gyarapítottam a múzeumot, amelyeket pár évvel később a magángyűjtők és kereskedők nagyban vásároltak fel – kissé megelőztem őket.

Hamar kiderült, hogy sokan vannak a megyében, akik érdeklődnek a falusi nép múltja iránt, voltak községimonoграфия-írók, akiknek munkáját még Takáts Gyula és Várkonyi Imre szervezte meg az 1950-es évek közepén. Később még évekig folyt a helynévgyűjtés, és egyre többen vettek részt önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatok készítésében, honismereti szakkörök alakultak. Iskolásoknak rendezett honismereti vetélkedőkön és konferenciákon győzöttem meg arról, milyen fontos az utánpótlás nevelése e témák ismertetésében és gyűjtésében. Kanyar József, Király Lajos és a lelkes tanárok halálosan komolyan vették a gyerekek produkcióit, s azok ezért fontosnak érezték magukat és e tevékenységet.

Már megérkezésem előtt, 1962-ben Karádról, 1963-ban Andocsról sikerült az ottani szakkörvezető tanárok segítségével jelentős mennyiségű tárgyat a múzeumba néprajz szakos hallgatóknak begyűjteni, nyilvántartani. Karádon a Gyöngyösbokréta-mozgalom igen virágzott, Herk Mihály és fia sokat tettek mind a táncmozgalomért, a népzene gyűjtéséért, mind a hímzések népszerűsítéséért. Ebből a beszerzésből karádi hímzések és viseleti tárgyak és andocsi mézesbábos ütőfák szerepelnek a látványraktárban. A bonnyai Csák házaspár – jeles helynévgyűjtők – szorgalmazására 1972-ben magam is jelentős mennyiségű tárgyat szereztem be, köztük német hímzéseket, kékre festett bútorokat is.

Az adattári anyagok gyűjtésében nagy segítségemre volt, hogy a néprajzi és nyelvjárási pályázatok anyagát el kellett bírálnom, a szerzőkkel fel is vettem a kapcsolatot, de a honismereti szakkörökkel is. Kiemelkedett a szakkörök közül a lábodi iskoláé Mike Györgyi vezetésével, aki nagyon szép faragá-

sokat, kisebb bútorokat, asszonykontyot, viseletet, szőtteseket, hímesetojásokat fedezett fel a múzeumnak. Pályázataikkal országos és megyei díjakat is nyertek.

Mások is segítettek tárgyak felderítésében, jó adatközlőkre hívták fel a figyelmemet. Az önkéntes segítők száma és munkájuk színvonala lassacskán emelkedett, és ekkor az országos pályázatok mellett saját múzeumi pályázatot is meghirdettem régi fényképek, a családi és gyermekélet tárgyai, gyermekjátékok, szokások tárgyi anyagának gyűjtésére. Régi fényképeket legtöbbször a csurgói, a somogyudvarhelyi és szülőki iskolák szakköre küldött be. A tárgyak közül kiemelendő Somogyudvarhelyről a halotti korona, lucaszék, komatál és paszitos kosár teljes felszerelésével, köcsögduda Mocsoládról, játékok Balatonfenyvesről. Rongybabák, gyermekviseleti tárgyak különböző helyekről kerültek be (Lakócsa, Somogyascsa, Csurgónagymarton stb.).

Balatonszentgyörgy krónikása, díjakat nyert pályázója, Simon József egy 1920-as évekbeli istálló formájú bábáncoltató eredeti betlehemhez segítette hozzá a múzeumot, de társasaival rekonstruáltak egy kéttornyú későbbi bábáncoltató betlehemet és a három királyok csillagát is, még takácsmintakönyvet is adományozott.

*Knézy Judit a megnyitó után a karádi hímzőkör tagjaival beszélget
(Fotó: Kapitány Orsolya)*

A kaposvári piacra és az év első vasárnapjának zsidvásárára beérkező asszonyok közül többen betévedtek a múzeumba, főként szőtteseket, viseleti anyagokat ajánlottak fel Kapos menti falvakból, Zselicből való lakosok. A gálosfai Ripl Józsefné német asszony gyönyörű évszámos, feliratos textíliákat,

csecsemő- és kisgyermeköltözéket adott el. A Dráva menti horvátok színeses szőttéseket, násznagyjelvényt és női kontyot hoztak be. A lakócsai szakkörvezető segítségével horvát gyermek és női viseletekhez, kontyokhoz és felszerelt pólyateknőhöz sikerült jutni.

Több adatközlőmet megörököltem az előttem Somogyban járó szakemberektől. Még itt voltak a pásztorlétből már megélni nem tudó, de csekély jövedelmüket faragások eladásával kiegészítő egykori pásztorok, akiket Takáts Gyula szinte mind ismert és vásárolt tőlük tárgyakat, köztük *A Népművészet Mestereitől* ifj. Kapoli Antaltól, Tóth Mihálytól, Kálmán Istvántól és másoktól. E faragók csoportjával egy pályázati zsűrizés kapcsán szervezett továbbképzésen találkoztam mint előadó. A sokgyerekes ifj. Kapoli Antal igen felelősségteljes, de nagyon szerény ember volt, tiszta szemű, jóságos, igen magas és egyenes tartású, mint azok a figurák, akiket műveire karcolozott, vagy faragott. Tóth Mihály ilyen eseményekre már eléggé feltöltve érkezett, így Lellére is a messzi Lászlómajorból, de példásan viselkedett, csak még szelídebben nézett a bortól a világba, mint máskor. Hiába hasonlított egykori ösére, Patkó Bandira, semmi szilajság nem volt található benne, de annál többet tudott a pásztor- és betyáreletről, hiszen sok néprajzos faggatta már, ébren tartva benne az emlékeket. 1975-ben rekonstruált az állandó kiállításunkba egy pásztoroknyhót és légyecsapót. Több honismereti rendezvényen részt vett, természetesen pásztorviseletben, *gurcsigombos mellényben* és hivatásának érezte, hogy családja múltjáról meséljen. Engem mintegy 10 évvel megelőzve Takáts Gyula nagyon sok pásztoréletrajzot gyűjtött össze. Az akkori állandó kiállításban volt egy pásztorművészeti terem is. Egyik tárlóban együtt voltak régi pásztoréleti tárgyak és újabb készítésű dobozok, cigarerettartató és sakkkészlet. Egyik iskolás csoportból egy kisfiú megkérdezte, hogy „*Tessék mondani, ezek a pásztorok sakkoztak?*” Zavartan mondtam nemet és el kellett magyaráznom, hogy mi a hagyományos paraszti és pásztoréleti tárgy és milyen tárgyakat készítettek úri embereknek, kereskedőknek, turistáknak és eladásra megváltozott igényeket szolgálva. Egy pályázat alkalmából elérte Takáts Gyula, hogy Kálmán István, *A Népművészet Mestere* spanyolozással díszített kürtjét a megyei tanács által biztosított külön pénzzel meg tudtuk venni. Ez is szerepel a látványraktárban. Akkoriban Somogyban ő tudott legszebben spanyolozással tárgyakat díszíteni, s ezen a kürtön mindent megmutatott, ami addig előfordult, még Herman Ottó is rajta volt a nagy szakállával, aki annak idején felfedezte a somogyi pásztorművészetet a Nagybereken járva. Azóta kiderült, hogy a dunántúli pásztorművészetben Nyugat-Dunántúl pásztorai, betyárai megelőzték a somogyiakat, a börtönökben egész faragóiskolák alakultak – Szelestey László szerint –, de legtovább Somogyban virágzott ez a fajta népművészeti stílus, még akkor is, amikor már a betyároknak híre-hamva sem volt.

Sokfelé találkoztam olyan emberekkel, asszonyokkal, akikről Gönyey Ébner Sándor fényképet készített. Egyik fotójáról Gönczi Ferenc *Készül a*

buzsáki rátét címmel képeslapot is készítettett. Ezen felvetett ágy mellett ült az asztalnál – mint utóbb rájöttem – Babodi Sándorné Pasztusics Margit szentpáli horvát fiatal menyecske. Mögötte látszik a szóttedíszű gyerekágyas lepedő, a szóttescsíkok mellett rátédíszekkel. Ilyen gyermekágyas lepedőt lehet látni a látványraktárban is. Margit nénihez dr. Hoss József prelátus vitt el, aki egész monográfiát írt Somogyszentpálról. Margit néni edzett adatközlő volt, szeretett szerepelni, öntudatosan, fontoskodva, kissé modorosan viselkedett eleinte, de aztán nagyon igyekezett, hogy jól válaszoljon. Haláláig viselte a tót kontyot, előfordult, hogy másutt kinevették érte. Többször jártam nála, beszélt a szövésről, hímzésről, mindkettőhöz értett, szívesen rajzolgatott az unokájának, hogy milyen volt a régi életük. Ezt megtudva, vittem neki vázlatfüzetet és színes filctollakat. E telerrajzolt füzet a múzeum adattárába került be, de meg is jelent néhány kiválasztott rajza az *Élet és Tudomány*ban, legjobb benne a szoba berendezésének ábrázolása. Ilyet láttam 1965–66-ban Tótszentpálon, egy egész parasztház berendezésének részeként. Kovacsevics Márk igazgató szerette volna tájháznak nyilváníttatni, de Várkonyi Imre megyei elnökhelyettes, jeles néprnyelvgyűjtő, ezt nem támogatta. Mikor a családi élet, gyermekélet kiállításra készültünk (1974–75) Margit néni varrt egy szentpáli menyecske és férfi rongybabát horvát viseletben.

Csurgói és csurgónagymartonai tárgyakat, régi fényképeket és adatokat bőséggel szereztem Nagymartonban Cserti Jánosné Kiss Katalintól, és kedves szomszédasszonyaitól is. Csertiné lakóházában szokásokat fényképezett Gönyey Ébner Sándor az 1930-as évek elején. Ez a nő – Kapitány Orsolya szerint – a legtehetségesebb szövőasszonya volt Somogy déli–délnyugati részének, ahol a mintás *főszödéses*, *duplaveréses* stb. paraszti szövés is elterjedt. Itt a meggypiros és bordó színek domináltak a fiatal asszonyok textiltárgyain, idősebbekén bordó és kék, még idősebbekén sötétkék, még idősebbekén fekete mintás csíkok. Csertiné nemcsak szöni, de hímezni, varrni, kötni, horgolni is tudott és egyik vezető főzőasszony volt a lakodalmakban. Szervezni is jól tudott, a Gyöngyösbokréta tagjaként sokat segített dr. Balázs Rudolfné csurgói katolikus tanítónőnek és Paulini Bélának. Csökölyben szinte meg se tudom számolni, hány népköltészet-, népzene-, néptánc-, nyelvjárás-, népviselet- és népiépitkezés-gyűjtő fordult meg, akik fényképek egész sorozatát készítették, pl. Gönyey Ébner Sándor, Kankovszky Ervin, még a földrajzos Kogutovicz Károly is az 1920–30-as években, 1970 körül Moldován Domoikos filmrendező és Korniss Péter fotóművész.

Egy múzeumi hónapi rendezvény keretében régi fényképek kinagyított sorozatát állítottunk ki a csökölyi művelődési házban, remélve, hogy több régi csökölyit sikerül név szerint azonosítani. Nagy Vajda Katica, Kiss Lajosné is eljött, akit nagyon sokan fotóztak, mert igen szép nő volt. A legnagyobb kép középre került, egy fejedelmi tartású fiatal férfi állt rajta diszkrét díszítésű, csak az összeöltések mellett piros fedésű, varrott díszű, gyönyörű, ún. *pógárszűr*ben, amelyet korábban a gazdagabb parasztlakosok viseltek. E kép alatt

állva szipogott egy idősebb és egy fiatalabb testes nő: a papa, a papánk, mondták – a két nő a már meghalt Garzó Imre felesége és leánya volt, akik jó adatközlőnek bizonyultak.

A szűrvitrinben lehet látni széles piros posztórátétes, nagyon bő, aránylag rövid és csak vállra vetve viselt ünnepi *pásztorszűrt*, a posztó mellett varrott díszekkel is, de egyszerűbb, parasztnak valót is. Mindkettő befenekelt ujjú, de van ott *ujjas szűr* is, falusi előljáróé és *gallérszűr*, amely félkör alakú. Ezek még a Gönczi-féle gyűjtésekből származnak, amelyeket részben az utolsó somogyi szűrszabómester segítségével szereztek be. Nekem csak a csurgói uradalmi *kocsisszűrt* sikerült e tárgykörből beszerezni és színes gyermek posztómellénykét.

Takáts Gyula is megfordult a településen Csokonai Vitéz Mihály itt-tartózkodásának körülményeit kutatva, de vásárolt is viseleteket, pl. fehér gyászos női ruhát, nagypéntek délutáni, sáfránnyal sárgított, fiatal asszonyoknak való lenvászon öltözéket, szötteket is. Gyászos tiszta fehér kontyot nekem kellett készíttetni Illés Mihállyal, aki talán a legtöbbet tudott Csököly egykori életmódjáról, történetéről.

A csökölyi asszonyok is ügyes szövők voltak, és jó minőségű lenfonalukat már a 18. század végén is árulták, a zselici szövőasszonyok is tőlük szereztek be a lenfonalat. A fényképeken többször előforduló Kiss Lajosné Vajda Nagy Katica a sárdi vásáron szokta árulni szötteseit, de lenfonalat is a 30-as években. De Takáts Gyula egy olyan szöttest vett itt, amelyet nagybajomi takács készített, piros mintájú halottas lepedő hímestéje volt, de utóbb párnát készítettek belőle. A pelikános minta halottas lepedőkön fordult elő, sárga hímestéje is van a múzeumban. A kor szerint változott az asszony szötteseinek *főszödésös* mintája: Csökölyben a fiatalé piros vagy meggyvörös volt, kissé idősebbé vörös és kék vagy vörös és fekete, a 60 felettinek sárga, a 70 körülirek fehér alapon fehér (halottas garnitúra: *hóttlepedő*, *abrosz*, *díszkendő* azaz dísztörölköző, *tükörruha*, ágynemű: *párnavég* vörös, vörös-kék, sárga, fehér alapon fehér), nem halottas textileknél is nagyjából megtartották ezt a színskálát. A halottas vánkossal a két végét mintázták szövött díszszel, *kétszögű vánkossal* mondták, mert a halottas ágyneműt két oldalt körülállták. A felvetett ágynemű a vánkossal csak a külső vége volt díszített. De ha nem volt halott a háznál, vörös, vagy tarka volt 1920 után az abrosz, díszkendő, voltak a vékaruhák.

A *paszitos kosarat* rendszerint fiatal asszonyok vitték gyermekágyas komasszonyoknak. A *paszitos ruha* abrosz formájú volt a Zselic református falvaiban, korábban csak piros csíkos, utóbb nagyon díszes, széles *főszödésös* csíkokkal volt díszítve. A borosüvegre is terítették kis méretű *üvegruhát*, esetenként Délnyugat-Somogyban *paszitos ruhának* törölköző méretű hosszú ruhát készítettek, amelynek a középvonalában volt a legszélesebb minta és tükrösen elhelyezve keskenyebbek helyezkedtek el a két oldalán.

A viseletdarabok közül Dél-Somogyban a *férevető* szélét szöttecsíkkal díszítették, vörössel vagy vörös és kézzel. A nagypénteki gyónó ruházat több

együttese került be gyűjtéssel a múzeumba Somogyszobról és Szennáról is. A legszebb csökölyi zsuppos házban Zsobrák Lajosné Vörös Korcz Katalinnál sokszor megfordultam, akinek édesapját még Gönyey Ébner Sándor is lefotózta a tornác végében egy szánon lévő ágyán, amelyen még télen is aludt. Korcz Katalint kissé lenézték, úgy mondták: *parasztosabban* beszélt, mint ők, bocskorban járt télen-nyáron, akkor is, amikor a többi gazdagabb fiatalasszony fekete vagy sárga (barna) cipőt viselt. A női munkákról a legtöbbet ő mesélt, mindig várta az érkezésemet. A legnagyobb szeretettel beszélt sok-sok komaasszonyáról, akiket még iskolás korában fogadott meg mátkának, és helyi hagyomány szerint ugyanezekből kerültek ki a keresztszülők. 1970 körül az unokájának 38 fő keresztszülőt hívott a lánya. Benne vannak a matrikulában.

A *mátkatál* viteléről az 1930-as években és 1971-ben is készültek felvételek. Nemcsak fényképek azonosításában tudtak jó emlékezetű adatközlőim segíteni. Egyik legjelentősebb hímzéskutatási eredményhez Újváriné Kerékgyártó Adrienne társaságában Buzsákon jutottunk. A Gönczi Ferenc által gyűjtött buzsaí, táskai női ingeket a kaposvári múzeumból egy kis ládában kivittük. Rátaláltunk egy idős asszonyra, Perusza Vendelné Borbálára, aki tagja volt annak a hímző csoportnak, akiket Buzsákon az 1905. évi tűzvész után a Széchenyi grófnék szerveztek megrendelt hímzések készítése céljából. Ő felismerte az ingeket, melyiket milyen korosztályú nő viselte és mikor.

Somogyban a magyarok mind a férfi, mind a női viseletdarabokat, főképp az ingeket varrott dísszel mintázták. A nagyberek horvát asszonyok a férfiingeket fehér varrással díszítették, csak a monogram lehetett fiatal férfi esetén vörös mintás. A női vászoningnek szögletes szabatlan darabokból illesztették össze a két ujját, hátát és derekát nyakba ráncolták, látszólag raglán volt a szabása, de bő ráncolású. Az idős asszonyok felső ingének lefelé beszűkítették az ujját és fehér vagdalásos és lapos stb. öltésekkel, mértanias mintákkal keresztben díszítették. A fiatal nők ingének ujjá bő maradt, csak alul-felül összeráncolták, színes szöttescsíkkal is bővítették az ujj hosszában. A vörös vagy vörös-kék szöttesminta mellett lazább varrott díszeket helyeztek el. Az ujj hosszában tehát itt a színes hímzés azonos színű színes szöttescsíkot szegélyezve alakult ki. Az ujj végét kezelővel összefogták és széles, fehér csipke került rá. Ez az ingféle az 1900-as évek elején eltűnt a használatból csak egy-két idősebb asszony hordta még.

Borbála néni még el tudta mondani, hogy idős nagynénje milyen öltés- és mintaneveket mondott horvátul. Azt vallotta, hogy a később nagyon divatosabbá vált *boszorkányos* nevű hímzés fő öltését, a *Margit-öltést* a grófnőktől tanulták. Ezzel töltötték ki később feketével hímezve a nagyon színes, kissé elrajzolt úri hímzéssel díszített vánkosokat, abroszokat, amelyek már nem a régi szabást, méretet mutatták. Egy ilyen iparművész által tervezett úri hímzéses darabot lehet látni a látványraktárban. Ő és mások is emlékeztek arra, hogy a rátétet is 1905 körül tanulták meg készíteni, először csipkére fehérrel, majd sifonra és vászonra piros béccsel. Elmondása alapján meg tudtuk állapítani,

hogy milyen volt az eredeti buzsáki női vászoningek hímzése, vászondarabja-
inak összeillesztése és miként alakult ki már 1905 után, a piacra készített da-
rabok formája, díszítése. A régi viseletük elhagyása után 1920 körül a csak
piros rátétes ünnepi viselet alakult ki, amelyet hétköznap nem vettek fel.

Külön utat járt a gyermekágyas lepedők díszítése, amelyeket a gyermek-
ágyban fekvő nő elé függönyképpen akasztottak a mestergerendára, de egyéb-
ként felvetett ágyat terítették le vele. Ezeknél is korábban a piros szöttesdíz-
s mellett piros lazább varrott hímzést alkalmaztak, majd a piros-kék szöttesdíz-
sú fejrész mellett a lazább piros-kék, ún. *vészás tyúklábas* mintát varrták. Tisztán
kék-piros vészás varrású lenvászon inget egyet láttunk csak a Néprajzi Múze-
um anyagában. A rátét megismerésével a csak szöttesdízű, piros hímű ágyte-
rítőket a minta mentén még bécsi piros rátéttel is díszítették később. Eladásra
varrtak sokszínű gyapjúsállal hímzett darabokat is, míg korábban inkább
csak a halálra való textilek között fordult elő gyapjú varrottas mind Buzsákon,
mind Somogyszentpálon.

Szennára is mint búcsújáró helyre sokan mentek kutatók és fényképsoro-
zat is szép számban készült a Szenna és környéki, főképp református falvak-
ban. Szennáról Soós István és Takáts Gyula is vásárolt viseleti tárgyakat, és a
paraszti fafaragás emlékeit, cserépedényeket. Én magam is előfordultam itt,
de Zselickisfaludon, Szilvásszentmártonban is. Szennán a Kolat családtól si-
került a legtöbb tárgyat vásárolni és a legtöbb adatot gyűjteni. A szennai férfi-
ingek egész arzenálja volt még náluk, szebbnél szebb fehér hímzések. Az
1920 körüli *gódás konty* már nem került elő, csak az azután kialakult szigetvá-
ri *körülcsipkés, rózsás*.

Hogy híresek voltak a szennai asszonyok szövésükről, árulták mindenfelé
és egyes szöttesmintákat *szennaias*nak neveztek el, azt először kaposvári
szomszédasszonyomtól tudtam meg, aki Rinyaiújnéről való szöttes kapcsán
világosított fel erről.

Nyíri Antal fiainak pesztonkáját, a sánta és törékeny Zóka Peti Lidiát Fe-
kete László tanító mutatta be, rajta kívül még két férfi is fontos adatközlői
voltak. Lidi néni háza volt a legkisebb talpas zsupposház a faluban, sikerült
tájháznak nyilvánítani a népzene, népnyelv és egyáltalán a szennai életmód
gyűjtésének szempontjából olyan fontos „szentélyt”, ahol szívesen tartózkod-
tam én is, csak amikor befűtött a néni, a kaposhomoki mester által rakott
szemeskályha már erősen füstölt, ő bírta, de én erősen könnyeztem tőle. Ami-
kor kérdeztem Lidi nénit, hogy él-e még az a két férfi, akiket Nyíri Antal kér-
dezgetett, legyintett: „*Má mökhaatak, csak én rözgök még ittend.*” Ő mondta
el részletesen, hogyan kellett felravatalozni otthon a halottat. Együd Árpádot
én vittem el hozzá, siratóját többször is magnóra vette. Még a *Dorottya* film-
ben is Dorottya helyett a saját nővérét siratta el.

Amikor a szennai skanzenet megnyitottuk, Lidi néni házát is berendeztük.
A berendezési tárgyak egy részét Kapitány Orsolya Váci nénitől szerezte be,

aki szintén jelentős adatokkal segítette a szennai arculat megismerését nekünk és az akkor ott tanuló két néprajzos hallgatólánynak is.

Nevezetes volt még ez a község arról is, hogy sok gazda több bútorát maga készítette: kendőtartót, tálás fogast, kászlit, gyerekállókát, tolit és járókát, de még hátasszékeket is, amelyeknek kisebb volt a támlája, mint az asztalosmunkáké, de kissé díszítették.

Csak felvillantottam néhány kedves adatközlőm és segítőm arcképét és jelentőségét a somogyi néprajzi adatok gyűjtésében, emléket állítva nekik és részben érintve a kiállított műtárgyak jellegzetességeit is. Több tárgycsoportról és begyűjtéséről nem vagy alig emlékeztem meg. Külön téma lenne a gyermekjátékok és a gyermekélet adatainak ismertetése akár tárgyi, akár szellemi vonatkozásban. E témával többen is foglalkozunk, Gönczi Ferencsel kezdve a kutatók sorát. Végül is a látványraktár berendezői is elidőzgettek a játékos vitrinek mellett, berendezés címén maguk is eljátszogatnak a tárgyakkal. Remélem, a gyermekfoglalkozások sokat merítenek az itteni anyag tapasztalataiból!

Köszönöm a figyelmüket, és sok sikert kívánok a Látványraktár berendezőinek!

KNÉZY JUDIT

Egy kiállítás magyar és szerb szemmel
Bukovinai székelyek Bácskában
(Szabadkai Városi Múzeum, Szabadka, 2018. április 19.–június 30.)

A „Bukovinai székelyek Bácskában” című kiállítás megnyitóbeszéde

A Szabadkai Városi Múzeum vállalkozása tiszteletre méltó és bátor kísérlet egy traumákkal terhelt társadalmi-történeti jelenség, az ún. *impériumváltás* múzeumi eszközrendszerre építő feldolgozására. Kérem, engedjék meg nekem, hogy a tárlat által kínált lehetőséggel élve általános tanulságokat is megfogalmazzak a múzeumok és társadalmi környezetük viszonyáról!

A társadalomtudományok háttérbázisai között érzékelhetően növekszik a múzeumi gyűjtemények szerepe. A múzeumok felelőssége és lehetőségei érdemben megnőttek az utóbbi évtizedben lezajlott emlékezetpolitikai fordulattal összefüggésben. A múzeumi szerepvállalást árnyalja, hogy a hagyomány az identitás médiumaként működik és a hagyományok fenntartása vagy megmentése a társadalmak morális feladata. Nem könnyíti meg a helyzetet, hogy a múzeumok eredendő múltorientációját a jelennel való szembesülés komoly

kihívás elé állítja. Milyen múzeumi megoldásokkal lehet (és szabad) napjaink aktuális/súlyos kérdéseiben útmutatást adni? Miként lehet hiteles szereplőként diskurzusra ösztönző szerepet vállalni abban az esetben, ha korlátozottak az eszközök, és szinte kizárólag csak a múlt tárgyai és a korábbi fogalmak szerint konstruált képei állnak rendelkezésre?

A múlt birtokbavétele, az időhöz és a környezethez való viszonyulás új formái, véleményem szerint, közvetlenül kapcsolódnak a múzeumokhoz mint az emlékezetpolitika által kitüntetett jelentőségűnek ítélt intézményekhez. Az etnicitás gyökerei és rítusai felől közelítve a mindennapok kulturális gyakorlatához és az emlékezetpolitika létezmódjához, a mai európai kutatási paradigmák egyik legmarkánsabb elemét tárgyalja a muzeológiai kutatás. A modern történeti tudat egyszerre életető forrása és szükségszerű következménye a nemzeti identitásnak. A lokális, regionális, a felekezeti, a szociális identitás mind része az egyének, családok, s tágabb közösségek önmeghatározásának, aktív ágense a változó emlékezetpolitikának. A nemzeti identitás és az európai identitás viszonya a kulturális szabadsághoz eltérő értékrendet képvisel. Az egy nemzethez való tartozás tudata mint erőforrás szerepel az aktuális identitáskeretek megfogalmazásakor.

Az identitás jelenségeit vizsgáló múzeumok tevékenységének meghatározó eleme, hogy átjárást teremtsen a múltak között, hidat építsen a „sodródó hasadék” felett. A sodródó hasadék (*floating gap*) fogalmát először Jan Vansina használta az emlékezetnek arra az átmeneti periódusára, amikor a néhány generáció távlatában kommunikálható megélt múlt átvált a történeti múlt minőségébe. Ez a hasadék az éppen emlékező generációktól mindig egyforma távolságban van, így fokozatosan halad előre az időben. Azoknak az eseményeknek az emlékezete, amelyek éppen a hasadékba esnek, meglehetősen problematikus, olykor átmenetileg el is tűnik.

A társadalmi hasznosság felismerése és felismertetése mára nemzetközi szintéren már a múzeumi intézmények fennmaradásának és fejlesztésének alapjaként értékelhető. A korszerű múzeumi praxisban lendületes ritmusban előtérbe lépnek a történetek és az emlékezések. Az ellenőrzés alól kiszabadult emlékezés fölszabadító pillanatának katarziszt segítik elő a múzeumok, melyek folyamatosan újradefiniálják az emlékezetközösség történeti konstrukcióinak változó szerkezetét. A következő, az új nemzedék a múzeum konstruálta kulturális térben eligazodva, a közvetített ismeretek által juthat el akár a személyes megrendültség állapotáig is.

A kiállítás egyértelműen igazolja azt az ismert művelődéstörténeti tény, hogy a Déli- és a Keleti-Kárpátok Európa egyik legrégebb és legtartósabb kulturális válaszfalát alkották egészen a legutóbbi időkig. A Kárpátok két oldalán lakó népesség eltérő szerkezetű és berendezkedésű kulturális jelleget teremtett magának.

A székelyek bukovinai letelepítése az újkori magyar telepítési akciók közül a legéletpesebbnek bizonyult. A bukovinai székelyek elődei az 1760-as

években menekültek el az eredeti lakóhelyükről, elsősorban Csíkszékből. A viszonylag egynemű tömeg mindvégig megtartotta telepés öntudatát, sőt, koherenciáját az új környezetben fokozta is. Valószínűleg alapvetően hozzájárult ehhez, hogy a kivándorolt székelységnek óhazája elhagyásakor fejlett rendtörténeti tudata volt, amelyet következetesen ápoltak. Kezdetektől magyar papjaik voltak és a római katolikus egyház a Szent László Társulat által, valamint a református egyház is gondoskodott iskoláztatásukról. Sajátos arculatuk megtartásához meghatározóan hozzájárult, hogy 1918-ig Bukovina osztrák tartomány volt. Továbbá a soknyelvű környezet, amelyben magyar, román, német, lengyel, ukrán, zsidó enklávék egymás mellett éltek, kiegyensúlyozott kulturális helyzetet teremtett.

Népi kultúrájuk meglehetősen zártan őrzött meg Székelyföldről magukkal vitt elemeket. A 20. századi néprajzi gyűjtések sokszor archaikusabb fokot regisztrálhattak körükben, mint párhuzamosan a Székelyföldön. A bő másfél százados együttlét Bukovinában nem a tömeges asszimilációt hozta, hanem éppenséggel az egyes nemzetiségek önazonosságának elmélyülését. Ez nem jelenti, hogy egy-egy személy ne olvadt volna be egy-egy másik népbe, vagy ne kölcsönöztek volna egymástól kulturális elemeket. Ám, ahogyan a beházasodottól a többségi közösség megkívánta a vele azonosulást, éppúgy az eltanult műveltségi javakat, amint átvették, féltékenyen sajátjuknak tartották. Így lényegültek át igazi székellyé pl. egyes német eredetű táncok az átvenni erőltetett román nemzeti táncokkal szemben 1920 után. A bukovinai székelyeknek mindig voltak értelmiségi vezetőik, akik küldetésükül fogván föl papi-tanítói hivatásukat, ápolták történeti tudatukat.

A növekvő szaporulat miatt a székely falvak birtokaprózódása a 19. század végére nagy méreteket öltött. Sokan Amerikába vándoroltak. Tömegek voltak kénytelenek summásmunkára járni moldvai bojárirtokokra (*móduvázás*), távolsági fuvarozást vállalni (*tyirázás*), napszámban dolgozni, a havasokban faközeli munkára elszegődni. Bukovina Romániához csatolása erőszakos és nem nyomtalan román befolyással, valamint ezzel szemben megnyilvánuló nemzetiöntudat-erősődéssel járt. Az a nagy megrázkódtatás, amit a Bácskába település, majd onnan a Dunántúlra menekülés okozott, gyakorlatilag azt eredményezte, hogy végül szinte már csak szellemi hagyományait hozták magukkal, életmódjuk a környezetváltozásokkal szükségszerűen módosult, tárgyi világukból pedig töredékeket mentettek meg. A bukovinai székelyek több évszázados történetében a bácskai epizód csupán három és fél év volt. Mégis egyértelműen sorsfordulóként értékelhető.

A most megnyíló tárlat részletesen és pontosan mutatja be hangsúlyos részként az Erdélytől Bácskáig vezető történet jellemzőit, a migrációs folyamatot a köztörténeti keretbe illesztett lokális források adatgazdag felhasználásával. A bácskai visszatelepítést bemutató kiállítási egység kiterjed olyan szempontokra is, mint a kevésbé ismert tudományos előkészítési feladatok, a közigazgatási feltételek fölmérése. A néprajztudomány módszertanában meghatá-

rozó jelentőségű személyes visszaemlékezések és interjúk ebben a kiállítási részben is lényegesen komolyabb szerepet játszanak, mint pusztán illusztrációs elemek. A kiállítás rendezői objektív szándékkal kezelték a telepítés helyének kiválasztott 62 szerb telepes falu lakóinak (*dobrovoljac*) sorsát is. A bácskai letelepítést végző kormánybiztosság tevékenységét bemutató kiállítási egységre is jellemző az a következetesen végigvitt rendezői szándék és módszertan, hogy a korabeli hivatalos dokumentumok mellett a fennmaradt személyes visszaemlékezések egyenrangú elemekként szerepelnek.

A korábban megfogalmazott általános megállapítások közvetlen igazolásaként értékelem a tárlat hangsúlyos csomópontját és lezárását, a kollektív azonosságtudat néprajzi szempontú elemzését. A bácsjózseffalvai állomás megrázó erejű fafaragásai, a rendkívül töredékes múltidéztést lehetővé tevő szórvány tárgyi anyag értő bemutatása kiváló példái a korszerű múzeumok aktuális és problémaérzékeny témaválasztásához társuló scenográfiai kihívásoknak. A kiállítás nagy erénye a gondos és pontos kartográfiai bemutatás. A kiállított gazdag fotóanyag gondos és kiterjedt kutatómunka és válogatás eredménye. Családi archívumok féltett kincsei is szerepelnek a legfontosabb közgyűjteményben őrzött dokumentumok mellett.

Ez a szabadkai kiállítás nyilvánvalóan igazolja, hogy az emlékezet nemcsak a múltat rekonstruálja, hanem a jelen és jövő tapasztalását is szervezi. Hiszen nyilvánvaló, hogy az első pillantásra összeegyeztethetetlennek tűnő értékek – a múlt és a jövő értékei, a megőrzés és az újítás értékei – képesek kiegészíteni egymást, sőt, csak együttesen szolgálhatják a nemzeti közösség felemelkedését.

A múlt különös jelenség: egyszerre tárgyszerű és irreverzibilis, ám egyúttal képlékeny, értelmezhető és újraértelmezhető; az egyén személyes perspektívája révén szubjektív élménnyé tehető, és éppen ez az a jellemző tulajdonsága, amelyet a múzeumok képesek megragadni. A fentiek fényében óriási a felelőssége a szférában tevékenykedőknek, mert a múzeum nyilvánvalóan jelentésteremtő tér, megkérdőjelezhetetlen klasszifikációkkal. Ezen szempontok alapján megállapítható, hogy a múzeum olyan örökségi intézmény, amely számára a nemzeti identitás-örökségkonstruálás problémaköre komoly feladatrendszer és egyben kihívást jelent. A múzeumok elvitathatatlan lehetősége és egyben kötelezettsége is, véleményem szerint, hogy a nemzetközi, a nemzeti és a lokális, illetve egyéni emlékezettel összefüggésben működő diskurzus az intézményi reprezentációk talán legfontosabb elemeként érvényesüljön. A lokalitásba beköltöző emlékezet hitelesít és identitást formál. S ennek megfelelően a múzeumok, így a szabadkai múzeum is – társadalmi múzeumként az egyéni élettörténeteket közvetlenül alkalmazva teljesíthetik ki küldetésüket ezen a roppant fontos területen.

Gratulálok a kiállítás megvalósítóinak, hangsúlyosan dr. Papp Árpádnak, aki a minden túlzás nélkül bátor témaválasztás és évtizedes elhallgatások, torzítások tisztázásának egyértelmű felvállalásával készítette el a tárlatot! Örü-

lök, hogy a budapesti Néprajzi Múzeum a szekszárdi Wosinszky Mór Megyei Múzeummal, a bonyhádi Völgységi Múzeummal, az újvidéki Vajdasági Levéltárral és a Szabadkai Történeti Levéltárral együttműködve segíthette a megvalósítást, s munkatársunk, Fülöp Hajnalka közvetlenül is közreműködött a rendezésben!

Köszönöm szépen, hogy meghallgattak!

KEMECSI LAJOS

Szabadka antifasiszta város?*

Két hónappal ezelőtt a Szabadkai Városi Múzeumban olyan embereknek szentelt kiállítás nyílt, akiknek történelmi jelentősége abban foglalható össze, hogy a szláv, elsősorban szerb lakosság kiűrtett házaiba költöztek be, akiket ezért elűztek, megsemmisítettek, vagy pedig további kínzások céljából Barcsra, Sárvárra és más táborokba hurcoltak. Ezzel a kiállítással, amely szemmel láthatóan relativizálja a fasizmus áldozatainak fogalmát, a múzeum olyan képet formál városunkról, amely lemondott antifasiszta jussáról a külföldről érkező támogatások kedvéért.

A Szabadkai Városi Múzeum hetvenéves fennállásának április 24-i jubileuma a bukovinai székelyeknek szentelt kiállításra virradt, amit néhány nappal korábban, április 19-én kellőképpen nem indokolt időzítéssel nyitottak meg. A kiállítást kísérő katalógusból világosan kiderül, hogy az külföldi anyagi és szakmai támogatással valósult meg. Érthető módon. Másképpen ezt a kiállítást nem lehetett volna megvalósítani. Általánosan ismert és elfogadott tény, hogy Szabadka városa nem tud kellő forrásokat biztosítani. Mellesleg furcsa is lenne, ha a város, a Tartományi Művelődési Titkárság vagy bármelyik szerbiai illetékes szerv olyan kiállítás megvalósulását támogatná, amely olyan emberek csoportját mutatja be, akiket – hogy a gyakran bírált, de több szempontból továbbra is helytálló szocialista historiográfia szókinccsével fejezzem ki magam – a megszálló hatalom 1941 és 1944 között hozott ide, az itt talált őslakos és kolonista szerb lakosság rovására.

Történeti és néprajzi szempontból a bukovinai székelyek bácskai és szabadkai jelentősége elenyésző. Bácskai megjelenésük, mint arra már utaltunk, a szláv, elsősorban szerb lakosság elűzésére, kínzására utal. Ahogy jöttek, úgy is távoztak: a megszállókkal. Ezek alapján, ha valaki egyáltalán emlékszik rájuk, az kizárólag a megszállással és az azzal kapcsolatos kellemetlen életta-

* A cikk szerb nyelvű eredetije a *Subotičke novine* (Szabadkai Újság) 2018. június 22-én megjelent 69. számának 22. oldalán olvasható.

pasztafalkokkal társítja említésüket. És amíg a felszabadítók 1945 után a bukovinai székek jelenlétére utaló nyomokat eltávolították, hogy ne ébresszenek a fasizmus áldozataiban rossz emlékeket a megszállás napjaiból, addig a Szabadkai Városi Múzeum kiállítja ezeket, jelezve, hogy az antifaszista hagyományra rossz napok virradtak. A kiállítás politikai korrektsége kapcsán ki nem alakult közvita elmaradása nem annak a jele, hogy a kiállítás pozitív fogadtatásban részesült, hanem annak, hogy a városon az anyagi mellett szellemi válság is úrrá lett.

A kiállítás a hitetlenkedő csodálkozásnál jobb fogadtatásra is találhatott volna a hazai látogatóknál. Amint arról nem hivatalosan értesültem, a kiállítás kurátorát, Papp Árpádot kezdetben az a gondolat vezérelte, hogy dr. Branko Čupurdijával, a Belgrádi Bölcsészettudományi Egyetem nyugalmazott rendes tanárával közösen készít kiállítást a magyar és a szerb telepésekről. Levelében együttműködést ajánlott fel, de miután nem érkezett válasz a felkérésre, elállt tőle. A levél a kéretlen tartalmak között landolhatott. Előfordul. Mindenesetre a gyors válasz elmaradása nem lehet igazolás az elsődleges tervtől történő elálláshoz, amely mindenképp politikailag korrektebb lett volna attól, ami végül megvalósult.

A bukovinai székekről szóló kiállítás egy népcsoporthoz kötődött, éppen ezért nem csak hogy nem tudta bemutatni a városban élt és élő összes kultúrát, de egyenesen a fasizmus áldozatainak önértékét sértő módon tette ezt. A kiállítást kísérő katalógusban a táborokba deportált szerb dobrovolyjacok a korabeli magyar források alapján kerültek bemutatásra, nem úgy, mint a fasizmus áldozatai, hanem mint a bukovinai székek letelepítésének útjában álló akadály. Még a vadnyugati filmekben is több megértéssel viseltetnek az indiánok, mint a nevezett katalógusban a fasizmus áldozatai iránt. A kiállítást egy magyar lobogó is látható, amin a „*Hűségünk és odaadásunk jelüül – Bunyevácok*” felirat olvasható, amellyel a bunyevácok megszállókkal való együttműködésére történik utalás. Az ily módon megrendezett kiállítás azt az egyértelmű üzenetet közvetíti, hogy a szerb kultúra és ennek kapcsán az antifaszizmus eszméje is vereséget szenvedett Szabadkán.

Mindent összevetve, ezzel a kiállítással a Szabadkai Városi Múzeum bebizonyította, hogy a külföldi látogatók ízlése fontosabb, mint a város vagy Szerbia többi részének ízlése. Ez az álláspont részben érthető arra való tekintettel, hogy a városnak nincs pénze az ilyen gazdag kiállítások megrendezésének támogatására. Felvetődik a kérdés, hogy a múzeum művelődési politikája a külföldi, gyors és biztos forrásoktól válik függővé, vagy pedig Szabadka városától és a tartományi anyaintézetnek tekintett Vajdasági Múzeumtól, akiknek kisebb gondjuk is nagyobb ennél. Mégis, a legjobb szándékban bízva hitet teszünk amellett, hogy a múzeum a továbbiakban körültekintőbben jár el azon csoportokkal, akiknek elsősorban szánva van – ezek pedig Szabadka polgárai.

VLADIMIR NIMČEVIĆ

Válasz a kérdésre: Szabadka antifasiszta város?*

Az Önök újságjában 2018. június 22-én a 22. oldalon megjelent cikk pontosításokért és válaszokért kiált, így mint érintett és megszólított személy, kénytelen vagyok néhány tényre felhívni figyelmüket. A sajtótörvény értelmében válaszom megjelentetését kérem.

Egy nép történelmi jelentőségének megítélése, mérlegelése – esetünkben a bukovinai székelyeké – nem a mindennapi politika feladata. Bácskába telepedésük a 20. századi migrációk egyik nem kellőképpen ismert fejezete. Nem a bukovinai székelyek üldözték el az 1920 után Bácskába telepítetteket. Egy népcsoport feletti agresszió azonosítása egy másik, akkor megjelenő népcsoporttal vagy néppel meglehetősen jól bejáródott, semmiképpen sem emberséges, de sajnálatos módon európai és balkáni uszítási gyakorlat.

Egy kiállítás megnyitására akkor kerül sor, amikor szakmai szempontok alapján optimális annak készenléti állapota, tehát akkor, amikor a kiállítás célkitűzése, szempontjai érvényesülnek, a kiállítást kísérő katalógus (esetünkben kétnyelvű) rendelkezésre áll: a kiállítások ugyanis igen gyakran – miként az esetünkben a bukovinai székelyekről szóló – csupán állomása, nem feltétlenül végpontja egy kutatásnak.

A kiállítást a bukovinai székelyek bácskai tartózkodásának szenteltem, de fontosnak tartottam hangsúlyozni sorsuk egybevágóságát a dobrovoljacok sorával, akiket a székelyek megérkezése előtt üldöztek el otthonaikból.

A kiállítás magyarországi támogatással valósult meg, ami közel harmincéves gyakorlat a szabadkai intézményekben: az anyaországi rendszerváltás nem csak a határokat, hanem a lehetőségeket is megnyitotta, így az már 1990 óta segítője és társa a kezdeményezéseknek és programoknak. A Szabadkai Városi Múzeum esetében a külföldi, így magyarországi támogatás és források nélkül a kiállítások jelentős, vélhetően nagyobb része soha sem valósult volna meg. Ez egyúttal a kultúra és multikulturalizmus felismerésének, jelentőségének fokmérője is, bármelyik szemszögből tekintünk is a jelenségre. Végző soron tekintse át és hasonlítsa össze a támogatott köztársasági, tartományi és városi projektumokat, azok jellegét és a rájuk fordított összegeket.

Ami a bel- és külföldi szakmai támogatást és együttműködést illeti, talán érdemes volna annak jelentőségét megérteni: a mi múzeumunkhoz hasonló intézmények esetében életbevágóan fontos, hogy európai folyamatokba és programokba kapcsolódhassunk be. Belföldön több olyan személlyel vettem fel a kapcsolatot, akik kutatásaik vagy származásuk révén a dobrovoljacok történetében járatosak. Azért, hogy szakértelmükkel, birtokukban lévő tárgyaikkal járuljanak hozzá a kiállítás tematikus egységének minél pontosabb be-

* A cikk szerb nyelvű eredetije a *Subotičke novine* (Szabadkai Újság) 2018. július 27-én megjelent 74. számának 22. oldalán olvasható.

mutatásához. Személyes és szakmai meggyőződése és habitusom révén természetes és magától értetődő, hogy létezzem együttműködés, éppen ezért voltak kiábrándítóak a viszonzatlan levelek, amelyeket egyénekhez és a témával foglalkozó intézményekhez intéztem: vélhetően nem voltam válaszukra méltó. Segítségemre a dobrovoljácok leszármazottai siettek, akikkel szoros baráti kapcsolatokat építettem ki. Viszonzásként szakmai segítséget ajánlottam fel, ha arra szükségük lesz.

Őn azt írja: *„Mellesleg furcsa is lenne, ha a város, a Tartományi Művelődési Titkárság vagy bármelyik szerbiai illetékes szerv olyan kiállítás megvalósulását támogatná, amely olyan emberek csoportját mutat be, akiket – hogy a gyakran bírált, de több szempontból továbbra is helytálló szocialista historiográfia szókincsével fejezzem ki magam – a megszálló hatalom 1941 és 1944 között hozott ide, az itt talált őslakos és kolonista szerb lakosság rovására.”* Személyes joga és szabadsága azt a szakterminológiát használni, amelyik jól esik Önnek, de figyelmen kívül hagyni a két etnikai csoport letelepítésének valós politikai szándékát, az etnikai arányok mesterséges megváltoztatásának céljait, erős rövidlátásra vall.

„Történeti és néprajzi szempontból a bukovinai székelyek bácskai és szabadkai jelentősége elenyésző.” Egy népcsoport jelentőségének, elenyésző vagy jelentős voltának minősítése totalitárius rendszerek szomorú sajátja. Az örömeink első világháború végi, a zsidók tömeges kivégzése, egész etnikai csoportok elűzése különböző érvek mentén a második világháború idején vagy az azt követő időszakban, vagy a kilencvenes évek nyugat-balkáni térségében folyó tisztogatások és felszabadítások logikája ugyanarról a töről fakad, mint az Öné, amikor egy nemzetet a másik fölé helyez a saját beteges eszme-rendszere. Éppen ezért tartom a címben feltett kérdését képmutatónak és hamisnak: az antifasizmus leple alatt annak ellenkezőjét hirdeti. Ennek az elvnek túl sok szónoka volt a múlt század kilencvenes éveiben a Nyugat-Balkánon. Éppen ezért minden további levélváltást feleslegesnek tartok Önnel.

Hogy a szándékát illetően semmilyen kétségünk se maradjon, arról következő mondatával gondoskodik: *„Bácskai megjelenésük, mint arra már utaltunk, a szláv, elsősorban szerb lakosság elűzésére, kínzására utal. Ahogy jöttek, úgy is távoztak: a megszállókkal. Ezek alapján, ha valaki egyáltalán emlékszik rájuk, az kizárólag a megszállással és az azzal kapcsolatos kellemetlen élettapasztalatokkal társítja említésüket.”* A kiállítás célja az eddig ismeretlen adatok és tények, a 20. századi régiókban lejátszódott migrációs mozgások bemutatása volt, hogy az idézett mondatokhoz hasonló kijelentésekbe burkolt rosszindulatú célzások aránya minimálisra csökkenjen és hogy felismerhetővé váljon a mindenkori uralkodó politika szándéka, illetve hogy mögöttük felismerhetővé váljon az etnikai csoportok tragikus sorsközössége, bármilyen nevet viseljenek is az adott csoportok. Ezzel párhuzamosan Ön kiegyenlíti az etnikai csoport fogalmát a megszálló hatalom fogalmával, a kollektív bűnösség elveit érvényesítve.

„És amíg a felszabadítók 1945 után a bukovinai székelyek jelenlétére utaló nyomokat eltávolították, hogy ne ébresszenek a fasizmus áldozataiban rossz emlékeket a megszállás napjaiból, addig a Szabadkai Városi Múzeum kiállítja ezeket, jelezve, hogy az antifasiszta hagyományra rossz napok virradtak.” Ön téved: a felszabadítók sok mindent „eltávolítottak” (eltekintve az „eltávolítás” céljainak, módszereinek kitárgyalásától), de nem ismert előttem olyan parancs, amely „a bukovinai székelyek jelenlétére utaló nyomok” eltávolítására vonatkozott volna. Valószínűbb, hogy a székelyek ott maradó használati tárgyait, mára tárgyi emlékeit a szomszédság és a táborokból visszatérők kezdték használni és viselni egészen addig, amíg talpra nem álltak és saját javukat nem kezdték teremteni.

PAPP ÁRPÁD

„Drága Péter bácsi – nyugodjon békében...”
Az emlékezet kapujában: Domokos Pál Péter
(Kegyeleti Múzeum, Budapest, 2018. június 2. –)
Megnyitóbeszéd

Tisztelt Radnainé dr. Fogarasi Katalin Főigazgató Asszony, Tisztelt Domokos Erzsébet és Domokos Mária, Kedves Megjelentek!

Amikor a felkérést megkaptam a kiállítás megnyitására, akkor először megijedtem a feladattól, gondolván, hogy is tudnám én ezt méltóképp elvégezni. A következő érzésem aztán a szégyen volt, hogy miért futamodnék meg, hiszen Péter bácsi küzdelmes élete során nem menekült el sorsa méltó megélése elől. Így aztán hagytam, jöjjenek a gondolatok és egyre bizakodóbb lettem, mert elképzeltem, ha Péter bácsi ma itt lenne és megkérdezne: Na, lányom, mit kezdtél a néprajzos tudásoddal? – akkor nagy-nagy hálát érzek, mert ugyan én már 15 éve a segítő szakmában dolgozom, többek között gyászolókkal, de szemléletemben mindig meghatározó volt és lesz az etnográfus szemléletmód, amit óriási kincsnek és gazdagságnak érzek.

Azok a területek, ahol főként tevékenykedem, a hagyományos kultúra fájó hiányát mutatják. S mi az, amit itt látok és a hagyományos kultúrában még megvolt? Bemutatok néhány példát, de rögtön utána azt is, hogy a gyógyító munkában micsoda lehetőséget és kincset jelent ezek használata immár terápiás eszközökként.

Ilyen hiány például a hit megtartó ereje, de ilyenek az emberélet fordulóit kíséző rítusok, amelyek kollektív viselkedési programot nyújtottak a veszteség, a krízisek elviselésére, áthidalására, a gyászolók segítésére. Ilyen továbbá

a közösségek hiánya, de ilyen a beavatáshiányos társadalom is, amelyben a felnőtté válás forradalmian nehéz időszakában alig kapnak segítséget fiataljaink, s aminek aztán súlyos következményei vannak. Hiányoznak az érzéseink megfelelő, művészi, és a közösség által elfogadott formában való kifejezésének eszközei. Itt eszembe is jut, hogy emlékezett édesanyjára Péter bácsi: „*Dalos lelkű lény volt, s azt mondotta örökké, hogy az éneklésben minden örömét megtalálta. Ha búja volt, a bűt növelte, ha öröme, az örömét tette teljesebbé.*”

Sorolhatnám még ezeket a hiányokat, de még jobban szeretném felvillantani a megoldásokat, mert szerencsére vannak szép számmal.

Nem hiába dolgoztak néprajzkutató elődeink, mert most, amikor végre a lelkek szintjén gyógyíthatjuk a 20. század traumáit, segítő eszköztárunk bőségesen meríthet az összegyűjtött kincsekből.

Biztosan sokan hallottak már a meseterápiáról, de azt talán kevesebben tudják, hogy drogrehabilitációs otthonaink terápiás programjának felépítése pontosan követi az átmeneti rítusok hármas tagolását az eltávolító, határhelyzeti és visszaépítő szakaszaival, ugyanis a kábítószeres létezőmód egyfajta kísérlet a felnőtt létbe való beavatásra.

Domokos Pál Péter gyermekei és a Domokos Pál Péter Általános Iskola diákjai a megnyitón
 (Fotó: Kapusi Zoltán)

A gyással való megbirkózás segítségével is rengeteg erőforrásra bukkanhatunk hagyományos kultúránkban. Ezért esik szó az én csoportjaimon a hímzés lélekrendező erejéről az ormánsági főkötőhímzések kapcsán, vagy a félárva gyermekeknek és özvegy szüleiknek szervezett alkalmakon arról, hogy az emlékezés a gyermek számára fontos kapocs elveszített szülőjével, ezért annak mindenkor helye van. Helye van örömeiben, bánatában és élete minden fontos eseményénél, fordulópontjánál. Ezért ejtek ott szót például arról a mezőségi menyfogadó rítusról, ahol a kiáltott rigmus szövegébe mindig belefoglalják az adott családra vonatkozó fontos információkat, így azt is, ha valamilyik szülő már nem lehet ott jelen. Így férnek meg jól egymás mellett az egyébként nehezen elhordozható ambivalens érzések, nem próbálják elfojtani, elkerülni azokat és nem nyugtatóval mosolyogják végig az esküvőt a főszeplők, hanem helyet kap a hiány, a fájdalom és a könnyek, de helyet kapnak az örömteli érzések is.

Alapvető fontosságú tehát az érzések felismerése, átélése, kimondása, pedig a mai társadalomban inkább igyekeznek úgy élni az emberek, mintha nem lenne halál, pedig az *„elkerülhetetlen és megváltoztathatatlan, de viszonyunk a halálhoz nem az. Ez többek között azért is fontos, mert a halálhoz való viszonyunk szabja meg életünket. A halál felfogása és elfogadása befolyásolja életünk módját, az elintézetlen problémák, az elért és el nem ért eredmények teszik könnyűvé vagy nehezzé a megválást az élettől”* – tanultuk Polcz Alaintól, aki szintén felhívta a figyelmet a hagyományos kultúra hiányára és annak következményeire. Ezért tartotta fontosnak, hogy elterjedjenek az országban az önszervező gyászfeldolgozó csoportok, amelyben ma már mondhatjuk, hogy nagyon jó úton járunk.

Nem kell tehát új dolgokat feltalálni, mert az emberi lélek szükségletei alapvetően nem változnak, s ami már egyszer működött, az bizony működik most is, csak a módját kell megtalálnunk mai társadalmunkban. Ezt erősíti meg bennem Böjte Csaba gondolata is, miszerint *„az Isten által teremtett élet nem juthat zsákutcába, mindig van megoldás, és minden új megoldás az évezredes válaszokból fakad”*.

Emlékezés. Ahogy kimondom, ízlelgetem ezt a szót, elsöre nem tűnik nagyon jelentős dolognak.

De ha belegondolok abba, hogy csak Péter bácsi élete során is mennyit változott, hogy mikor mire lehet emlékezni, mivel lehet hivatalosan foglalkozni, akkor megnyugtat az előttem járók példája, akik nem ettől tették függővé céljaikat, hanem ugyanazon értékek mentén élték életüket, tették a dolgukat.

Ahogy Weöres Sándor írta, hogy aki a forrásvidéken jár, mindig ugyanazon virágokból szedi csokrát, de Kunt Ernőt is érdemes idézni, miszerint *„Egyetlen kultúra sem bírja ki, hogy nemzedékeken keresztül másra emlékezzenek az emberek a magánéletükben, családi körben, mint amire a hivatalos elvárások emlékezni kényszerítik őket.”*

Az emlékezés tehát létfontosságú, ebből fakad a biztonságot adó folytonosság érzése, hogy tudjuk, honnan jövünk és továbbadjuk, amit elődeinktől kaptunk, s hogy legyen elég eszközünk örömeink és fájdalmaink megélésére.

Igaz ez a társadalom, de az egyén szintjén is. Az emlékezésnek óriási ereje van, és a legjobb példa nekünk erre a moldvai magyarság megmaradása minden akadályoztatás ellenére, amelyeken évszázadokon keresztül mentek és mindezek ellenére máig megmaradtak hitükben, identitásukban.

S hogy róluk ma ennyit tudunk és folyamatos a kapcsolat velük, táncaikat sok ezren tudják, abban Péter bácsinak óriási szerepe van. *„Ő mindig azt kereste a tennivalók közt, amivel szűkebb és tágabb hazájának használni tud”* – írta róla Andrásfalvy Bertalan.

S ahogy életében erőt adó példa volt nekünk, úgy halálában is az, tanítása pedig számunkra nem múló és örök, amiért mérhetetlen hálát érzek.

Drága Péter bácsi! Köszönjük!

BÉKÉSI TÍMEA

* * *

KÖSZÖNTÉSEK

A 90 éves Domonkos Ottó köszöntése

A magyar kézművesipar-történet kutatóinak doyenje, Domonkos Ottó 2018. augusztus 17-én töltötte be 90. életévét. Orgoványban született egy falusi tanító gyermekeként. 1947-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán megkezdett tanulmányai során tudományos látását messzemenően meghatározta professzora, Tálasi István történeti néprajzi szemlélete, a munkáiban ő maga is ennek jegyében értelmez tudományos problémákat, jelenségeket. Diplomája megszerzése után, 1952. augusztus 1-jén a Hűség Városába került néprajzosnak, s ő is maradéktalanul hűségesnek bizonyult: ez lett első és egyetlen munkahelye, innen vonult nyugdíjba 1989 végén, s azóta is soproni polgár. Nemcsak ő érzi otthonának a nagy múltú városunkat, Sopron is befogadta, mi több: 2003-ban *díszpolgári címmel* ismerte el a városért végzett munkáját.

A Soproni Múzeumban a legendás Csatkai Endre mellett sajátította el a muzeológiai munka csínját-bínját, aki nemcsak munkatársaként, hanem fiaként kezelte és barátságába fogadta. „Bandi bácsi” nyugalomba vonulása után, 1963-ban ő lett az igazgatói székben is az utóda. Oroszlánrésze volt abban, hogy olyan múzeumi hálózat jött létre a városban, amely kisebb-nagyobb változásokkal ma is működik, és amelyhez fogható nincs az országban (vö. Környei Attila: Az utolsó 25 év történetéből. In: Domonkos Ottó–Környei Attila: *A 125 éves Soproni Múzeum*. Sopron, 1992. 33–46.). Ez aligha valószínűsíthető volna meg, ha a kezdetektől fogva nem vett volna aktívan részt a város szellemi életében. 1955-ös újraindításától kezdve tagja a *Soproni Szemle* szerkesztőbizottságának, évtizedek óta a *Kitaibel* és a *Helytörténész* asztaltársaságoknak, katalizátora volt az MTA Soproni Tudós Társasága létrejöttének, megalakulásától fogva a Társadalomtudományi Tagozat elnöke. Sopron városa 1971-ben *Lackner Kristóf-émlékéremmel* tüntette ki, 1990-ben *Pro Urbe Sopron* díjjal is méltányolták munkásságát.

Egyetemista kora óta tagja, később hosszú ideig választmányi tagja, majd 1994-től tiszteleti tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak. Levelező tagja az Osztrák Néprajzi Társaságnak. Az 1970-es évek elején egyik megalapítója volt az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottságának, az 1990-es évek elején annak elnöki teendőit is ellátta. Munkásságát nemcsak a leghűségesebb város vezetése méltányolta, számos szakmai és állami díjjal is elismerték: *Móra Ferenc-díj* (1979), *Györffy István-émlékérem* (1987), *Móra Ferenc-émlékérem* (1987), *A Magyar Köztársaság Csillagrendje* (1990), *Barkóczi-díj* (1990), *Széchenyi Ferenc-díj* (1991), *tiszteleti tag* (Magyar Néprajzi Társaság, 1994), *Pulszky Ferenc-díj* (2004).

Egész életművét úgy alkotta meg, hogy gyakran kellett betegségekkel is megküzdenie. Másodéves egyetemistaként térdizületi tbc-t diagnosztizáltak nála, emiatt kilenc hónapot töltött Mátraházán gipszben, két évig járógéppel tudott csak közlekedni. 1950-ben megműtötték (de még azután is sokáig mankót használt). Ahogy egyik interjújában fogalmazott, az egyetemista éveiben minden idejét a tanulás és a betegség töltötte ki.

1962-től jöttek az érgyulladások, 1973-ban szenvedte el az első mélyvénás trombózist. Beteg lába is közrejátszott, hogy néprajzusként a kevesebb helyváltoztató gyűjtéssel járó feladattal, a kisiparok kutatásával jegyezte el magát, amelynek történeti mélységű feldolgozása egyúttal kitartó levéltári ülmunkát is igényelt. Egyetemi doktori dolgozatát 1961-ben a nyugat-magyarországi kékfestésről írta. Kezdeményezte és irányította a pápai Kékfestő Múzeum létrehozását (1961–1962). Kutatásait kiterjesztve és elmélyítve 1983-ban szerezte meg a kandidátusi fokozatot a magyarországi kékfestésről írt összegzésével. A Kárpát-medence 105 pontján végzett műhelyfeltárást, levéltári és múzeumi kutatást.

A külföldi szakmai kapcsolatai elsősorban levéltári kutatások és kiállítások formájában öltöttek testet – 1959 és 2010 között összesen 35 helyen. Az első külhoni kiállításait 1975-ben Franciaországban rendezte, ahol a történeti kékfestőanyag és a textilművész Bódy Irén munkái három városban (Brest, Amiens, Calais) is bemutatásra kerültek. Attól kezdve, hogy 1976-ban mézeskalácsformákból Burgenlandban kiállítást rendezett, egy minőségileg új és magasabb szintű kapcsolat vette kezdetét a Burgenlandisches Landesmuseum és a Soproni Múzeum, illetve a Győr-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága között, amelyben kulcsszerepet játszott. A közös, és egymást követően mindkét országban bemutatott, kétnyelvű katalógusokkal ellátott tárlatokon túl az együttműködés kiterjedt a múzeumi munka más területeire is (tapasztalatcsere, ásatás, kutatás stb.). E téren kifejtett érdemeiért 1987-ben a *Burgenland Tartomány Nagy Érdemrendkeresztje* kitüntetésben részesült.

A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában című nagydoktori disszertációját – amely később gyakorlatilag a *Magyar néprajz* általa szerkesztett *Kézművesség*-kötetének a bevezető tanulmánya lett – már 1989-ben leadta, de az MTA hivatalában elkeverték, úgy kellett megkerestetni. Szerencsére előkerült, megvédhette, s 1992-ben elnyerte vele a *néprajz tudomány doktora* címet.

1991-ben kiderült, hogy leukémiája van. Nem lehetett tudni, hogy mennyi ideje van még az alkotásra, szerette volna megírni mindazt a potenciálisan több kötetnyire rugó ismeretet, amelyre anyaggyűjtései során szert tett. Különösen az első években feszített tempóban dolgozott, majd időközben kialakított egy ritmust, s így – miközben az alattomos kórt leküzdötte – gyakorlatilag kétevente le tudott tenni egy-egy kötetet az asztalra. A kétezres évek elején a látásával adódtak problémák – csaknem megvakult –, többször műtötték a szemét. Munkakedvét az sem vette el, ha csak erős nagyítót igénybe véve volt

képes az olvasásra. Jóllehet, az utóbbi évtized során többször mondogatta, hogy még utolsóként ezt a cikket megírom, egészen a legutóbbi időkig mindig jött még egy ráadás, egy olyan feladat vagy olyan téma, amelynek megírására ő volt hivatott. Például a *Soproni Szemle* 1955-ös újraalapító szerkesztőbizottságának egyetlen élő tagjaként rá hárult a folyóirat félszázados történetének az áttekintése – háromrészes tanulmányát a folyóirat 2005. évi első három számában adta közre. Ugyancsak erkölcsi kötelességének érezte mestere és atyái barátja, Csatkai Endre emlékének ápolását és hagyatékának a gondozását. Így látott napvilágot 2014-ben – a holokauszt 70. évfordulóján – *Csatkai Endre öröksége* címmel megrendítő összeállítása a *Soproni Szemle* az évi második számaként. Jelképes erejű, hogy az utolsó publikált tanulmánya 2016-ban a Flórián Mária tiszteletére készült, *A mívség dicsérete* című kötetben jelent meg. Még néhány, tollában maradt témát kiírt – szinte csak önmaga kedvéért. A *Csatkai-díj* 40. évéről 2014-ben megfogalmazott, az utolsó soproni parókakészítő mesterről 2015-ben papírra vetett dolgozata, illetve a 2017-ben a soproni mészárosok 1831-ből származó szállásjelző táblájáról írott cikke publikálatlan. Mint egyik legutóbbi levelében írta, az utóbbi „*két kéziratot nosztalgiával néha előveszem és javítgatom, ez nyugalmat és kikapcsolódást jelent számomra*”.

Voltaképpen azzal nyomatékosította, hogy immár valóban lezárja tudományos publikációinak a sorát, hogy 2017-ben megállapodott a Soproni Egyetem rektorával: a házi könyvtárát átadja az intézménynek, s ezután ez a kb. 500 kötet majd nevét viselő könyvtári különgyűjteményként lesz hozzáférhető a hallgatók és a kutatók számára. Az elszállításuk 2018-ban fejeződik be. Így Domonkos Ottó számos szakmai elismeréssel méltányolt életműve immár lezárultnak tekinthető. Ezt a szakma már régóta úgy tartja számon, mint amely úttörő tanulmányokkal és monográfiákkal gazdagította, elsősorban a céhes ipar, kisipar, a céhszokások és a viselettörténet szakirodalmát. Azonban ahogy eddig, a tanácsaira, szakmai észrevételeire továbbra is számíthatunk.

Kollégái, tisztelői és barátai nevében szívből kívánunk jó egészséget – hitvesével, Ilonka nénivel egyetemben –, és még további szép éveket!

Domonkos Ottó publikáció (2009–2016)

Domonkos Ottó publikációit 2008-ig tartalmazza: *Domonkos Ottó tudományos munkássága (1955–2008)*. A bibliográfiát összeállította: Méri Edina. A köszöntőt írta, s a füzetet szerkesztette: Szulovszky János. (Kutatói életművek 5.) Budapest–Veszprém, MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága, 2008. 20 p. Jelen összeállítás e kiadvány számozását folytatja.

Tanulmányok, cikkek, előadások

2009

177. Magyarországi festő céhek III. Pecsétek, címerek, céhedények, céhládák. *Arrabona*, 47/1. 133–150.

178. Az ország első Patikamúzeuma Sopronban. *Soproni Szemle*, LXIII. 1. sz. 99–102.
179. Volt egyszer egy MTA Fertőtáj Bizottság. *Soproni Szemle*, LXIII. 4. sz. 440–441.

2010

180. A csomóöltéses hímzés. Úri hímzéseink csomóöltéses emlékei. *Néprajzi Értesítő*, XCII. 193–202.
181. Csont, bőr, melléktermékek. In: Gömöri János–Kőrösi Andrea szerk.: *Csont és bőr. Az állati eredetű nyersanyagok feldolgozásának története, régészete és néprajza. Bone and Leather. History, archaeology and ethnography of crafts utilizing raw materials from animals.* (Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 4. archaeometria – iparrégészet – kézművesipar-történet – néprajz / Material Culture in the Carpathian Basin 4. archaeometry – industrial archaeology – history of handicraft – ethnography) Budapest, MTA VEAB Soproni Tudós Társasága, 277–283.
182. Mozaikok Csatkai Endre ifjúkorából. *Soproni Szemle*, LXIV. 1. sz. 99–107.

2011

183. Sterbenz Károly múzeumi munkájáról (1951–1980) *Soproni Szemle*, LXV. 1. sz. 106–115.
184. (Szerzőtárs: Kemecsi Lajos) Egy feltárássra váró forrástípus: az ipari rajziskolák mintalapjai. *Ethnographia*, CXXII. 2. sz. 139–156.

2012

185. Az ipari rajziskolák mintalapjai. In: Márkusné Vörös Hajnalka szerk.: *Céhládától az adatbázisig. Új utak és eredmények az ipartörténet kutatásában.* Veszprém, Veszprém Megyei Levéltár, 2012. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 26.) 315–320.
186. A soproni evangélikus egyház perselyládájának festménye a 17. század második feléből. *Soproni Szemle*, LXVI. 3. sz. 197–215.

2013

187. Szitások – dobkészítők. *Soproni Szemle*, LXVII. 3. sz. 256–264.
188. Százötven éve született Bünker János Rajnárd. (1863. április 25.–1914. november 13.). *Néprajzi Hírek*, XLII. 3. sz. 16–18.
189. Bünker János Rajnárd publikációi a megjelenés időrendjében. [Összeállította: Domonkos Ottó] *Néprajzi Hírek*, XLII. 3. sz. 18–20.
190. Bünker János Rajnárdról szóló írások. [Összeállította: Domonkos Ottó] *Néprajzi Hírek*, XLII. 3. sz. 20–21.

191. Gárdonyi Géza levelei Dr. Csatkai Ignáchoz (1888., 1894., 1913., 1913.). In: *Soproni Füzetek 2013. Művészeti antológia*. Szerkesztette: Sarkady Sándor. 291–295.

2014

192. Bevezetés. *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 123–124.
 193. A Csatkai család és Csatkai Endre (1896–1945). *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 125–139.
 194. Csatkai Endre: Önéletrajz (1953). [Közreadta és jegyzetekkel ellátta: Domonkos Ottó] *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 140–148.
 195. Csatkai Endre: A sárga csillag (é. n.). [Közreadta és jegyzetekkel ellátta: Domonkos Ottó] *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 149–167.
 196. Csatkai Endre munkaszolgálatára idején folytatott levelezése menyasszonyával (1944. június 22.–december 24.). *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 168–184.
 197. Csatkai Endre: Hazatérés Sopronba, a romvárosba, 1945. április. [Közreadta és jegyzetekkel ellátta: Domonkos Ottó] *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 185–190
 198. Csatkai Endre: Így kezdtem mint író (1967). [Közreadta és jegyzettel ellátta: Domonkos Ottó] *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 191–192.
 199. Csatkai Endre: Irodalmi tevékenységem története (1956). [Közreadta és jegyzetekkel ellátta: Domonkos Ottó] *Soproni Szemle*, LXVIII. 2. sz. 193–221.
 200. A pannonthalmi koronázópalást rajza a Storno Gyűjteményben. In: Szulovszky János szerk.: *A textilművesség évezredei a Kárpát-medencében*. (Az anyagi kultúra a Kárpát-medencében 5.) Budapest, Plusz Könyvek, 2014. 59–63.

2016

201. Egy mészároslegény üzenete a 18. századból. In: Cseh Fruzsina–Szulovszky János szerk.: *A művészet dicsérete. Tanulmányok Flórián Mária tiszteletére*. Budapest, Plusz Könyvek, 2016. 137–141.

Kéziratok

4. A Csatkai-díj 40 éve. Kézirat, 2014.
 5. A soproni parókakészítőkről. Az utolsó parókás mester, Gombos Ottmár tevékenysége. Kézirat, 2015.
 6. A soproni mészárosok szállásjelző táblája, 1831. Kézirat, 2017.

Írások Domonkos Ottóról

16. Környei Attila: Az utolsó 25 év történetéből. In: Domonkos Ottó–Környei Attila: *A 125 éves Soproni Múzeum*. Sopron, 1992. 33–46.

17. Turbuly Éva: Kismesterségek vonzásában. A 80 éves Domonkos Ottó köszöntése. *Soproni Szemle*, 2008. LXII. 4. sz. 433–448.
18. Szulovszky János: Domonkos Ottó köszöntése. In: *Domonkos Ottó tudományos munkássága (1955–2008)*. A bibliográfiát összeállította: Méri Edina. A köszöntőt írta, s a füzetet szerkesztette: Szulovszky János (Kutatói életművek 5.) Budapest–Veszprém, MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága, 2008. 3–4.
19. Szulovszky János: Domonkos Ottó nyolcvanéves. *Néprajzi Hírek*, 2009. XXXVIII. 1. sz. 72–74.
20. Kücsán József: „A Szemle kapcsolatai messze elértek...” Beszélgetés a 90 éves Domonkos Ottóval. *Soproni Szemle*, 2018. 72. évf. 3. sz. 225–237.

SZULOVSZKY JÁNOS

Köszöntjük a 75 éves Bodó Sándort

Szaktudományunk jeles képviselőinek évfordulós köszöntései minden alkalommal lehetőséget kínálnak egy-egy jelentős életművel rendelkező kollégánk tevékenységének értékelésével összefüggésben szűkebb és tágabb szakterületek rövidebb-hosszabb korszakainak az áttekintésére is. Szerencsés esetben az egyéni kutatói-szakmai működés a hazai és nemzetközi néprajztudomány hangsúlyos területeire is felhívja a figyelmet.

A 75 éves Bodó Sándor köszöntése azon kivételes alkalmak egyike, amikor nem csak egy-egy specializálódott szakterületnek, hanem a hazai néprajztudomány különböző szervezeteinek, fórumainak meghatározó jelentőségű szereplőjét, sőt, ennél lényegesen tágabb összefüggésben, a hazai és nemzetközi közgyűjteményi/múzeumi terület elismert formálóját köszönhetjük. Bodó Sándor egész életútja a magyar múzeumügy és a magyar néprajztudomány önzetlen szolgálatában telt el. 2009-óta elnökként vezeti a Magyar Néprajzi Társaságot.

Bodó Sándor Mátészalkán született 1943. október 4-én. A sárospataki Rákóczi Gimnáziumban érettségizett 1961-ben, s a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett történelem–néprajz szakos diplomát 1966-ban. Kezdetől fogva a néprajzot tartotta fő szakjának. Első néprajzi publikációi, majd később doktori értekezése (1975) is a Bodroghöz anyagi kultúrájának feltáratlan tárgyköreit írták le. Múzeumi pályafutását a szolnoki Damjanich János Múzeum segédmuzeológusaként kezdte (1965–1966), onnan is hajdúsági terepmunkáját folytatta. Első hosszabb pályaszakasza a miskolci Herman Ottó Múzeumhoz kapcsolódott (1966–1979), ahol történész muzeológusként foglalkozott a kézművesipar, a céhek történetével. Muzeológiai tevékenysége

gét, s tudományos kiadványszerkesztői munkásságát ismerték el *Móra Ferenc-émlékéremmel* 1975-ben. Miskolci évei egybeestek a helyi múzeum felvirágzásával, az ő tevékenysége is hozzájárult, hogy az intézmény az ország egyik legjobb megyei múzeumává vált.

1979-ben megpályázta és elnyerte a Heves megyei múzeumi szervezet és egyben a Dobó István Vármúzeum vezetésének feladatát. Az egri múzeum infrastrukturális és szakmai, tudományos megújítása az ő nevéhez kapcsolódik. Bodó Sándor igazgatóként támogatta a hazai néprajzi közösségi vállalkozások egyik legeredményesebb projektjét, az ún. *palóckutatás* sikeres befejezését és maga is részt vállalt a négykötetes monográfia szerkesztésében, kiadásában. Az egri múzeumi feladatok között is folytatta egyéni kutatásait és elkészítette kandidátusi értekezését 1984–86-ban. *A magyar paraszti termelés igaerejének története* címen 1990-ben megjelent kötét a hazai néprajzi szakirodalom egyik kiemelkedően jó tárgymonográfiája.¹

Bodó Sándor 1989-től a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Múzeumi Osztályát vezette. 1990 és 1996 között már a teljes Közgyűteményi Főosztályt irányította. Komplex, komoly kihívásokkal terhelt időszakban foglalkozott a magyar közgyűtemények területének számos kérdésével. Múzeumi, könyvtári, levéltári és műemléki feladatokkal, jogalkotási előkészítéssel, de pl. az egyházi múzeumok-könyvtárak és levéltárak működési feltételeinek megteremtésével, az Oroszországtól visszakövetelt műkincsek kérdésével, a Seuso-üggyel stb. foglalkozott.

1996-tól a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatójaként dolgozott egészen 2013-ig. Jelentős kiállítások megvalósítása mellett rendkívüli infrastrukturális és szervezeti fejlesztéseket irányított az intézményben. A három nagyobb múzeumból (budai Vármúzeumból, az Aquincumi Múzeumból, a Kiscelli Múzeumból) és feltucatnyi kiállítóhelyből álló múzeum életének, fejlesztésének, gyűjteménygyarapításának, állagmegőrző, kiállító és közönségkapcsolati feladatainak irányítását végezte eredményesen.

Felsőoktatási intézményekben 1983-tól 1989-ig Egerben, 1994-től 2010-ig a Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszékén tanított. Jelenleg is részt vesz az ELTE történész muzeológus-képzésében, illetve 2000-től a Budapesti Műszaki Egyetem műemléki szakmérnöki képzésében is oktat.

Publikációi az 1990-es évektől elsősorban a közgyűjtemények, múzeumok történetével foglalkoznak. Ilyen irányú kutatásainak összegzését végezte el a 2018. májusában sikeresen megvédett akadémiai doktori disszertációjában.

Bodó Sándor habitusa, aktivitása, szakmai közéleti szerepvállalása teljesen rácáfol a hivatalos életkorból adódó esetlegesen várható visszafogottabb és kevésbé energikus működésre. Ez is indokolja, hogy miért volt természetes a Magyar Néprajzi Társaság számos meghatározó szereplőjének és tagjainak

¹ Paládi-Kovács 2003. 12.

az, hogy az utóbbi évtizedekben szokatlan módon immáron negyedszer is a Társaság elnökévé választották 2018. májusában.

Bodó Sándor nem stallumként viszonyul a Magyar Néprajzi Társaság elnöki tisztségéhez. Olyan években vezette eddig is a Társaságot, amikor igen komoly finanszírozási problémákkal, adminisztratív kihívások sorával kellett megküzdenie. 2009-től induló elnöksége alatt évtizedes adminisztratív adósságokat számolt föl a szervezet, illetve számos korszerű megoldással javította a nagy hagyományú Társaság 21. századi kihívásokkal kapcsolatos reagálóképességét. Határozott és céltudatos elnöki tevékenysége is szükséges volt a Magyar Néprajzi Társaság régóta esedékes tagrevíziójának sikeres lebonyolításához, éppúgy, mint a modern és hatékony működés feltételeit biztosító ügyrend kidolgozásához. Több évtizedes vezetői gyakorlata és tapasztalatai számos, esetenként kényes és komoly kihívást jelentő helyzetben segítették a Társaság működését.

Bodó Sándor elnökként mindvégig hangsúlyosan törekedett a Magyar Néprajzi Társaság társadalmi hasznosságának, szakmai hitelességének erősítésére. Áldozatos munkájának köszönhetően a Magyar Néprajzi Társaság működése az utóbbi – egyébként a hasonló szervezetek számára komoly kihívásokat rejtő – évtizedben is kiegyensúlyozott és sikeres volt. Elnökként, szerkesztőbizottsági tagként a közvetlen munkát végző szerkesztőkkel együttműködve komoly szerepe volt abban, hogy a Társaság nagy hagyományú, fontos szakmai folyóirata, az *Ethnographia* képes volt megújulni és rendszeres megjelenésével példát mutat a társ- és rokontudományok hasonló orgánumai számára. A társasági élet, a szaktudomány eseményeiről is hitelesen beszámoló *Néprajzi Hírek* folyamatos megjelenésében is megkerülhetetlen szerepet játszik Bodó Sándor, miként az immáron a 6. megjelent kötetnél tartó *Néprajzi Értekezések*, vagy a már több tucatnyi kötetet számláló nemzetiségi könyvsorozatok esetében is. A Magyar Néprajzi Társaság életképessége kitüntetett formában kapcsolódik a szakosztályok aktivitásához. Az elnök vezetésével a Társaság a szakosztályi tisztségviselők és a választmány, illetve a vezetőség és a titkárságon dolgozókkal együtt sikeresen alkalmazkodott a megváltozott tudományfinanszírozási pályázati rendszerekhez és kihívásokhoz. Bodó Sándor megbízható értékrendje is szükséges volt ahhoz, hogy a szervezet mindvégig sikeresen és eredményesen működve teljesítse küldetését.

Bodó Sándort korábbi kerek évfordulóin méltó módon köszöntötték a néprajztudomány, a hazai muzeológia képviselői. A 60. születésnaphoz kapcsolódva jelent meg az impozáns köszöntő kötet, amelyben a legkülönbözőbb szakterületek kiváló képviselőitől származó fontos tanulmányok jelezték az ünnepelt tudományos elismertségét, intézményvezetői sikerességét. Paládi-Kovács Attila már a 2003-ban zajlott köszöntésen szóban és írásban értékelte az ünnepelt akkor közel negyven esztendőes tudományos munkásságát, addigi pályáivét, a magyar közgyűjtemények, a hazai múzeumi világ érdekében ki-

fejtett tevékenységét, áldozatos feladatvállalásait.² Tíz évvel később, a 70. születésnap alkalmával is elhangzott számos köszöntés, amelyek között újra szerepelt a magyar néprajztudomány köszönetét tolmácsoló Paládi-Kovács Attila.³ Ő is hangsúlyozta 2013-ban, hogy milyen nagyra értékelhető a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatójaként felvállalt küldetése Bodó Sándornak a Magyar Néprajzi Társaság elnöki funkciójának betöltésével. Bodó Sándor számos tudományos szervezetben képviselte a néprajztudományt és védte érdekeit, támogatta képviselőinek szakmai karrierjét, eredményeik közzétételét.

Csupán felsorolni is nehéz, hogy hányféle funkcióban és fórumon tevékenykedett ezen célok érdekében az utóbbi évtizedekben is Bodó Sándor. Megterhelő hivatali, vezetői feladataival párhuzamosan mindvégig aktív szerepet vállalt a néprajz szakmai közéletében. 1982-től tagja a Magyar Néprajzi Társaság választmányának, 1986-tól a MTA Néprajzi Bizottságának, s egy időben a TMB Néprajzi Szakbizottságának (1989–1996). 1996-tól volt a Györffy István Néprajzi Egyesület elnöke, az egyesület folyóiratának, a *Néprajzi Látóhatár*nak főszerkesztője 2008-ig. 1998-tól a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alelnöke volt. 2000 óta a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat országos elnökségének tagja.

Szakmai elismerései és kitüntetései jelzik, hogy munkásságát különböző fórumokon is elismerték: a *Móra Ferenc-emlékérem* (1975), Eger város *Pro Agria* díja (1989), a TIT *Bugát Pál-emlékére* (2005), a Magyar Néprajzi Társaság *Györffy István-emlékére* (2005), a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület *Pulszky Ferenc-emlékére* (2014). Állami és fővárosi kitüntetései között *A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje* (1996), a *Széchenyi Ferenc-díj* (2003), a *Budapestért-díj* (2006), *A Magyar Érdemrend Középkeresztje* (2012) és Budapest főváros *Pro Urbe* díja (2013) is szerepel.

Elismerve a számos más testületben és szervezetben végzett munkáját, kihangsúlyozom, hogy számomra főtítkárként, közvetlen munkatársaként a Magyar Néprajzi Társaság elnöki működése mellett igen fontos a Néprajzi Múzeumot segítő alapítvány kuratóriumának elnökeként végzett elkötelezett és önzetlen munkája is! Ezt az önző értékítéletet, kérem, hogy nézzék el nekem! Ezúton is köszönöm intézményvezetőként, hogy minden alkalommal segítette és segíti a Néprajzi Múzeum szakmai feladatainak megvalósítását és tanácsaira, támogatására minden időben számíthattam és számíthatok. A múzeum történetének egyik legnagyobb kihívását jelentő években ez igen-igen komoly segítség.

Abban a reményben kívánok Bodó Sándornak erőt, egészséget a következő évtizedekre, hogy továbbra is segíti a néprajzosok közösségét, vezeti a Magyar Néprajzi Társaságot, segíti a Néprajzi Múzeumot és igazolja, hogy

² Paládi-Kovács 2003. 10–12.

³ Paládi-Kovács 2013. 67.

nem törvényszerű a 75 év fölötti korosztály számára sem a cserepadon ücsör-
gés, hanem aktív játékosként számíthatunk rá még sokáig!

KEMECSI LAJOS

Felhasznált irodalom

Paládi Kovács Attila

2003 A 60 éves Bodó Sándor köszöntése. In: *Vándorutak. Múzeumi örökség. Tanulmánykötet Bodó Sándor tiszteletére 60. születésnapja alkalmából.* Budapest, 10–12.

2013 Köszöntő Bodó Sándor 70. születésnapjára. *Néprajzi Hírek* 2013/3. 67–68.

Hetvenéves (a nemcsak finnugrista és nyelvész) Pusztay János

A magyar finnugrisztika és néprajztudomány legalább másfél évszázad óta elválaszthatatlan egymástól: onnan ide, innen oda sokan járnak át. Jelenleg Pusztay János a legtalálhatóbb példa erre.

1948. július 22-én Szombathelyt született. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végzett magyar–oros–finnugor szakot, leginkább Bereczki Gábor tanítványaként. Mindig is tipikusan sokoldalú, izgalmas és mozgalmas ember. Sok országban sok funkciója volt. Vlagyimir városában, Helsinkiben, Göttingenben, Pécsen, Szombathelyt, Nyitrán, Budapesten tanult és tanított, az utóbbi évtizedekben egyetemi tanárként, intézetvezetőként. Már Pécsen, majd legkivált Szombathelyt megszervezte a hagyományos finnugrisztika kifejlesztéseként az uralisztikát, a finnugor kultúrák tanítását, önálló tevékenységként a kis nyelvek terminológiáját.

Az utóbbi évtizedben irodalmárként és kultúrpolitikusként hatott: főként a Finnugor Népek Világkongresszusának Konzultatív Bizottságának magyar koordinátoraként a kisebb finnugor népek (és a valódi magyar nemzet tudat és anyanyelvpolás) ébresztőjeként.

Hihetetlenül eredményes volt művek, tankönyvek, szótárak, folyóiratok, könyvsorozatok létrehozásában, konferenciák szervezésében. Ezek száma több mint száz...

Nem riadt vissza az egyetemi hierarchia és a kultuszminisztérium bugyraitól, vagy a rektori konferenciáktól sem – mindenütt tenni, változtatni akart. De arra is volt mersze, hogy lemondjon az ilyen funkcióról, ha úgy látta, mindennek nincs értelme.

Jellemző rá, hogy Szombathelyről falura költözött, a Badacsonyi lábánál is váltogatta nyári főhadiszállását, ahol mégsem sikerült egy nemzetközi Finnugor Kutatóközpontot létrehoznia.

Az utóbbi évtizedben szarkasztikus könyvecskékben leplezi le a nagy szovjet és a kis magyar kultúrvircsaftot, és közli ennek megismerése közben szerzett keserű tapasztalatait.

Egyébként a finnugor népköltészetek kiváló ismerője és fordítója. Dinamikus előadó, frappáns debattőr, végevárhatatlan anekdotázó, az általa szervezett tudományos rendezvényeken még gasztronómiai remekeit, népdal- és táncstudását is csodálhatjuk.

Munkáinak és az általa létrehozott kiadványoknak válogatott jegyzéke a WIKIPEDIÁban többszáz tételt tesz ki. *Prima Primissima* díjas. Legszorosabb kutatási területe a szibériai uráli népek kultúrája, nyelvtipológia, és a három balti nép nyelvhasználata. A hagyományos filológiai nyelvészethez képest újíto (ezzel nem sok barátot szerzett), de nem dőlt be az uralisztikában is felbukkanó blöfföknek. A folklorisztikát nemcsak kedveli, de ismeri is. Sokunk műveit segített megjelentetni. Személyesen is köszönhetem ezt és emberöltőnyi barátságát.

Hetvenedik születésnapján is figyelme százfelé fordul, hat, alkot, gyarapít, kezdeményez.

Kívánjuk, mindezt még sokáig folytassa és hátha a haza is fényre derül!

VOIGT VILMOS

* * *

IN MEMORIAM

Búcsú Varga Mariannától
(Budapest, 1926. január 14.–Budapest, 2017. július 6.)

Varga Marianna, hosszú élete során, egy nagyon zaklatott évszázad történelmi sorscsapásainak elszenvetője és fordulatainak tanúja volt. Az általa nagyon boldognak idézett gyermekkor után, amikor édesapja még távol tarthatta a fokozódó nehézségektől, személyesen mint gimnazista találkozott az igazságtalansággal, amikor a numerus clausus miatt nem felvételizhetett az egyetemen. Édesapja tanácsára, nem vesztegetve idejét, kitanulta a női szabó mesterséget. Itt nem idézhetőek a háború rettegésben eltöltött hosszú hónapjai, amelyeket Marianna mindig a megmentőiről szóló hálával emlegetett. És hálával beszélt az apai jótanácsról is, hiszen mestersége kisegítette a háború utáni nincstelenségben.

Végül is 1948-ban megkezdhette felsőfokú tanulmányait, még a Pázmány Péter Egyetem Bölcsészkarán, néprajz–művészettörténet szakon, de 1953-ban már az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán fejezte

be. Professzorai Tálasi István és Ortutay Gyula voltak. Az akkori gyakorlatnak megfelelően nem csak évfolyamtársaival hallgatta az előadásokat, hanem a néprajz éppen egyetemista korosztályával: Andrásfalvy Bertalannal, Hofer Tamással, Boglár Lajossal, Domonkos Ottóval, Erdész Sándorral, és az 1950-ben végzett Csilléry Klára is egyetemi társa volt.

Mivel már egyetemi évei alatt elkötelezte magát a néprajzzal, 1951-ben felvételét kérte a Magyar Néprajzi Társaságba. A népi hímzések és a népviseletek iránt érdeklődött, így Fél Edit, a Néprajzi Múzeum textilgyűjteményét vezető muzeológusa, már egyetemistaként bevonta a múzeumi néprajzi tárgygyűjtésekbe. Híres népviseletes vidékekről (palócok, matyók, Sárköz) számos kéziratos adatgyűjtést, tárgyat és fotófelvételt őriz a Néprajzi Múzeum Varga Mariannától. Fél Edit 1952-ben bevette még a Muharay Elemér létrehozta Népviseleti-Színpadai Kosztüm Munkaközösségbe is, ahol a színpadon megjelenő tájak öltözeteiről szabásmintákat készítettek, részletes leírásokkal, fotókkal ellátott „viseletkatasztert” állítottak össze a táncsoportok számára. Később is előszeretettel foglalkozott a népviselettel, a népviselet egyes darabjait készítő specialisták: koszorúkészítők, szoknyaszedők, varróasszonyok és a különféle kézművesmesterek, a takácsok, kalaposok, kékfestők, a magyar szabók munkásságával. Legmélyrehatóbban mégis a hímzők munkáját kutatta és örökítette meg. Fél Edit és Kresz Mária mellett, 1953-ban, részt vett a Múcsarnokban, a *Népművészet és iparművészet* című nagyszabású kiállításban „a népi díszítő művészet múltbeli és jelenbeli alkotásainak” rendezésében.

1953-ban elfoglalt első munkahelyének, a világháború rombolásait alig kiheverő székesfehérvári István Király Múzeumnak első szakképzett néprajzos muzeológusa lett. A múzeum – ma a hazai muzeológia nemzetközileg is elismert helyszíne, amelynek néprajzi gyűjteménye is országosan a legnagyobbak közé tartozik – akkor csak a frissen megalakult Múzeum Baráti Kör támogatására számíthatott, például egy ajándék sokszorosítógépen kezdte meg az első katalógusok, tudományos kiadványok nyomdai előállítását. Így Marianna első helyi gyűjtéseiről írt közleményei is az éppen újraindított *Székesfehérvári Szemlében* jelenhettek meg.

1956-ban dr. Udvardi Miklóssal kötött házassága hívta haza Budapestre, ahol pár hónapig az Iparművészeti Tanács könyvtárosaként várta, hogy 1957-ben a Népművészeti Intézet előadója legyen. Az intézet ekkortájt a népművészeti mozgalmak virágzó központja volt. Bár – a háború után éledező szabadművelődési kezdeményezéseket letörve – a minisztertanács, 1951-ben, a szovjet Népi Alkotások Háza mintájára, az új kulturális tömegmozgalom művészeti irányítására hozta létre, az intézet az ideológiamentes népművelés alapját képező, a valamennyi népművészeti ágra kiterjedő tudományos kutatásban látta szerepét. A Néprajzi Osztályon Martin György és a Pesovár testvérek tudományos eredményei alapozták meg a hazai néptánckutatást, amire a későbbi táncművészeti mozgalom is épült. Az Amatőr Művészeti Osztályon, az öntevé-

keny népi díszítőművészeti mozgalom területén pedig Lengyel Györgyi és Varga Marianna végezte az alapozó munkát.

1960-ban, az elmúlt időszak tevékenységét revizionizmusnak ítélve, az intézetet átszervezték, létrejött a Népművelési Intézet. Ez azonban mit sem változtatott Marianna szűkebb feladatkörén: a lassan kialakuló megyei művelődési központokra, illetve az ott működő szakreferensekre támaszkodva folytatta a díszítőművészeti, elsősorban a népviselettel, hímzéssel, szövással foglalkozó szakkörök országos hálózatának kiépítését. A szakkörvezetők képzése volt az első számú feladata. Néhányan még az Állami Nőiipariskola kézimunka-tanítónői tanfolyamain, a „cérnaegytemen” szerezték ismereteiket, de országos méretben a képzések szervezésével az intézet nevelte ki az egyes szakágak minősített szakkörvezetőit, foglalta keretbe a szakágak ismeretrendszerét, látta el szakmai kiadványokkal a szakköröket, és rendezvényeik szervezését is megoldotta. Legnagyobb szerepe tehát a képzésnek volt, amihez Mariannának sikerült megnyernie a Néprajzi Múzeumban és a vidéki múzeumokban a témában kutató muzeológusokat is. (Jómagam 1969-ben, az intézet balatonalmádi továbbképzési házába kaptam tőle az első meghívást.)

Marianna ekkortájt megjelent, a szervezésre vonatkozó munkái mára dokumentumértékűek, viszont mindmáig megőrizte szakmai jelentőségét a képzéshez összeállított szakirodalom, például a Fél Edit, Dajaszászné Dietz Vilma, Lőrinc Aladárné szerzőségével Marianna által szerkesztett *Mintagyűjtemények*-sorozat, amelyben a turai hímzések és az alföldi szórhímzések mintáinak közreadását saját maga vállalta. A képzési és a vizsgáztatási, minősítési rendszerrel a témában alapos jártasságot szerzett, jó képességű tagokból sikerült kinevelnie egy-egy népművészeti ág szakkörvezetői élvonalát, és mögöttük – immár irányításukkal – ott működött az egész országos amatőr szakköri hálózat. Marianna ezt hagyta örökül utódjának, amikor 1971-ben a Népi Iparművészeti Tanács (NIT) titkára, egyben a Háziipari Szövetkezetek Országos Szövetsége (HISZÖV) Népművészeti Osztályának vezetője lett.

Ma már kevesen tudják, hogy milyen történeti háttérrel, milyen céllal jött létre ez az intézmény. A háziipar országos jelentőségét a szegény lakosság foglalkoztatásában az 1870-es években kezdték felismerni, hivatalosan csak 1883-ban, amikor egyesületük mint a Háziipari Szakosztály helyet kapott az Országos Iparegyesületben. Az egyesület a háziipar fejlesztését ugyan előmozdította, de árucikkeinek felvevőpiacról nem gondoskodott. A két világháború között a Magyar Királyi Központi Háziipari Felügyelőség már megszervezte termékeik árusítást is, de a falvak háziiparosai, pl. hímező specialistái gyakran a kézimunka-kereskedők bedolgozóivá váltak. A második világháború után a háziipari termékeknek kimondottan hiánypótló szerepe lett, ezért az Állami Háziipari Rt. utasítására a Földművesszövetkezetekben dolgozó háziiparosokat átszervezték a KISZÖV (Kisipari Szövetkezetek Országos Szövetsége) keretében működő vegyesipari szövetkezetek külön részlegébe. Majd 1948-ban létrehozták az OKISZ-t (Országos Kisipari Szövetkezetek

Szövetsége), amelyen belül, kifejezetten a háziiparosok érdekében létesült a HISZÖV, hogy a szervezeteknek munkalehetőséget, termékeiknek alapanyagot és piacot biztosítson. Vagyis a HISZÖV – az utólagos megítéléssel ellentétben – nem szovjet mintára, hanem egy több mint 100 éves történelmi folytonosság keretében jött létre. 1950-ben a Népművészeti és Háziipari Vállalatot már kifejezetten, csak a népművészeti jellegű háziipari munkák készítésére és árusítására alapították, az *új népművészeti tárgyak* márkázási és néprajzi, művészi minőségük ellenőrzési jogával.

A Népművészeti Intézet és a Magyar Néprajzi Társaság 1952-ben ezekről az új népművészeti tárgyairól rendezett tanácskozást. Ennek főreferátumában Kresz Mária hívta fel a figyelmet, hogy az eleve kereskedelmi céllal sokszorosított termékek jelzőjeként a népművészet fogalom új tartalmat kapott. Itt merült fel a *népi iparművészet* terminológia bevezetése. Az itteni felvetések nyomán a HISZÖV (a rövidítés a továbbiakban Háziipari és *Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége* értelemben használatos) mellé, 1953-ban, megszervezték a NIT-et. Maga a tanács – bár tagjai között pl. a Népművelési/Művelődési Minisztérium, a Népművészeti Intézet, a Képző- és Iparművészeti Szövetség küldöttei is helyet kaptak – a Belkereskedelmi és a Könnyűipari Minisztérium, valamint a Népművészeti Vállalat képviselői révén, kifejezetten a szervezetek népi iparművészeti termékek kereskedelmi forgalmazásának érdekében működött.

Amikor Varga Marianna a NIT-titkári pozíciót elvállalta, rendkívül elágazó feladatkör felelőssége zúdult rá. A NIT üléseit a HISZÖV elnöke hívta össze, határozatait azonban a NIT titkára, azaz Marianna érvényesítette. Ezek szakmai teljesítésére a HISZÖV néhány tagú Népművészeti Osztálya volt segítségére, ahol a kerámiával, a fafaragással, a hímzéssel, a szövéssel foglalkozó szervezetek szakreferensei dolgoztak. Feladatuk a szervezetekkel való kapcsolattartás volt, amire számos alkalom adódott. Marianna szívesen vállalkozott a helyi szakmai tanácsadással járó kiszállásokra, elsősorban a hímző szervezetekbe vivő utakra. Különösen szívén viselte a turai szövetkezet munkáját (itt egykori szakköröse is dolgoztak), és szerette ezt a legújabb stílusú, de a fehér hímzés motívumait még elszínesedő változatában is finoman őrző és azokban az években még az öltözködésében is megjelenő turai hímzést. E mögött is a mesterének vallott Fél Edit inspirációját vélem felfedezni, aki maga is foglalkozott a turai viselettel. Marianna nem is mint a NIT hivatalnok ment a szövetkezetbe, hanem szakemberként, aki a turai hímzőasszonyokban ugyanúgy kollégákat látott, mint az aszódi múzeum dolgozóiban, akikkel együttműködtek a Galga menti, kiemelten a turai hímzés fennmaradásán, a turai szövetkezet boldogulásán. Ennek a folyamatos kapcsolattartásnak eredményeként készült el Marianna 1977-ben megvédett bölcsészdoktori disszertációja is a *Turai tervező- és hímzőasszonyok a századfordulótól napjainkig* címmel. Szakmai irodalmában nyomon követhető, hogy érdeklődése milyen részletkérdésekre tért ki az 1965-ben induló és 2008-ban megjelent utol-

só turai témájú dolgozataiban. A település a Galga mente népművészetéért végzett kutatómunkáját 2000-ben *Vankóné Dudás Juli-díjjal* és 2005-ben *Tura díszpolgári címmel* köszönte meg.

A NIT a szövetkezetekben művelt népművészeti szakágakban 3–4 évenként országos pályázatot hirdetett a témában kiemelkedő elődök nevével, a hímzőknek Kis Jankó Bori emlékére. Ezeknek a pályázatoknak a lebonyolítása és a nyertes pályamunkák kiállításának rendezése a szakreferensek feladata volt, maga az esemény pedig a szakág nagy ünnepe. Az ezzel járó munkák sok személyes, baráti kapcsolat kialakulásához vezettek. Marianna, alig vette át a NIT titkári teendőit, máris egy nagy hímzéskiállítás munkálatai közepében találta magát: az 1963 óta megrendezett Kis Jankó Bori-pályázatok nívódíjas alkotásait mutatták be Mezőkövesden. Marianna hivatalból a kiállítás egyik rendezője és katalógusának egyik szerkesztője lett. Ez jó alkalom volt számára, hogy a Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet hímzőivel megismerkedjen, hogy majd a szövetkezet 30 éves munkásságáról készült reprezentatív kötet munkálataiban is részt vállaljon. Marianna jóval hivatali szolgálatán túl is aggódott a felbomlott szövetkezetek sokszor nagyon értékes szöttek-, hímzéminta gyűjteményeiért. Így vállalkozott még 77 évesen is a feloszlott mezőkövesdi szövetkezet mintagyűjteményének feldolgozására, múzeumba mentésére, és arra, hogy 80 évesen, egy konferencián még egyszer megfogalmazza véleményét a matyó hímzésről mint népművészeti és népi iparművészeti tárgyról.

Hasonlóan szoros együttműködést alakított ki a Hódmezővásárhelyi Népművészeti és Háziipari Szövetkezetben dolgozókkal is. Talán Fél Edit hatására vette fel még 1968-ban az alföldi szőrhímzéseket is a szakköröknek ajánlott hímzéstípusok közé. Akkor kiadott mintagyűjteménye több utánnomást ért meg a hódmezővásárhelyi szövetkezet munkásságát megőrkítő, 1981-ben megjelent könyvének előhírnökeként. Legutolsó tanulmányában még visszatért a témára, keresve a népművészet továbbélésének lehetőségeit a hódmezővásárhelyi *szőrös párnák* példáján.

Marianna – akárcsak a szakkörösöknél – a szövetkezetiek mesterségbeli és néprajzi, szakmai képzését tartotta a legfontosabbnak. Amíg a Könnyűipari Minisztérium 1980-ban nem olvadt be az Ipari Minisztériumba, a valamilyen tényleges mesterséget űzők, bőr-, fa- vagy textilszakmában dolgozók képzésére volt is lehetőség, pl. a szövők takácsvizsgát tehettek. A néprajzi képzéshez pedig Marianna újra etnográfus kollégáinál talált segítséget. Ortutay Gyulát 1967-ben a TIT elnökévé választották. Balassa Iván vezetésével ekkor alakult meg a TIT Néprajzi Választmánya is, amelynek Varga Marianna is alapító tagja volt. Balassa Iván, aki – sejthette, hogy a népművészet-népi iparművészet fogalmak tisztázása, értelmezése hosszú időre kedvelt témája lesz a néprajznak – 1974-ben, a Kossuth Klubban helyet adott a szövetkezetek népművészeti vezetői számára indított rendszeres továbbképzésnek. A zömmel etnográfus előadók a néprajz alapfogalmaival, de elsősorban a népi díszítőmű-

vészet egyes ágaival és tájankénti változataival ismertették meg a tanfolyamok résztvevőit. A továbbképzés 1982-ben zárult, az előadásokat *Népművészeti Akadémia* címmel Varga Marianna szerkesztette kötetekbe. Az ő gondozásában jelentek meg a NIT fennállásának 20. évfordulójára, 1973-ban és *A magyar népi iparművészet negyedik százada (1953–1978)* címmel, 1978-ban, a Néprajzi Múzeumban rendezett nagy kiállítások katalógusai is.

1978-ban már esedékessé vált, hogy a népi iparművészet időszerű kérdéseit egy országos szakmai konferencia keretén belül is megtárgyalják, mert élesedtek, nem csak az etnográfusok, hanem az iparművészek körében is zajló szakmai viták. A konferenciát, referátumainak kiadásával, Marianna örököltette meg. (Egyébként is az ő segítségével szorult, hozzá fordult, aki a témával foglalkozni akart: még Domanovszky György is, amikor a magyar népi iparművészetéről írt impozáns kötetét a Képzőművészeti Kiadónak előkészítette, vagy Balassa Iván az Ortutay Gyulával közösen írt néprajzi kötetük népművészettel kapcsolatos témájában és Nagy László is, a dekoratív népművészetet bemutató kötetével kapcsolatban.)

Azt hiszem ez az év, 1978 volt, amikor még a legtöbb népi iparművészeti szövetkezet működött, és ez volt a csúcspontja a NIT és Marianna NIT-beli munkásságának is. Így emlékeznek vissza az egykori szövetkezeti tagok is. Marianna 1979-ben hívott a NIT Népművészeti Osztályába, ahol néhány évig a szövő szövetkezetek szakreferense voltam, így személyes tapasztalataimat közvetíthetem az osztály, illetve Marianna teendőiről. A szövetkezetekkel való kapcsolattartás az egyes szakági zsűrizések alkalmával volt a legintenzívebb, amelyek beosztása Marianna, lebonyolítása már a szakreferensek feladata volt. A zsűrizéseken a szövetkezetek egyenként bemutatták sorozatgyártásra szánt termékeiket. A kereskedelmi forgalmazásra alkalmasak zsűriszámot kaptak: a kiemelkedő darabok A, a többi B, az éppen átcsúsztottak C jelzéssel. Ez utóbbiak voltak az akkortájt „repülőtéren népművészet”-nek csúfolt (a mai forgalomban finoman „szóró ajándék”-nak nevezett), szuvenirnek szánt darabok, amelyek a legtöbb hasznot hozták a megrendelő Népművészeti Vállalatnak. Emlékezetesek számomra Marianna és a vállalat képviselőjének sorozatos vitái, aki például egy alkalommal, egy hímezett alátét elutasítása miatt így tiltakozott, hogy „*Akkor mit tesznek a frizsiderre?*”

Néprajzi szempontok kevésbé számítottak az exportot bonyolító, a Közös Piacra szállító Artex, Hungarocoop és Hungexpo számára összehívott zsűrizések alkalmával. A Marianna által aláírt szertifikátnak csak azt kellett megerősítenie, hogy a termék valóban kézimunka. Egy alkalommal, ha jól emlékszem, az Artex olasz képviselői jelentkeztek be Mariannánál azzal, hogy kétkelnek a tanúsítványok hitelében, és a termelés helyszínén akarnak meggyőződni arról, hogy egyes hímezések valóban kézimunkák. Mariannával már elképzeltük, hogy a kalocsai madeirás és richelieu-s terítők hogy tűnnek el a Közös Piacról, de az „ellenőrök” Recskről jöttek vissza elképedve: saját szemükkel látták, ahogy a szövetkezeti asszonyok az ároksparton ülve, kedélyesen

beszélgetve, ölükben hatalmas fehér abroszok felett, mint a gépek varrták a kalodás, vagdalásos kézimunkákat. Ezek motívumainak távoli előképe, alapja az itáliai reneszánsz ornamentika volt, ezekről akarták bebizonyítani, hogy géppel készültek, ezekre voltak féltékenyek az olaszok. De nem csak kereskedelmi vonalon, a Világ Háziipari Szövetkezeteinek Tanácsa, az UNESCO háziipari szekciója keretében zajló konferenciák révén is kiépültek Marianna nemzetközi kapcsolatai.

Ezekben az években Mariannának a Népművelési Intézet és a NIT közötti összhang fenntartása volt a legfontosabb feladata, szerepe. A szövetkezetekben a magas fokon kiképzett *tervezők* mellett többségében ügyes kezű, az árucikket sokszorosító *kivitelezők* dolgoztak nagyon alacsony bérezésért. A tervezők, megfelelő minősítéssel *népi iparművész* címet kaphattak, de zsűrizett *termékeik* után a HISZÖV által kivívott adókedvezmény a szövetkezetet illette meg. A tervezők csak az országos pályázatokon díjazott darabjaikért kaphattak pénzjutalmat. Ezeken a pályázatokon a Népművelési Intézet amatőr művészeti szakköreinek ugyancsak magas fokon képzett *alkotói* – többnyire még Marianna egykori „tanítványai” – ugyancsak részt vehettek. Idővel, a NIT-nek a szövetkezetek számára kidolgozott feltételeivel ők is elnyerhették a *népi iparművész* címet, és zsűrizett *alkotásaik* után az adókedvezmény személy szerint őket illette meg. A szövetkezetek sorozattermékeihez képest a szakkörösök pályázati megmérettetésre készült darabjai kétségkívül nívósabbak voltak, de nem voltak nívósabbak a szövetkezeti tervezők ugyancsak a pályázatra készült darabjainál, amelyekkel a mai népi iparművészeti kiállítások sikereit aratják. Az ez idő tájt a két intézményhez tartozók érdekei között, illetve inkább az őket képviselők gerjesztette feszültségben, Marianna volt a nem irigylendő ütközőpont, aki a szakkörösöket és szövetkezeteket egyaránt sajátjának tekintette.

Külön részleg foglalkozott a zsűrizésre behozott és elfogadott tárgyak dokumentálásával és a NIT gyűjteményével, amelyet hatalmas adattár, dia- és fotótár egészített ki. A valamennyi szakág tárgyaiból álló gyűjteményt kezdetektől az országos pályázatok díjnyertes és kivételes esetekben a zsűrizések legrangosabb darabjainak megvételeivel gyarapították, és Marianna elvárásainak megfelelően, múzeumi szabályok szerint katalogizálták. Az egyre szaporodó gyűjtemény a NIT székhelyén és raktárain kívül a NIT tájházaiban talált helyet. Miután 1980-ban a HISZÖV egyik háttérintézménye, a Könnyűipari Minisztérium, majd 1982-ben a HISZÖV is megszűnt, az OKISZ a NIT-et átadta az immár még újabb nevű Magyar Művelődési Intézetnek, annak egyik osztálya lett. A terhektől való szabadulás az amúgy is elegendő raktár és bemutatási lehetőség hiányával küzdő gyűjtemény felosztásával kezdődött. Mariannának még asszisztálnia kellett a múzeumi védettségű gyűjtemény nagy hányadának Kecskemétre költöztetésében, ahol ma is a Népi Iparművészeti Gyűjtemény néven működő múzeum alapjául szolgál. Még hozzászólt a gyűjtemény tárgyaiból 1981-ben *A Népi Iparművészet ma* című, a Néprajzi Múze-

umban rendezett kiállítás szempontjaihoz. A HISZÖV működésének időszakát összefoglaló, lezáró, 1983-ban a Néprajzi Múzeumban megnyílt, *A magyar népi iparművészet 30 éve* című nagy kiállításnak azonban már csak a látogatója volt. Örült neki, hogy ezen a hatalmas kiállításon a szövetszervezetiek és az ő egykori szakköröseinek legszebb munkái egyaránt szerepeltek.

Képletesnek is mondható, hogy a HISZÖV megszűntével Marianna hivatali alkalmazása is megszűnt, 1982-ben nyugdíjba vonult. Munkája elismeréseképpen ekkor kapta meg a *Magyar Népköztársaság Munka Érdemrend* ezüst fokozatát. A Magyar Művelődési Intézet azonban a NIT üléseire továbbra is, egészen 2004-ig meghívta. Ekkor vehette át második állami kitüntetését, az *Életfa-díjat*, amit azok kapnak, akik „*tevékenységükkel hozzájárultak a népművészet közvagyonként való kezeléséhez, megőrzéséhez, nemzedékek közötti átörökítéséhez*”.

Marianna az utolsó, mondhatni egyre kilátástalanabb évek szorongásából kilépve, szinte megkönnyebbülten mondta akkor, hogy milyen jó lesz, több időt tölthet családjával, lányával és fiával. Nem tudom, hogy ez mennyire sikerült neki, hiszen a Népművészeti Vállalat azonnal tanácsadói munkakörben akarta alkalmazni, és a néprajz is nyomban lecsapott rá mint felszabadult népviselet-kutatóra. Tanúja voltam, amikor Bakó Ferenc kérlelte, hogy az 1967-ben indult, immár végéhez közeledő palóckutatásban vállalja el a népviselet-fejezet megírását. Kiderült, hogy aki eredendően magáénak tartotta a témát, a kutatást még el sem kezdte. Így a 80-as évek végén megjelent palóc monográfiában Mariannáé lett a népviselet-fejezet.

A népviselet témája egyébként végigkísérte munkásságát. Hivatali teendői mellett is talált rá időt, hogy Fél Edittel Orosháza, Knotik Mártával Tápé városiasodó ruházódását kutassa. Szerzőtársai öröme, ő – mint képzett női szabó – a szabásvonalak rögzítésére is képes volt. A magyar népviseletekről 1979-ben és 1982-ben két könyve is szabásmintákkal jelent meg a Nemzetközi Hungarológiai Központ által szervezett Anyanyelvi Konferenciák Védnöksége alatt. Ő írta meg, 1993-ban, a magyar népviseletekről szóló tankönyvet is, sőt, 1992 és 2006 között a néprajz-népművészet-népviselet témában az Iparművészeti Főiskola Textil Tanszékének óraadó tanára volt.

A 90-es évek elejétől, még ekkor is követve személyes sorsukat, aggódott a lehetetlenné tett szövetszervezetek dolgozóira, akik – ha szövetszervezetük időben nem talált külföldi cégeknél bedolgozó munkát, vagy nem állt át a kézimunkáról a gépi előállításra – kenyér nélkül maradtak. Szívesen elvállalta egy-egy szakköri vagy egykori szövetszervezeti jó barát kiállításának megnyitását, katalógusának bevezetését, de további tanulmányai, konferenciákon elhangzott előadásai már főként a néprajzi tudományterület kötetekben jelentek meg. A Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya is ebben, a néprajztudós minőségében köszöntötte 1996-ban a 70 éves Varga Mariannát.

A 2000-es évek elején említette: eljött az ideje, hogy saját nagyapjának, a nagy hírű újpesti rabbinak, Venetianer Lajosnak állítson emléket. Bár a család

tulajdonában jelentős mennyiségű irat maradt a nagyapától, évekig tartó kutató, elemző munka árán, végül is német nyelven megjelent Marianna kötete. Mint aki leróta tartozását, „jelentette”, hogy a kötetet átadta az Országos Széchényi Könyvtárnak.

Ez volt a jellemző Mariannára: a hivatalból kapott vagy a saját maga állította feladatok lelkiismeretes teljesítése. Életútja eltért a szokványos, a néprajzos munkatársak kutatóhelyeken vagy múzeumokban lezajlott életútjától, amit Marianna olykor szomorúan fel is emlegetett. De ki tudja, ha megmérettetünk, melyik életút találtatik hasznosabbnak, értékesebbnek? A Néprajzi Múzeum gyászjelentésének szép búcsúszavait idézem: „*A kézműves alkotók széles köre, népi iparművészek generációi tanulhattak Varga Marianna szeretetteljes és támogató útmutatásaiból a személyes találkozások során, a különböző szakmai programokon. Kedves személye fájóan hiányozni fog mindazoknak, akik ismerték, tisztelték és szerették.*”

Varga Marianna irodalmi munkássága

- 1953 Eredeti viseletek, színpadi viseletek. In: Sz. Szentpál Mária (szerk.): *Pusztafalutól Karcsáig. Abaujmegyei táncok és dalok*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 67–86.
- 1954 A táncalkalmak viselete Berzencén 1900–1920 között. In: Morvay Péter és Pesovár Ernő (szerk.): *Somogyi táncok*. Művelt Nép, Budapest, 284–293., ill.
- 1955 *Adalékok a „kukoricandrág” elnevezéséhez. A lovasberényi képfestő női viselet*. Székesfehérvári Szemle, István Király Múzeum közleményei
- 1955 *Tabajdi „vattás szoknya”*. Székesfehérvári Szemle, István Király Múzeum közleményei
- 1956 Sióagárdi „kenyett” kötény. *Néprajzi Közlemények* I. 168–169.
- 1956 Sióagárdi „rödbe szedett” szoknya. *Néprajzi Közlemények* I. 169–170.
- 1961 *Gyermektáncok II. Néptáncgyakorlatok, játékfűzések, néptáncok, történelmi társastáncok az úttörő- és az általános iskolai táncszakkörök részére*. (Szerk.: Varga Marianna másokkal) Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest
- 1962 *A magyar népviseletekről: díszítőművészeti szakkörvezetők tanfolyamának jegyzete*. Népművelési Intézet, Budapest
- 1963 *Gyermektáncok III. Néptáncgyakorlatok, néptáncok, baráti népek táncai, történelmi társastáncok az úttörő- és az általános iskolai táncszakkörök részére*. Mellékletek. (Szerk.: Varga Marianna) Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest
- 1965 Fél Edit–Varga Marianna: Népviselet. In: Nagy Gyula (szerk.): *Oroszáza története és néprajza*. Oroszáza Város Tanács Végrehajtó Bizottsága, Oroszáza, 428–460.

- 1965 *Turai hímzések. Mintagyűjtemény. Szöveg, hímzés, faragás, fazekasság.* Népművelési Intézet–Aszódi Múzeum, Budapest, 94 old.
- 1965 *Turai hímzések. Mintagyűjtemény. Szöveg, hímzés, faragás, fazekasság.* Népművelési Intézet, Budapest, 150 old., ill.
- 1965 *Lakásunk dísz tárgyai.* (Összeáll.: Varga Marianna) Magyar Diafilmgyártó Vállalat, Budapest
- 1966 *Évezredek divatjából.* (Összeáll.: Varga Marianna) Magyar Diafilmgyártó Vállalat, Budapest
- 1966 Dr. Fél Edit: *Hímzéminták Baranyából és Bács megyéből. Mintagyűjtemény. Szöveg, hímzés, faragás, fazekasság.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1967 Dajaszászné Dietz Vilma: *Mintagyűjtemény. Szöveg, hímzés, faragás, fazekasság. Palóc keresztzemes hímzések.* (Szövegét írta: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 65 old., fekete-fehér és színes mintákkal
- é. n. [1968] *Tolna megyei szöttesek: módszertani útmutató szöveg szakkörvezetők részére. Mintagyűjtemény. Szöveg, hímzés, faragás, fazekasság.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1968 *Alföldi szőrhímzések: Népművészeti szakköri anyag. Mintagyűjtemény. Szöveg, hímzés, faragás, fazekasság.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 64 old., fekete-fehér ábrákkal
- 1968 *Népművészeti szakkörvezetők útmutatója I.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1968 Népművészeti szakkörök szerepe a népművelésben. In: *Népművészeti szakkörvezetők útmutatója I.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 3–5.
- 1968 Népművészeti szakkörvezetők vizsgálóanyaga működési engedély megszerzéséhez. (Hímzés). In: *Népművészeti szakkörvezetők útmutatója I.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 32–33.
- 1968 Népi hímzéssel foglalkozó szakkörök. In: *Népművészeti szakkörvezetők útmutatója I.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 33–34.
- 1968 Mesteremberek Székesfehérvárott a XVIII. században. *Alba Regia* 8–9. 263–267.
- 1969 *Népi hímzések és szöttesek alkalmazása.* (Összeáll.: Varga Marianna) Magyar Diafilmgyártó Vállalat, Budapest
- 1971 T. Knotik Márta–Varga Marianna: Ruházkodás, viselet. In: Juhász Antal–Ilia Mihály (szerk.): *Tápé története és néprajza.* Tápé Község Tanácsa, Tápé, 527–572.
- 1971 Cser Ferencné: *Népi hímzéseink az öltözködésben.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1972 *Kis Jankó Bori pályázatok nívódíjas alkotásai 1963–1971 / Kiállítási katalógus.* (Szerk.: Varga Marianna, Nagy Jánosné, Remenyik Jenő), Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács V. B.–Háziipari és Népi Ipar-

- művészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége–Népi Iparművészeti Tanács–Népművelődési Intézet, Mezőkövesd
- 1972 *Hímzés mintalapok. Népi hímzések a lakásban: falvédők, futók, négyszögletes és kerek terítők, étkezési terítők és szettek. Mintagyűjtemény. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1972 *Népi hímzés a gyermek szakkörökben.* (Schudich Ilonával) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 151 old.
- 1972 Közművelődési hétfők Békéscsabán. *Népművészet – Háziipar* XIII. 8. 6–7.
- 1973 *Népi iparművészet 1953–1973: Budapest, 1973 július–augusztus.* (Katalógus, összeáll.: Varga Marianna, előszó: Domanovszky György) Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
- 1973 Népi iparművészet 1953–1973. [Kiállítás] *Magyar Nemzeti Galéria 1973. július–augusztus.* (Katalógus, összeáll.: Varga Marianna) Magyar Nemzeti Galéria–Népi Iparművészeti Tanács–Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége, Budapest
- 1974/1968 *Alföldi szőrhímzések. Mintagyűjtemény. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest – utánnyomás
- 1975 *Tolna megyei szőttesek: módszertani útmutató szöveő szakkörvezetők részére. Mintagyűjtemény. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1976 Garam menti népviselet. *Népművészet – Háziipar* XVI. 1975. 3. 8–9.
- 1976 *Alföldi szőrhímzések. Mintagyűjtemény. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 62 old.
- 1976 *Népművészeti Akadémia I. Néprajzi előadások.* (Szerk.: Varga Marianna) A Népi Iparművészeti Tanács és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmánya központi kiadványa, Budapest
- 1976 Magyar népi szőttesek és hímzések. In: *Népművészeti akadémia I. Előadások.* A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Népi Iparművészeti Tanács központi kiadványa I. Budapest, 98–122.
- 1976 Turai tervező „író és drukkoló” asszonyok. Átmenet a népművészetből a népi iparművészetbe. In: Andrásfalvy Bertalan és Sipos Zsuzsanna (szerk.): *A népművészet tegnap és ma.* Magyar Néprajzi Társaság–Népművelési Intézet, Budapest, 30–38.
- 1977 *Hímzés mintalapok: népi hímzés a lakásban. Mintalapok. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1977 *Népművészeti Akadémia II. Néprajzi előadások.* (Szerk.: Varga Marianna) A Népi Iparművészeti Tanács és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmány központi kiadványa, Budapest

- 1977 Nógrád megyei palóc textilek. In: *Népművészeti akadémia II. Néprajzi előadások*. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Népi Iparművészeti Tanács központi kiadványa, Budapest, 193–215.
- 1977 Ajánlott irodalom a palóc textilek és a népi iparművészet tanulmányozásához. In: *Népművészeti akadémia II. Néprajzi előadások*. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Népi Iparművészeti Tanács központi kiadványa I. Budapest, 253–263.
- 1977 *Turai tervező és hímzőasszonyok a századfordulótól napjainkig*. Bölcsészdoktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest (Kézirat)
- 1977 *Dekorative Volkskunst in Ungarn – Dekorativ népművészet Magyarországon* (Szerk.: Nagy László–Varga Marianna) Rat für Volkskunstgewerbe, Budapest, 20 old.
- 1977 Lengyel Györgyi: *Halasi csipke*. (Szerk.: Varga Marianna) Magyar Diafilmgyártó Vállalat, Budapest
- 1977 *Hímzések Baranyából és Bács megyéből. Mintagyűjtemény. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság*. (Szerk.: Varga Marianna). Népművelési és Propaganda Iroda, Budapest
- 1978 Tanácskozások Krakkóban a népművészetről és a háziiparról. *Ethnographia* LXXXIX. 635.
- 1978 *Magyar népi iparművészet*. (Összeáll.: Varga Marianna és Lengyel Györgyi) Magyar Diafilmgyártó Vállalat, Budapest
- 1978 In memoriám Ortutay Gyula. *Népművészet – Háziipar* XIX. 3. 9.
- 1978 Tanácskozás Krakkóban. A Világ Háziipari Szövetkezeteinek Tanácsa, UNESCO háziipari szekciója. *Népművészet – Háziipar* XIX. 1. 14.
- 1978 *Magyar babák népviseletben* (Összeáll.: Varga Marianna) Magyar Diafilmgyártó Vállalat. Budapest
- 1978 *A magyar népi iparművészet negyedszázada. Kiállítás a Népi Iparművészeti Tanács–Néprajzi Múzeum gondozásában*. (Szerk.: Varga Marianna) Népi Iparművészeti Tanács–Néprajzi Múzeum–Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1979 *Népművészeti Akadémia III. Néprajzi előadások*. (Szerk.: Varga Marianna) Népi Iparművészeti Tanács–Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmány központi kiadványa, Budapest
- 1979 (Tompá Bélánéval) *Palóc hímzések. Minerva kézimunkaalbumok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 28 tábla
- 1979 *Magyar népviseletek*. Néprajz mindenkinek. Anyanyelvi Konferencia Védnöksége, Budapest, 111 old., 56 t. (Kézirat)
- 1979 Tanácskozások a népi iparművészetről. Budapest, 1978. június 14–15. és 19–23. *Ethnographia* XC. 262–263.
- 1979 Dajaszásznéné Dietz Vilma: *Palóc keresztszemes hímzések. Mintagyűjtemény. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság*. (Az előszót írta.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 65 old.

- 1979 *Hímzés mintalapok: népi hímzések a lakásban. Mintalapok. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1979 Palóc szöttek egykor és ma. *Szécsényi Honismereti Híradó* 1979/1. II. évf. 1. sz. 6–8.
- 1980 *Népi iparművészetünk időszerű kérdései I. A Népi Iparművészeti Tanács és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmányának országos konferenciáján, a Kossuth Klubban, 1978. június 14–15-én elhangzott előadások. Korreferátum.* (Szerk.: Varga Marianna–M. Szabó Mária Rózsa) Népi Iparművészeti Tanács, Budapest
- 1980 A népi iparművészek szakmai képzésének formái. In: *Népi iparművészetünk időszerű kérdései I.* Népi Iparművészeti Tanács, Budapest, 115–124.
- 1980/1972 *Hímzés mintalapok: Népi hímzések a lakásban. Mintalapok. Szövés, hímzés, faragás, fazekasság.* (Szerk.: Varga Marianna) Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
- 1981 Újraalkotás a magyarországi németiség népi díszítőművészetében. In: Krupa András–Eperjessy Ernő (szerk.): *A II. békéscsabai Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai. 1980. szeptember 30–október 2.* Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya, Budapest, 706–709.
- 1981 *Turai hímzések motívumvilága.* Múzeumi Füzetek 18. Petőfi Múzeum, Aszód
- 1981 *Turai hímzések motívumvilága.* Folklór Archívum 13. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 496 szöveg közötti rajzzal és XLVII. táblával
- 1981 *Hódmezővásárhelyi hímzések.* Hódmezővásárhelyi Népművészeti és Házipari Szövetkezet, Hódmezővásárhely, 54 old., fekete-fehér fotókkal, 4 db melléklettel
- 1981 *Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet 1951–1981.* (Összeállította: Varga Marianna–Kertész Istvánné) Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet, Budapest, 100 old., ill. színes és fekete-fehér fotók
- 1982 *Magyar népviseletek régen és ma.* Néprajz mindenkinek 1. Az Anyanyelvi Konferencia Védnöksége és a Hazafias Népfront kiadványa, Tankönyvkiadó, Budapest, 184 old., szabásrajzok
- 1982 *Népművészeti Akadémia IV. Néprajzi előadások* (Szerk.: Varga Marianna–M. Szabó Mária Rózsa) Népi Iparművészeti Tanács–Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmány központi kiadványa. Budapest
- 1983 Lakodalom Jenő községben. 1955. április 16. *Fejér Megyei Szemle* 2. 49–79.
- 1983 *Mai magyar népi iparművészet.* (Előszó Domanovszky György; képanyag, életrajzok és az ajánlott irodalom összeáll.: Varga Marianna)

- Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 269 old., színes és fekete-fehér képekkel
- 1983 IV. Országos szakszervezeti amatőr népi iparművészeti kiállítás. *Színkép*, a *Népművelés* melléklete, május, 13–15.
- 1984 *Régi turai hímzések. Hímzéssel díszített textilek*. Múzsák, Budapest, 104 old., 14 t., ill.
- 1985 *Mai turai hímzések. Turai tervező- és hímző asszonyok a századfordulótól napjainkig*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 98 old., ill. részben színes
- 1985 *Régi turai hímzések. Tóth G. Mihályné Zsiga Ilona, a népművészet mestere munkásságából*. Múzsák, Budapest, 178 old., ill. részben színes
- 1990 Palóc népviseletek és textilek. In: Bakó Ferenc (szerk.): *Palócok III. Termelés és a javak felhasználása*. Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Eger, 497–676.
- 1990 *Régi szőttek Tolna megyében. Kiállításkatalógus*. (A bevezető tanulmányt írta: Varga Marianna) Babits Mihály Művelődési Központ, Szekszárd
- 1993 *Németh Pálné: Telt kalász... emlékezés Perity Mihályné Kukucska Mária szövőasszonyra*. (A bevezetőt írta: Varga Marianna) Babits Mihály Művelődési Ház, Szekszárd, 36 old.
- 1993 *A magyar népviseletekről*. (Szerk.: Petrás Anna) Budapesti Művelődési Központ, Budapest, 98 old., ill.
- 1995 *A magyar népviseletekről*. (Tankönyv) Budapesti Művelődési Központ, Budapest, 98 old., ill.
- 1996 Szabóné T. Nagy Zsófia–Varga Marianna: Békés-Csongrád megyei szücszövés régen és ma. In: Nagy Vera–Szent Tibor (szerk.): *Hódmezővásárhely néprajza*. Juhász Gyula Művelődési Központ, Szeged, 107 old., ill. részben színes
- 1998 Személyiségek nyomában: Találkozásaim a Galga-vidék népművészeivel. In: Asztalos Tamás (szerk.): *Egy múzeum szolgálatában. Tanulmányok Asztalos István tiszteletére. Negyven éves az aszódi Petőfi Múzeum*. Múzeumi Füzetek 48. Osváth Gedeon Múzeumi Alapítvány, Aszód, 335–353.
- 2000 Tura élő népművészete. Seres Tünde interjúja Varga Mariannal. *Turai Hírlap* 2000. szeptemberi szám 14–17. http://www.tura.hu/pdf/hirlap/2000/TH2000_szeptember.pdf
- 2000 Vászónruhák tisztítása az Ipoly mentén. In: Viga Gyula (szerk.): *Szöttek textíliák mindennapi életünkben. A Hevesen 1999. augusztus 13–15-én tartott IV. szöttek konferencia előadásai*. Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet, Heves, 93–101.
- 2001 Hímzések-csipkék régen és ma. In: Kapitány Orsolya–Imrő Judit (szerk.): *Somogy megye népművészete*. Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár, 249–288.

- 2003 *Emlékezés Venetianer Lajosra. Erinnerung an Ludwig Venetianer. Venetianer Lajos (1867–1922)*. Discursus et scriptum. Thema Religion. Duisburg, Metzler, 151 old., bibl.
- 2003 *Mezőkövesdi matyó hímzés 1.* (Szerk.: Viszóczky Ilona) Matyó Népművészeti Egyesület, Mezőkövesd, 101 old., ill.
- 2003 *Mezőkövesdi matyó hímzés 2. Mintarajzok.* Matyó Népművészeti Egyesület, Mezőkövesd, 11 mintarajz
- 2006 A boldogi és turai hímzések azonossága és különbsége a XX. század fordulóján. *Agria* 42. 123–138
- 2006 A matyó hímzés mint népművészeti és népi iparművészeti tárgy. In: Viszóczky Ilona (szerk.): *Eredmények és feladatok a matyóság néprajzi kutatásában.* (Miskolc–Mezőkövesd, 2006). Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeum Igazgatósága, Miskolc, 195–210.
- 2006 A hagyományos magyar népi szőttesek alkalmazása öltözetünkben és egyéb textíliákon a századfordulótól napjainkig. In: Füzes Endre (szerk.): *Tradíció – divat. A Hevesen 2005. augusztus 26–28-án tartott V. Nemzetközi Szőtteskonferencia előadásai.* Hagyományos Értékek Megőrzéséért Alapítvány, Heves, 55–64.
- 2008 Régi turai hímzések nyomában a személyiségek jegyében. *Néprajzi Hírek* 37. 3–4. 34–43.
- 2010 Egyedi népviseletes babák. (Viszóczky Ilonával) *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 49. 539–550.
- 2010 A népművészet továbbélésének lehetőségei a hódmezővásárhelyi „szőrös párnák” példáján. In: Flórián Mária (szerk.): *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében.* MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 411–424.
- 2016/2003 Mezőkövesdi matyó hímzés. Átdolgozott multimédia kiadvány. Szerk.: Berecz Lászlóné, munkatársai: Viszóczky Ilona, Zeleiné Pap Bernadett. Matyó Népművészeti Egyesület–Konkam Stúdió, Mezőkövesd

FLÓRIÁN MÁRIA

Elhunyt Borbély Jolán
(Hajdúszoboszló, 1928. május 21.–Budapest, 2018. március 21.)

Borbély Jolán
(Fotó: Henics Tamás)

Hajdúszoboszlón született és mivel korán elveszítette édesapját, ikertestvérével és édesanyjával nagyszüleihez költözött, ahol nagy szeretetben nevelkedett. Itt töltött gyermekkorát a hagyományos falusi kultúra minden ágával találkozott, kivette részét a mezőgazdasági munkákból. Az elemi osztályok elvégzése után Debrecenben a Református Dóczi Leánygimnáziumban érettségizett, ahol Fehér Klára, Fehér Gábor író húga volt a magyartanáruk, így megismerkedett a népi írók munkásságával. Rövid ideig Debrecenben, a Déri Múzeumban Lükő Gábor táj- és népkutató részlegében dolgozott, valamint táncot is tanított Hajdúszoboszlón.

Budapestre költözése után azonnal bekerült Molnár István Csokonai Együttesébe, ahol végérvényesen eldöntötte, tánc kutatással szeretne foglalkozni. Itt ismerkedett meg a tánc házmozgalom szellemi és tudományos háttérét is megteremtő Martin Györggyel, emellett egyetemista éve alatt a Hernád utcai ipari iskola növendékeinek tanított néptáncot. 1947–1956 között az ELTE BTK magyar–német, majd magyar–muzeológia–néprajz szakos hallgatója volt. Diplomamunkáját *Lakócsa táncai és táncélete* címmel írta meg.

Már az egyetem utolsó éve alatt néptánc kutatóként felvették (Gábor Anna távozása után) a Széll Jenő igazgatása alatt álló Népművészeti (majd Népművelési) Intézetbe, ahol Muharay Elemér irányítása mellett kezdte meg szakmai munkáját 1955-ben, a Néprajzi Osztályon. (Az intézetben működött a Poór Anna által vezetett Néptáncosztály is, de a Néprajzi Osztály munkatársai közül is többen foglalkoztak néptánc kutatással.) A szövegfolklor-, mese- és gyermekjáték-kutatók mellett Pesovár Ernőnek Muharay Elemér osztályán az volt a feladata, hogy a meglévő táncsoportokat segítendő, tánc kutatást szervezzen. Mire Borbély Jolán az intézetbe került, ott dolgozott már Kerényi

György, Lányi Ágoston, Lugossy Emma, Sárosi Bálint, Olsvai Imre és külsős munkatársként id. Csoóri Sándor is. Lugossy Emma és Morvay Péter jelölték ki Borbély Jolán számára a Dráva menti horvát falvak néptánckultúráját mint kutatási területet. Ezen kutatásból született egyetemi szakdolgozata is. Élete későbbi éveiben is megtartotta baráti kapcsolatát korábbi adatközlőivel, a legjobb kapcsolat talán Matyák Györgyhöz fűzte, akinek kelengyeladóját életre szóló emlékként őrizte otthonában. Ezt követően az intézet somogyi, illetve szatmári néptáncgyűjtéseiben vett részt. Az 1956-os forradalom után – a megtorlás következményeként – Széll Jenő börtönbe került és megszüntették a Néprajzi Osztályt. Az intézet felszámolásakor már rövid ideje Martin György is ebben a csoportban dolgozott. Az osztály tiszavirág életű fennállása alatt a munkatársak tízezer méternyi filmanyagot gyűjtöttek össze. Martin György és a filmanyag sikeresen megmenekült, ugyanis átkerülhetett Pór Anna osztályára, amelyet az osztályvezető franciaországi ellenálló múltja miatt nem számoltak fel. Az osztály más tagjai nem maradhattak az intézményben. Pesovár Ernő a Néprajzi Múzeumba került, Pesovár Ferenc pedig a székesfehérvári Szent István Király Múzeum munkatársa lett.

Az intézmény átalakítása után, 1958-tól Borbély Jolán 14 évig pedagógusként dolgozott az Arany János Gimnáziumban. E kényszerpálya ideje alatt is aktív részese maradt a néprajzi életnek, hiszen ezen időszakban házasodott össze Martin Györggyel (1963-ban), akinek nem csupán felesége, hanem munkatársa is volt. Lehetőség szerint továbbra is részt vett az ekkorra már az egész ország területére, sőt, a határon túlra, Erdélyre és a Felvidékre is kiterjedő gyűjtésben; tánc-, és népzene kutatásban. Lakásukon szívesen látták vendégül az Erdélyből és máshonnan érkező korábbi adatközlőket. Fogadták szeretettel, s látták el tanácsokkal a néptánc, népzene iránt érdeklődő ifjabb nemzedékek képviselőinek sokaságát. Martin György külföldről, Európa különböző szegleteiből ideérkező kutató kollégait, barátait is közösen látták vendégül. A német Kurt Petermann, a lengyel Grażyna Dąbrowska és a norvég Egil Bakka egyaránt több alkalommal élvezhette vendégszeretetüket.

A néptáncgyűjtés ekkorra már a teljes országban zajlott, az elsők között Somogy megyében, valamint a Pest megyei Bagon. A határon túli gyűjtés igen nehézkesen indult el. Martin György, Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc 1956-ban egy IBUSZ-út keretében járt Kolozsváron, ám a csoporttól megszökve, magukat igen nagy veszélynek kitéve, Magyarvistan megismerkedtek Mátyás István „Mundruc”-cal, akinek repertoárját Molnár István kötetéből ismerték. Az adatközlővel kitűnő barátságot kötöttek, majd az 1956-tól, de főként az 1960-as évektől elinduló határon túli gyűjtőutak hozadéka volt a Kallós Zoltánnal kötött szakmai és élethosszig tartó baráti kapcsolat. Borbély Jolán egyetlen válaszüti tábor sem mulasztott el, ahogy Kallós is budapesti látogatásaikor Borbély Jolánék vendégszeretetét élvezte. Mind a folklór, mind a tárgyi néprajz gyűjtését jelentősen megkönnyítette, hogy Kallós Zoltán kiterjedt rokoni kapcsolattal rendelkezett a Mezőségekben. Borbély Jolán számára

az itt szerzett tapasztalat és a vele közösen gyűjtött textíliák jelentették azt a forrást, amelyek a hazai hímzőkultúra és a szakköri mozgalom megújulását eredményezték.

Borbély Jolán és családja valóságos stábot alkotott a gyűjtések alkalmával: férje, Martin György filmezett a 16 mm-es filmfelvételgéppel, fia, Éri Péter kezelte a Grundig magnetofont és Borbély Jolán írta a jegyzőkönyvet. Martin György munkahelye a gyűjtéseket csupán nyersfilmmel támogatta, ezért a Magyarországra érkező adatközlőket gyakran saját maguk szállásolták el.

*Borbély Jolán (balról jobbra a második), Kallós Zoltán, Pachert András
és Iglói Éva egy bagi asszonnyal Bagon, 1987-ben
(Halmos Béla-hagyaték, Hagyományok Háza)*

1972-től Bánszky Pál és Karsai Zsigmond javaslatára Borbély Jolán ismét a Népművelési Intézetben kapott munkát, az intézmény főmunkatársa lett. Igaz, a néptánc kutatás mindig is szívügye volt és jó kapcsolata volt az intézetben néptánc kutatóként dolgozó Vásárhelyi Lászlóval és Keszler Máriával, mégis a tárgyi népművészet ügyét kapta feladatául Varga Marianna utódjaként. Varga Mariannát (aki a Háziipari Szövetkezetek Országos Szövetségénél a Népművészeti Osztály vezetője lett) egy rövid ideig Fehér Mária helyettesítette a Jászberényi Tanítóképző Főiskoláról. Így az ő utódjaként a kézműves szakterület irányítása lett a feladata. Az amatőr tárgyi népművészet szakmai segítségét, műfaji gazdagítását és a népművészeti szakreferensek összefogását bízták rá. Képzéseket szervezett, kiadványokat szerkesztett. Munkássága

nemcsak a hazai mozgalomra terjedt ki, hanem a határon túli magyarságra is. Folyamatosan figyelemmel kísérte, szervezte a munkásszállókon kísérletként indított kézműves szakköröket, a balatonalmádi továbbképzéseket, vagy éppen kézműves alkotóházak létesítését. Beszprémy Katalinnal közösen indítottak szakköröket a budapesti Toldy Ferenc utcai és Fehérvári úti építőipari munkásszállón élő asszonyoknak, valamint a Kispesti Textilgyárban dolgozó, Borsodból és Szatmárból származó falusi lányoknak.

Lányi Ágoston, Borbély Jolán, Mátyás István „Mundruc”, Martin György, Éri Péter, Sztanó Pál táncfilmzés szünetében az 1960-as években a budapesti Ifjúsági Parkban (Éri Péter tulajdona)

Borbély Jolán tevékenységének köszönhetően az 1970-es években, a táncházmozgalommal párhuzamosan, a népművészeti tárgyak iránt is felerősödött az érdeklődés. Ezen újító mozgalom tagjaiból állt föl a Fiatalok Népművészeti Stúdiója (a mozgalom gondozását a Népművelési Intézet részéről Zelnik Józsefre bízta). Ekkoriban ismerkedett meg Csókos Varga Gyögyivel, akivel a növényi festés és a nomád, kis eszközökkel történő fonás-szövést tanította, majd Bakay Erzsébet iparművésszel, a Képző- és Iparművészeti Egyetem egykori oktatójával, akivel közösen állítottak fel egy népi szövésre épülő képzési tervet. Ezt a Budapesti Művelődési Központban kezdték el tanítani, a Petrás Anna által vezetett tanfolyamokon. Ehhez, a tárgyi népművészetet iskolai kereteken kívül oktató mozgalomhoz csatlakozott Mátray

Magdolna a csipkekészítéssel, Péterfy László pedig szintén ebben az időben a fafaragás területén újíttotta meg a népművészeti mozgalmat.

Az 1960-as évektől minden megyei művelődési központban volt olyan munkatárs, aki népi iparművész vagy népművelő volt, és szakmailag összefogta a helyi tárgyalgókat. Velük együttműködve szervezett országot átívelő tanfolyamokat a központi intézményben dolgozó Borbély Jolán a vidéki szakörök vezetőinek. Ebben a rendszerbe igyekezett új – kevésbé ismert – tájegységi kultúrákat bevezetni, például az erdélyi, a felvidéki, vagy a rábaközi kazettás szerkezetű hímzéseket, a dél-alföldi hímzéseket, később pedig az úri hímzést (amelyet ekkoriban politikai okokból inkább történeti hímzéseként emlegettek). Az újítások megvalósításában kitűnő partnerei voltak a később *A Népművészet Mestere* címet is elért alkotók, többek között Beszprémy Józsefné, Lőrincz Aladárné, Németh Pálné, Puskásné Oláh Júlia, Schneider Imréné, Jókai Mária. Mellettük partnerre lelt a Néprajzi Múzeum muzeológusa, Fél Edit személyében és az akkor frissen végzett, vidéken elhelyezkedett muzeológusokban, Fügedi Mártában, Kapros Mártában, Schwalm Editben, V. Szathmári Ibolyában és Szalontay Juditban.

*A Népművészeti Főosztály tagjai 70. születésnapja alkalmából
köszöntik Borbély Jolánt Vértesacsán, 1998-ban*

Első sor balról jobbra: Gyulai Mari, Borbély Jolán, Vass Edit; második sor balról jobbra:
Benedek Krisztina, Neuwirth Annamária, Héra Éva, Beszprémy Katalin, Igyártó Gabriella
(Halmos Béla-hagyaték, Hagyományok Háza)

Borbély Jolán aktív részt vállalt a népművészek, népi iparművészek számára szervezett pályázatok elindításában is. Nevéhez fűződik az *Élő Népművészet – Országos Népművészeti Kiállítás* életre hívása is. Nagyon szíven viselte az egyéni alkotók támogatását. Amíg a HISZÖV és a NIT alapvetően az árutermelők számára szervezte meg nagy szakági pályázatait, addig a Népművelési Intézet pályázatait egyéni alkotók, sőt, amatőrök előtt is nyitva álltak.

Bánszky Pál és Péterfy László mellett részt vett a Népművészeti Egyesületek Szövetségének megalakításában, amelyben 80 esztendőig korábban alelnöki pozícióban maradt. Évtizedekig tagja volt a Népi Iparművészeti Tanácsadó Testületnek és nyugdíjba vonulása után is aktív részt vállalt a népi iparművészeti zsűrizésben. Messzemenően támogatta, hogy a kortársak számára is használható, ugyanakkor mégis igényes népművészeti tárgyak szülessenek. Ezzel olykor összetűzésbe került a NIT néhány munkatársával, hiszen akkoriban a szövetségi bolthálózat 300%-os haszonnal dolgozott és a népművészeti boltokban az eladhatóság dominált. Éppen ezért értette meg magát jól Varga Mariannával, aki megszervezte a Népművészeti Akadémiát a bedolgozó alkotók számára, hiszen ekkor már a NIT munkatársai (Varga Marianna, Flórián Mária, Lengyel Györgyi) érzékelték, hogy a képzetlen, bedolgozó népművészek következő generációja, akik már nem a II. világháború előtt szocializálódtak, gyakran nem rendelkeznek kellő minőségű tudással a tárgyak elkészítéséhez.

Megalakulásától kezdve aktív együttműködésben dolgozott a Hagyományok Házával és a Magyar Művelődési Intézettől a Hagyományok Házához csatlakozó, Héra Éva és Beszprémy Katalin vezette Népművészeti Módszertani Műhellyel. A 2000-es években Gyulay Mária segítségével pedig több sikeres határon túli tanulmányutat szervezett elsősorban textillel foglalkozó tárgyalkotóknak, ahol múzeumok gyűjteményeit ismerhették meg. Munkásságáért elnyerte az *Életfa-díjat* (1990), a *Király Zsiga-díjat* (1995), az *Aranykoszorú-díjat* (2001), a *Magyar Kultúra Lovagja* kitüntetését (2006), a *Bessenyei György-díjat* (2008), a *Kölcsey Ferenc-díjat* (2009), a *Prima Díjat* (2011), az *Erdélyi Zsuzsanna-díjat* (2016) és a *Martin György-díjat* (2017).

Közel a 90. életéhez is napi kapcsolatban volt a tárgyalkotókkal és előadóművészekkel. Jó kedélye idős korára is megmaradt, örömmel fogadta a látogatókat, Károly (Tanács) körúti lakásuk ajtaja mindenki előtt nyitva állt. Rövid betegség után hunyt el, 2018 április 11-én vettek tőle végső búcsút a budapesti Farkasréti temetőben.

*„Emléke tovább él minden kihímzett terítőben, minden szőttés takaróban és minden táncos gyerek szépen megformált mozdulatában.”**

AMENT-KOVÁCS BENCE

* Héra Éva: *Gyászolunk. Borbély Jolán (1928–2018)*. http://www.muharay.hu/index.php?menu=2&h_id=482 (Letöltve: 2018. 06. 02.)

MINDENFÉLE

Húsz éve történt

A székesfehérvári néprajz szakos hallgatók kirándulása Fejér megyében

Múzeumi munkám mellett 1986-tól a néprajzi felsőoktatásba is bekapcsolódtam. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen tartottam előadásokat Közép-Európa néprajzáról, ahol a néprajzi doktori iskola megalakításában is részt vettem a német néprajztudomány eredményeit és problémáit tárgyaló előadásaimmal. 1991 nyári félévében a Münchener Egyetemen tartottam magyar néprajzi szemináriumot. 1997-től a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán Andrásfalvy Bertalantól átvettem a néprajzi előadásokat. A szigorú szakmai követelményeken túl igyekeztem a hallgatókkal jó kapcsolatot kialakítani, velük lehetőség szerint az órákon kívül is foglalkozni. Pesti hallgatóimat, a doktoranduszokat meghívtam Fehérvárra, a város, a múzeum, az itteni néprajzi értékek megismertetése érdekében. Eljöttek velem Mohára a farsangi tikverőzésre is. Tanulmányi kirándulásra vittem őket Szentgálra, a bakonyi királyi vadászok utódainak falujába. Magyarpolányban a ciszterci templomot a műemlék kálváriát és a kitelepített németektől ránk maradt árkádostornácú házakat néztük meg.

A kilencvenes évek végén Székesfehérvárról három egyetemünkön négy néprajz szakos hallgató tanult: Gärtner Petra az ELTE-n, Nagy Veronika és Városi Ágnes a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, Murányi Zsófia a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen. Valamennyiükkel tartottam a kapcsolatot: a Magyar Néprajzi Társaság *Ethnographia* folyóiratának szerkesztőjeként felkértem őket könyvismertetések írására. A bemutatott új néprajzi szakkönyv az ismertetőé lett, ráadásul egy szerény szerzői honorárium is került mellé a diákzsebbe. Gärtner Petra már korábban felkeresett minket: Szilágyi Miklós tanár úr népi vadászati szemináriumára készülő dolgozatához a lépes madárfogásról kért tőlünk segítséget. Nagy Veronikát és Városi Ágnest a Fejér megyei honismereti táborok résztvevőiként jól ismertük. Veronikát édesanyja révén is, aki a Szent István Király Múzeum főkönyvtárosaként dolgozott. Ugyanígy Murányi Zsófiát, akinek édesapja a Ciszterci Szent István Gimnázium tanára volt. A négy lány közül három itt érettségizett, a negyedik, Petra Pesten a Patrona Hungariae Katolikus Leánygimnáziumban. (Korjelenség, hogy valamennyien lányok voltak, holott korábban, az 1930-as évek végéig főleg férfiak lettek etnográfusok.) Közülük ketten a népzenevelnéptáncsal is eljegyzték magukat: Murányi Zsófia a fehérvári Meggyfahéj zenekar primásaként, Nagy Veronika az Alba Regia, majd a Los Andinos Táncegyüttes táncosaként. Sodródásukat a néprajz felé ez is erősítette.

Arra gondoltam, hogy a lányokat egy tanulmányi kirándulás keretében megismertetem Fejér megye néprajzi értékeivel, ezzel is megpróbálom őket Fehérvárhoz, a múzeumhoz közelebb hozni. Kirándulásunkra az egyetemi tanév megkezdése előtt, 1998. szeptember 3-án került sor. Indulás előtt fénykép készült róluk diák elődük, Reguly Antal néprajztudós emlékdomborművénél, aki 1828–1833 között tanult a ciszterci gimnáziumban. Utunk első állomásán, Sukorón a Néprajzi Házat, Fejér megye első, 1968-ban megnyílt tájházát tekintettük meg. A következő fényképek a velencei Bence-hegyen egy népi műemlék présház előtt és Szent Orbán szőlővédőszent szobránál készültek, a Panoráma úti parkoló szélén, az 1786-ban épült dézsmapince előtt. Felkerestük a velencei Főszegen az 1994-es horgász világbajnokság alkalmából megnyílt Halászházat is, de zárva találtuk.

*Négy székesfehérvári néprajz szakos egyetemi hallgató
Szent Orbán szobránál a Bence-hegyen*

Balról jobbra: Nagy Veronika (KLTE), Gärtner Petra (ELTE),
Murányi Zsófia (JPTE), Városi Ágnes (KLTE)

Nadap régi kőbányájában a hazánk térképészeti alappontjául szolgáló szintezési ősjegyen kívül a templom mögötti kőkerítést is megnéztük, amely annak a régi templomnak a ma kerítésül szolgáló falmaradványa, ahol 1800 decemberében megkeresztelték a szomszédos Pusztanyéken született Vörösmarty Mihályt.

Lovasberényben Ütő Endre, a Magyar Állami Operaház nyugalmazott főigazgatójának vendégei voltunk. Megcsodáltuk a műemléki elveknek megfelelően helyreállított másfél évszázados parasztházát, fafaragásait, hátul a kerámiaműhelyben megformált szobrait, amelyeket az operaénekes az ószékely népballadák szereplőiről készített. Utóbbiak Városi Ágneset különösen érdekelték, mivel ő is agyagozott. Megnéztük a romos Cziráky-kastélyt is, amelyet Ütő Endre kezdeményezésére az itt rendezett komolyzenei hangversenyek bevételéből próbáltak rendbehozni.

Utunk óta két évtized telt el. A lányok hamarosan megkapták etnográfus diplomájukat. Örömmel állapíthatom meg, hogy közülük hárman ma is muzeológusok.

Gärtner Petra ugyan művészettörténész a Szent István Király Múzeumban, de a néprajzhoz sem lett hűtlen. A hatvanadik születésnapomra megjelent ünnepi kötetben a lépes madárfogásról írt tanulmányt. Olvashattuk szép írását érdi pékmester nagyapja pályafutásáról. Ő rendezte Cecén a Csók István Emlékmúzeum új állandó kiállítását. Utóbbi kapcsán megszerezte a Szent István Király Múzeum néprajzi gyűjteményének a nagy festő néprajzi tárgyait, amelyeket mintaszerűen feldolgozott. A Hetedhét Játékmúzeumban látható Réber László grafikusművész állandó kiállítása és számos sikeres időszakos kiállítás rendezője (pl. a római iskola alkotásaiból, a Romkert műemléki kialakításáról).

Nagy Veronika a Debreceni Egyetemen doktorált néprajzból, 2008-ban, a mohai tikverőzést középpontba állító, *Egy lakodalmi és farsangi népszokás funkcionális elemzése az alkalom összefonódásának tükrében* című disszertációjával, amelynek nyilvános védésén az egyik hivatalos bíráló lehettem. Előbb a Gödöllői Városi Múzeumban dolgozott, ahol a *Népművészet a Gödöllői művésztelepen* című kiállítás egyik rendezője volt. Bemutatták, hogy a gödöllői művészek milyen szerepet játszottak a magyar népművészet felfedezésében, népszerűsítésében. Majd elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia hároméves Bolyai János Kutatási Ösztöndíját. Székesfehérváron ő teremtette meg a Hetedhét Játékmúzeumot, rendezte állandó kiállítását, szervezi évről évre az országos jelentőségű játéksimpóziumokat. Legújabb megbízatása szerint igazgatóhelyettesként a Szent István Király Múzeum igazgatói jogkörrel felruházott vezetője.

Városi Ágnes Mosonmagyaróváron, a Hansági Múzeumban kapott néprajzos muzeológus állást. Jelenleg a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum etnográfusa.

Szakmai eredményeik, sikereik fényében örömmel tekintek vissza a két évtizeddel ezelőtti néprajzi kirándulásunkra.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Rövid hírek, tudósítások

A NÉPRAJZI ÉRTEKEZÉSEK SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA. A 2017. december 6-án megrendezett választmányi ülésen Bárh Dániel, Kemecsi Lajos és Turai Tünde személyében megválasztották Társaságunk Néprajzi Értekezések című sorozatának szerkesztőbizottságát.

VÁGTÁZÓ CSODASZARVAS: ÖRÖMTÜZEK A VILÁG TETEJÉN. „Tiszta népzene, magyar őstörténetem és tomboló erő – ez a Vágtázó Csodaszarvas. Hangzásukat ezerből is fel lehet ismerni, a 2005-ben alakult zenekar Tiszta forrás és a Végtelen Ázsia! című albuma aranylemez lett. A lengyelországi magyar évadot is ők nyitották meg tavaly Varsóban. Szombaton [2017. dec. 9-én] pedig új lemezüket, az Örömtüzek a világ tetejét mutatják be az A38 hajón. De honnan ered ez a bartóki hév? Grandpierre Atilla énekes, zenesz, csillagással, íróval, a zenekar alapítójával beszélgettünk.” Lásd Pataki Tamás: Álom és tiszta tudatállapot. A Vágtázó Csodaszarvas öserejű népi zenét játszik. *Magyar Idők* 2017. dec. 8. 18. old.

TÁMOGATÁS NÉPI MŰEMLÉKEKNEK. A kormány határozatban foglalt állást arról, hogy a népi építészeti emlékeket és a műemléki értéket képviselő vidéki épített örökséget megóvja és fenntartja. A 300 millió forint keretösszegű programban elnyerhető támogatások alsó határa kétmillió, felső értéke húszmillió forint, míg az önrész minden esetben ötven százalék. A felhívásra 69 támogatási kérelmet nyújtottak be, közel 570 millió forint értékben. A szakma jeles képviselőiből álló bizottság döntése alapján az igények közül Magyarország-szerte 44 népi építészeti emlék nyert támogatást – köztük Hollókő is – veszélyelhárításra, állagmegóvásra, valamint részleges vagy teljes műemléki felújításig terjedő műszaki és építészeti munkálatokra. Az ingatlanok között található vályogház és falusi iskola, továbbá helyi védelem vagy országos műemléki védelem alatt álló, valamint a világörökség részét képező elem is. (MTI, 2017. dec. 11.)

POLGÁRI MAGYARORSZÁGÉRT DÍJAT KAPOTT KISS GY. CSABA. Kiss Gy. Csaba irodalom- és művelődéstörténész, az MTA doktora, címzetes egyetemi tanár vehette át 2017. december 14-én a *Polgári Magyarországért Díjat* magas színvonalú tudományos és közéleti tevékenységéért, a közép-európai népek történelmének és kultúrájának több évtizedes kutatásáért, példaértékű morális helytállásáért. Kövér László, az Országgyűlés elnöke, az elismerést odaitélő Polgári Magyarországért Alapítvány kurátora beszédében kiemelte: a díjazott tudósként, közéleti személyiségként és politikusként is hozzájárult a kommunista rendszer lebontásához. (MTI)

MAGAS ELISMERÉS – NEMZETISÉGEKÉRT DÍJ. Tizenhárom magán-személy és szervezet vehette át 2017. december 18-án a Nemzetiségekért díjat. Az ünnepségen Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere hangsúlyozta: hazánk szeretne példát mutatni azoknak az országoknak, ahol a nemzetiségek helyzete nem olyan stabilan javul, mint nálunk. Nemzetiségekért díjat kapott Andó György a békési és a hazai szlovák népi építészet megőrzéséért; Diószegi György Antal a Kárpát-medencei görögök kultúrtörténetének kutatásáért; Gmoser Györgyné a kiskőrösi és a Bács-Kiskun megyei szlovákok népi hagyományainak megőrzéséért; Kaszás Sándor a német nemzetiségi zene megismertetéséért végzett munkásságáért; Kreszta Traján a battonyai és a magyarországi románok kulturális és vallási életének, oktatásának, sajtójának és intézményrendszerének létrehozásáért; Nagy Gusztáv a magyar irodalmi művek romani nyelvre fordításával a romák kulturális felzárkóztatásáért tett erőfeszítéseirért, Rézműves Gyula a romák hétköznapijainak bemutatásáért és társadalmi helyzetének művészeti ábrázolásáért; a Roszica Bolgár Gyermekektáncgyűttes; Johann Schuth a német nemzetiségi sajtóban végzett munkájáért; Sutarski Konrad a lengyeliség kulturális és tudományos intézményeinek megszervezésében végzett munkájáért; Szili Istvánné az ercsi horvátok nemzetiségi közösségében betöltött szerepéért; Szőke Péter a társadalmi felzárkózásáért, továbbá az idegengyűlölet és rasszizmus visszaszorításáért végzett munkásságáért, valamint a Tököli Délszláv Nemzetiségi Együttes a nemzetiségi kultúra megőrzése terén végzett munkájáért.

TOPLISTÁS MAGYAR LEMEZEK. Nemrég tette közzé a World Music Charts Europe (WMCE) az elmúlt év legjobb világzenei albumainak kétszáz-as listáját, amelyen négy magyar vonatkozású lemez is helyet érdemelt. A világ legrangosabb világzenei toplistáját 24 ország 50 rádiós szakemberének pontozásos szavazatai alapján állítják össze és teszik közzé havonta, ezekből a szavazatokból áll össze az éves lista minden decemberben. A listán 130. helyen szerepel a Kerekes Band *Back to Folk* című, szerzői kiadásban megjelent lemeze, 28. lett Frank London nemzetközi formációjának, a Glass House Orchesternek *Astro-Hungarian Jewish Music* című albuma, amelyen több magyar zenész, így Ágoston Béla, Szirtes Edina Mókus és Lukács Miklós is játszott. A másik két lemez a Fonó kiadványa: Cserepes Károly *Blacklake* című albuma az 59. helyre, a CimbaliBand *Recycle* című lemeze pedig a 176. helyre sorolódott a szavazatok alapján. Cserepes Károly egy kis romániai faluról elkeresztelt lemezén tradicionális hangfelvételeket ágyazott szokatlan zenei környezetbe, hogy az elkészült egységes zenei szövetbe egyszerre ágyazódjanak be és kerüljenek idézőjelbe a tradicionális folklórkincs dallamai. A *Recycle* című album 2017 márciusában került fel a WMCE toplistájára, igazi életigenlős, örömteli, CimbaliBand-stílusú dalokat tartalmaz, amelyek hétköznapi pillanatokat választanak témájuknak: a pesti bringások, a betyárok vagy

éppen a kávéivás szeretetének megéneklése szépen illeszkedik az újragondolt népzenei alapokra. (Varga Imre. *Magyar Idők* 2017. dec. 19. 17. old.)

KÓKA ROZÁLIA: BUKOVINA, BUKOVINA! *E címmel és az Utam végén visszaneztek alcímmel jelent meg Kóka Rozália legújabb kötete, amely a bukovinai székelek történetének személyes hangvételű felelevenítésén keresztül 120 archív fotóval, térképmelléklettel egy magyar népcsoport „arcát” igyekszik megrajzolni. (Fekete Sas Könyvkiadó Bt., Bp., 2017. 344 old.)*

AZ ÉV KÖLTŐI SZAVA, 2017 – ZENTAI TÜNDE: HÍMES TEMPLOM. A 2017. év költői szava: *hímes templom*. (Pomozi Péter méltatása.) Az év költői szava, a *hímes templom* sikeres szófelújítás, Zentai Tünde néprajzkutató érdeme. Mint az *Ethnographia* című szakfolyóirat idei első számában írta: „A színpompás, kazettás mennyezetű templomokat a régi iratokban cifra, tarka, megtarkázott, festett, hímes attribútumokkal illették.” Aki járt valaha az ormánsági, felső-tisza-vidéki, kalotaszegi vagy más Kárpát-medencei díszes, kazettás mennyezetű templomokban, az bizonyosan nem feledi a kazetták megkapó vizuális költészetét, akár virtuózabb, akár bájosan naiv festői megoldásokat látunk. Épp ez utóbbi, a népi díszítőmesterségekkel és szépérzéssel szervesen érintkező ornamentika az, amelyre költői tökélyvel illik a *hímes templom* szó, mivel vizuális élményünket költői szépséggel és igazsággal sűríti kiváló terminusba. Szavazatot kapott még: *örömmévalóság* (Halmai Tamás). Kiválasztás és szavazás: Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda. (*Édes Anyanyelvünk* 2018. 1. sz. 21. old.)

SKANZEN – ERDÉLY TÁJEGYSÉG. „Hamarosan elkezdődhet az Erdély tájegység építése a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban (skanzen), négy milliárd forintért. 2021-re kell elkészülnie a grandiózus beruházásnak – derült ki a csütörtöki Közbeszerzési Értesítőből. A pályázaton az EB Hungary Invest Kft. nyert a ferencvárosi önkormányzat tulajdonában lévő társasházkezelő céggel együtt; a skanzen állami és jegybanki forrásokból finanszírozza a projektet. Keretszerződés formájában vállalja a megbízást a két cég; ebben a tervezés nincs benne. A Ferencvárosi Bérleményüzemeltető Kft. a ferencvárosi önkormányzat százszázalékos tulajdonú gazdasági társasága. [...] Már jó tíz évvel ezelőtt fölvetődött a tájegység megépítésének gondolata Szentendrén, azóta tervezési és előkészítési munka folyt. Több erdélyi épületet és műtárgyat eredeti állapotukban már Magyarországra szállítottak. 2015-ben és 2016-ban a skanzen összesen 300 millió forintot kapott a Magyar Nemzeti Banktól. A tender eredménye alapján a tájegység 130 épületből fog állni; lesz patak, amit szivattyú keringet majd, valamint öt malom is helyet kap mellette. Körben a területen aszfaltozott utat építenek, 1,4 kilométeres hosszúságban, míg belül makadámjellegű útburkolatokat fektetnek. Az IranySzentendre.hu portál szerint az Erdély tájegység a 103 ezer négyzetkilométeres terület 16 legjellegze-

tesebb földrajzi egységét – a Szilágyságtól Kalotaszegen, Gyimesen keresztül Moldváig – 21 portába sűrítve, áttelepített vagy hiteles másolatként felépülő épületekkel fogja bemutatni. Lesz az épületegyüttesben kúria, unitárius templom, szász és román ház, iskola, tanya és eszténa (juhok, kecskék nyári szálláshelye), tükrözve a terület építészeti, társadalmi, kulturális sokszínűségét.” (Hava Nikita: Ferencváros is építi az erdélyi skanzent. Magyar Nemzet 2018. jan. 12. 7. old.)

BEATZENE, ROCKZENE, NÉPDAL – KÖLCSEY-EMLÉKPLAKETTET KAPOTT SZÖRÉNYI LEVENTE. Szörényi Levente *Kossuth- és Erkel Ferenc-díjas* zeneszerző, gitáros, énekes és szövegíró kapta 2018-ban a *Kölcsey-emlékplakettet*. A rangos irodalmi-művészeti elismerést A Magyar Kultúra Napjának alkalmából adták át a szatmárcsekei református templomban január 21-én. Jánosi Zoltán, a díjat alapító Kölcsey Társaság elnöke laudációjában elmondta, míg Bartók Béla a hangversenytermekbe és Kodály Zoltán az iskolákba, addig Szörényi Levente a beat és a rockzene segítségével vezette vissza a népdalt a helyét és a küldetését kereső, de folytonosan torz eszméktől és politikai akaratoktól manipulált ifjúság szívébe. (MTI)

TÖRVÉNYSZÉKI NÉPRAJZ. Férfi „jósnök” zsaroltak. Két, élettársi kapcsolatban élő férfi ellen emeltek vádat önbíráskodás miatt, mert jósnöknek kiadva magukat fenyegetéssel szereztek pénzt – tájékoztatott a Zala Megyei Főügyészség. Az együtt élő két nőgrádi férfi a Facebookon jósoknak adta ki magát, így kerültek kapcsolatba 2016 szeptemberében egy „megátkozott” zalai férfival. A vádlottak szerint ők elvégezték a rontáslevételt, a sértett azonban nem fizetett. A két „jósnök” többször is azzal fenyegette meg a sértettet, hogy visszateszik az átkot, és „ravatalra kerül”, ha nem fizet. A sértett végül 80 ezer forintot utalt a vádlottaknak. A Zalaegerszegi Járási és Nyomozó Ügyészség a két férfi ellen pénzbüntetés kiszabását indítványozta. (B. G. *Magyar Idők* 2018. jan. 24. 6. old.) • **Egy udvarról került elő a bronz Kodály-szobor.** A szentestéről karácsony első napjára virradó éjjelen Kecskeméten egy ismeretlen férfi leszerelte talapzatáról, és ellopta a Kéttemplom köz *Kodály Zoltánt* ábrázoló, ötven centiméter méretű bronzszobrát. Az aktát a napokban zárta le a nyomozó hatóság – adta hírül a Police.hu. A kecskeméti rendőrök az adatgyűjtés során azonosították, és január 4-én, délután őrizetbe vették a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható, harminchét éves G. Ferencet, aki először tagadta a bűncselekmény elkövetését, ám másnap részletes beismerő vallomást tett. Helyszíni kihallgatása során egy ingatlan udvarán elrejtve megtalálták és lefoglalták a rendőrök az alkotást. A férfival szemben lopás büntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt folytatott büntetőeljárást a kecskeméti rendőrkapitányság, indítványozták a gyanúsított gyorsított eljárásban történő bíróság elé állítását. A szobrot a rendőrök visszaadták az önkormányzat képviselőjének. (*Magyar Nemzet* 2018. jan. 29. 5. old.).

KEMECSEI LAJOS MARAD A NÉPRAJZI MÚZEUM FŐIGAZGATÓJA.

Balogh Zoltán, az emberi erőforrások minisztere a Néprajzi Múzeum vezetésére kiírt pályázat eredménye alapján 2018. február 1-jétől újabb öt évre Kemecei Lajost bízta meg az intézmény főigazgatói teendőinek ellátásával.

NÉPI HAGYOMÁNYOKAT BEMUTATÓ FALU ÉPÜL. Csaknem háromszázmillió forintos uniós forrásból a Veszprém megyei Kiscsőszön népi hagyományokat ápoló és felelevenítő falu, valamint kézműves alkotóház épül, a létesítmények 2020-tól működnek majd. A pályázatot elnyert Élő Forrás Hagyományörző Egyesület elnöke, Kovács Norbert a távirati irodának elmondta: a hagyományok ápolását szolgáló helyszíneket alakítanak ki, többek között székérmozi, a ziverek pihenőterje, állat- és növénybemutató várja majd a látogatókat. Elsősorban a hagyományörző közösségeket, néptáncsoportokat, valamint művészeti iskolákat és a határon túl élő magyarságot várják majd a faluba. A projekt részeként felépülő alkotóház a tervek szerint táborok, művészeti képzések, közösségi események helyszíne lesz, a százhuszmillió forintos beruházásból elkészülő épület a kézműves termékek piacra juttatását is segíti majd. (FK. Magyar Hírlap 2018. febr. 10. 12. old.)

KALOTASZEG KINCSEI – JÓTÉKONYSÁGI KÖNYVVÁSÁRLÁS. *Díszes kivitelű, színes, 96 oldalas kis fotóalbumot adott ki a nagyváradi Duran's Kiadó magyar, román és angol nyelven 2016-ban Kalotaszegi végeken – Templom- és életképek Magyargyerőmonostoron címmel, Szabó Tamás és Vincze Szabolcs fotóművészek munkájának eredményeként. A kis kalotaszegi településen, Debreczeni Márton (1802–1851) bányamérnök és költő, valamint Gyarmathy Zsigáné Hory Etelka (1843–1910) írónő és a helyi népművészet felvirágoztatója szülőfalujában álló Isten háza XII. századi eredetű. A reformáció idején reformátussá lett „hímes” templom legszebb díszei ma a kolozsvári híres XVIII. századi festőasztalos, Umling Lőrinc által festett padok és mennyezetkaszettek, a Kidei Sipos Dávid által faragott kőszószék és a Kalotaszeg népművészetét reprezentáló gyönyörű varrottasok (hímzések). „Munkánk célja objektíven bemutatni a magyargyerőmonostori templomot, megmutatni az építőművészek odaadó munkásságát és művészi érzékét, ami még mai is érték. [...] Ez az album segíthet meglátni a templom rejtett szépségét, a szószék gyönyörű faragásától egészen a torony harangjáig” – olvashatjuk a szerzők ajánlásában. • Az album 2000 Ft-ért megvásárolható a Honismeret című folyóirat szerkesztőségében (1053 Budapest, Magyar u. 40.). Érdeklődni, az átvételt egyeztetni debreczeni@hnm.hu címen vagy a 06-20-770-87-40 számon lehet. A bevétellel a magyargyerőmonostori tájház rekonstrukciós munkálatait kívánja segíteni a Honismereti Szövetség.*

MEGÚJULT A HARANGLÁB FARNASON. Anyaországbeli támogatással újították fel a XVIII. századi farnasi református haranglábat, kicserélték a harangtorony zsindefedését, helyreállították a haranglábbhoz csatlakozó kerítést és kaput, illetve a haranglább villámhárítójának tervezési és kivitelezési munkáit is megcsinálták. A tegnapi ünnepségen Vincze Minya István, a Kalotaszegi Református Egyházmegye esperese hirdetett ígét az átadás alkalmából tartott istentiszteleten. Az erdélyi, Kolozs megyei településen megújult haranglább a külhoni magyar műemlékek felújítását segítő Rómer Flóris-terv támogatásából, a Teleki László Alapítvány koordinálásával készült el. Latorcai Csaba, a Miniszterelnökség társadalmi és örökségvédelmi ügyekért, valamint kiemelt kulturális beruházásokért felelős helyettes államtitkára emléktáblát adott át Bálint Ferenc lelképásztornak. (*Magyar Idők* 2018. márc. 5. 6. old.)

ÁTADTÁK A MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJAKAT. *A Magyar Tudományos Akadémia dísztermében 2018. március 24-én adták át a Magyar Örökség Díjakat. Ez az elismerés azon magyar intézményeknek, csoportoknak adható, akik tevékenységükkel hozzájárultak a magyar kultúra, gazdaság, sport, tudomány, azaz a magyar társadalom erkölcsi, szellemi felemeléséhez. Mindenkinek módjában áll a díjra javasolni az általa érdemesnek tartott személyt, együttest, intézményt, teljesítményt; a Magyar Örökség Díj bírálóbizottsága kizárólag az így beérkezett javaslatokból választja ki a díjazandókat. Évente négy alkalommal, esetenként hét-hét díjat osztanak ki. A bírálóbizottság kilencvenedik döntése értelmében Magyar Örökség Díjat érdemelt ki a Budafok-téti Nadasdy Kálmán Alapfokú Művészeti Iskola és Általános Iskola hagyományeltető, művészetoktatási tevékenysége, Illyés Géza sebészorvos iskolateremtő munkássága, a Ludovika Akadémia, Gergely Ferenc orgonaművész egyházzenei munkássága, Erdélyi Géza református püspök sokoldalú közösségépítő szolgálata, Pálos Frigyes keresztény kultúráért végzett sokrétű szolgálata és Móra Ferenc örökségfeltáró és irodalmi munkássága.*

OTTHONRÓL HAZA. A Kárpát-medencei kulturális kapcsolatok bővítését, a helyi identitás erősítését tűzte ki célul a Hagyományok Háza, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a Nemzeti Művelődési Intézet által *Otthonról haza* elnevezéssel, európai uniós támogatással meghirdetett program. Az *Otthonról haza* projekt kulturális fejezete a *Széchenyi 2020* program keretében, 660 millió forintból valósul meg és 2020-ig csaknem száz anyaországi és határon túli helyszínen, mintegy 250 rendezvénnyel szólítja meg a helyi közösségeket. Kelemen László, a konzorciumot vezető Hagyományok Háza főigazgatója hangsúlyozta, hogy a projekt során a helyi közösségépítést igyekeznek összekapcsolni a nemzeti identitás erősítésével. A Hagyományok Háza többek között a folklórgyűjtést, határon túli közreműködők fesztiválokra való részvételét, valamint a Magyar Állami Népi Együttes turnéját támogatja az *Otthonról haza* program keretében. (MTI, 2018. máj. 31.)

DOKUMENTÁLJÁK A SZEGEDI NAGYTÁJAT. *A szegedi nagytáj építészeti emlékeinek összegyűjtésébe kezd a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet egy uniós támogatással megvalósuló közös programban. A hagyományos építészet új perspektívája című Interreg-IPA projekt célja, hogy összegyűjtsék a szegedi nagytáj építészeti emlékeit a határ magyar és szerb oldalán. A térséget, ahol a partnertelepülések, Zenta és Szeged található, egykor Nagy-Szeged néven ismerték. Az egyéves munkában hat kutató vesz részt, akik 127 többnemzetiségű települést vizsgálnak meg. A kutatómunka eredményeként elkészül a régió építészeti kézikönyve magyar és szerb nyelven, emellett online elérhető virtuális túrákat is létrehozna. (MTI, 2018. jún. 4.)*

KOLOZSVÁRON FELAVATTÁK A VALLÁSSZABADSÁG HÁZÁT. 2018. június 7-én avatták fel Kolozsváron a Vallásszabadság Házát, amelyet a korábban püspöki rezidenciaként szolgáló, felújított középkori műemlék épületben alakított ki a Magyar Unitárius Egyház (MUE). Kolozsvár második legrégebbi polgári házában a három évig tartó helyreállítási munkálatok 1,3 millió eurós költségét közel nyolcvan százalékban a magyar és csaknem 15 százalékban a román kormány fedezte. A Vallásszabadság Házának avatása annak a jubileumi évnek a kiemelkedő eseménye volt, amelyet „Erdély nagy szellemi kincsének”, a vallásszabadságot a világon elsőként törvényben rögzítő, 1568-as tordai országgyűlési határozatnak szenteltek. A gyakorlati hasznosítás mellett a felújítás során a műemlék épület eredeti állapotának helyreállítására is figyeltek, és rengeteg elfelejtett, befalazott, levakolt régészeti értéket sikerült feltárni. A MUE egyrészt az erdélyi kultúra szolgálatára ajánlja fel volt püspöki házát, ahol nemcsak rendezvényeket, kiállításokat és koncerteket lehet majd tartani, hanem ezek szervezésébe is aktívan bekapcsolódhatnak az érdeklődők. (MTI)

MI VAGYUNK A NEMZETISÉGEINK IS. *A nemzetiségeink és a határon túli magyarok is mi vagyunk, együtt alkotva az egyetemes magyarságot – mondta Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a Magyar Nemzeti Levéltár Kik vagyunk? – Magyarországi nemzetiségek című kiállításának megnyitóján 2018. július 11-én este Budapesten. Semjén Zsolt kiemelte: a magyarországi nemzetiségek egyszerre jelenítik meg anyanemzetüket, az egyetemes magyarságot, ugyanakkor azt a sajátos értéket is, amelyet magyarországi nemzetiségként egyedül ők képesek adni az anyanemzetnek, a magyarságnak és az emberiségnek. A kiállításon megtekinthető rövidfilmekben bolgárok, görögök, örmények, románok, romák, ruszinok, szerbek, szlovének, ukránok, zsidók, valamint mára eltűnt etnikumok képviselői jelentek meg. (MTI, 2018. júl. 12.)*

A KODÁLY-MÓDSZER KÍNÁBAN. A kóruskultúra és a Kodály-módszer kínai elterjesztésének magasabb szintre emeléséről tárgyalt Hoppál Péter országgyűlési képviselő a kínai kulturális minisztérium vezető tisztségviselőjével, Ju Kuannal. A felek megállapodtak a kétoldalú kulturális kapcsolatok bővítéséről. Pécs fideszes országgyűlési képviselője felidézte, hogy 2016-ban – a harmadik Orbán-kabinet kultúráért felelős államtitkáraként – Szófiában írta alá a magyar kormány nevében a kínai kulturális miniszterrel közösen a két ország kulturális munkatervét. Hoppál Péter az elmúlt héten részt vett a Pekingi Nemzetközi Kórusfesztiválon és a lancsoui Sárga Folyó Nemzetközi Kórusfesztiválon a Pécsi Egyetemi Kórusral és a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának dékánjával, Lakner Tamással, ahol koncerteket és szakmai műhelyeket tartottak. A politikus a tiencsini zeneakadémia rektorával is tárgyalt a Kodály-módszer kínai elterjesztéséről és magyar szakmai kontroll lehetőségeiről. (MTI, 2018. aug. 1.)

A HAZAI ÁLLATTENYÉSZTÉS CÍMERE A SZÜRKE MARHA. *A magyar szürke marha múltján és jelenén túl komoly jövő elé is néz – mondta Nagy István agrárminiszter a VI. Szürkemarkarha Fesztiválon. „A szürke marha a magyar állattenyésztés címerállata, megtestesíti mindazt, ami a magyarokat jellemzi: konok, szikár, küzd a túlélésért és győz” – fogalmazott a tárca vezetője. Szerinte amit a szürke marha megjelenít, abban benne van a magyar állattenyésztés minden gondja és baja is, de megmutatja, hogy képesek vagyunk megújulni és új piacokat nyerni. (MTI, 2018. aug. 13.)*

ÚJ MAGYAR REKORD: 326-AN TÁNCOLTÁK EGYSZERRE A „MIKEPÉRCSI CSÁRDÁS”-T. Magyar rekordot állítottak fel a néptáncosok 2018. augusztus 17-én délután Debrecen főterén: Béres András legendás, 1950-ben született koreográfiáját, a *mikepércsi csárdást* 326-an táncolták egyszerre a Nagytemplom előtt. Béres András néprajzkutatóra, a Déri Múzeum egykori igazgatójára, a Debreceni Népi Együttes egyik alapítójára, művészeti vezetőjére, néptánc-koreográfusra, a virágkarnevál megálmodójára születésének 90., halálának 25. évfordulójának évében egész éves programsorozattal emlékeznek tisztelői. A *mikepércsi csárdás* koreográfiája 1950-ben készült Béres András néprajzi gyűjtései nyomán. A tánc évtizedeken át volt nyitószáma a Debreceni Népi Együttes műsorainak, majd egy időre feledésbe merült. Mikepércsen azonban újra „felfedezték” az alkotást, ami mára a település egyik jelképévé vált. 2009-ben pedig – rekordot elérve – 318 táncos ropta egyszerre a mikepércsi sportpályán a csárdást. Debrecenben több mint húsz település táncosai vettek részt a különleges produkcióban. A zenés-táncos rekordkísérlet sikerült, Béke Balázs, a magyar rekordok hivatalos regisztrátora bejelentette: Debrecenben 326-an ropták a *mikepércsi csárdást*, ezzel új magyar rekord született – írta az MTI.

ALAPKŐLETÉTEL A GÖCSEJI FALUMÚZEUMBAN. *Elhelyezték az új fejlesztések alapkövét az ország első szabadtéri néprajzi múzeuma alapításának 50. évfordulóján 2018. augusztus 20-án Zalaegerszegen, a Göcseji Falumúzeumban. A Terület- és településfejlesztési operatív program keretéből és állami forrásból kétmilliárd forint értékű beruházás kezdődhet a skanzenben. 2020-ig olyan fejlesztés valósul meg, amely Zalaegerszeg turizmusának és idegenforgalmának is lendületet ad. A Göcseji Falumúzeum 1968. augusztus 20-án nyitotta meg kapuit a zalai megyeszékhelyen. (MTI, 2018. aug. 21.)*

BÚCSÚZÓ. Kedves Tagtársak! Az egyik szemem sír, a másik pedig nevet, amikor azt a hírt osztom meg Önökkel, hogy majd 5 év után más intézménynél folytatom tovább munkás hétköznapijaim. A búcsú azonban nem szomorú, hiszen a megválás indoka pusztán az egyéb szakmai területekkel való megismerkedés, amiben bizonyosan hatalmas segítségemre lesz mindaz, amit ennyi idő alatt a Társaságnál tanulhattam. Rendkívül hálás vagyok azért, amiért egy ilyen nagy múltú intézmény munkájának részese lehettem, és nagyon köszönöm a hozzám való kedvességet, nyitottságot és szívességet! Örömmel gondolok az itt töltött évekre, de azért teljesen nem szakadok el a Társaságtól, nem is tudnék, bizonyosan lesz szerencsénk egymáshoz a különféle rendezvényeken! A feladatokat ezek után teljes körűen Horváthné Mahlmeister Zsuzsa kolléganő veszi át, forduljanak hozzá bizalommal! Köszönettel és szép hétvégét kívánva, Kalina Veronika

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF
MÁTÉ GYÖRGY

* * *